

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EDEBİYAT PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA HİKMET ERHAN BENER'İN
KEDİ VE ÖLÜM İLE ACEMİLER ADLI ROMANLARINDAKİ SAVUNMA
MEKANİZMALARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞAR CAN

İSTANBUL 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

EDEBİYAT PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA HİKMET ERHAN BENER'İN
KEDİ VE ÖLÜM İLE ACEMİLER ADLI ROMANLARINDAKİ SAVUNMA
MEKANİZMALARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞAR CAN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞRETİM GÖREVLİSİ MEHDİ GENÇELİ

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Yaşar CAN'ın "Edebiyat Psikolojisi Bağlamında Hikmet Erhan Bener'in Kedi ve Ölüm ile Acemiler Adlı Romanlarındaki Savunma Mekanizmalarının İncelenmesi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Mehdi GENÇELİ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Rahim TARIM
Üniversitesi MSGS. Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 19/07/2018 tarih ve 2018/15-05 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
TABLO VE ŞEKİLLER.....	VII
1. Giriş	1
1.1.Edebiyat Psikoloji İlişkisi.....	7
1.2.Ego ve Savunma Mekanizmaları.....	12
1.3.Hikmet Erhan Bener'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri.....	23
1.3.1. Hayatı.....	23
1.3.2. Sanatı.....	27
1.3.3. Eserleri.....	32
2. Kedi ve Ölüm ile Acemiler Romanlarındaki Savunma Mekanizmaları	34
2.1. Yansıtma.....	34
2.2. Yadsıma.....	45
2.3. Rasyonalizasyon.....	51
2.4. Pasif Saldırganlık.....	56
2.5. Yer Değiştirme.....	59
2.6. Dışa Vurma.....	65
2.7. Yalıtım.....	68
2.8. Bedenselleştirme.....	74
2.9. Değersizleştirme.....	76
2.10. Disosiyasyon.....	82
2.11. Bölme.....	86
2.12. Otistik Fantezi.....	90
2.13. İdealleştirme.....	95
2.14. Karşıt Tepki Geliştirme.....	100
2.15. Yapma Bozma.....	107
2.16. Psödo Altruizm.....	112
2.17. Baskılama.....	116
2.18. Yüceltme.....	120
2.19. Mizah.....	124
2.20. Beklenti.....	126
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	135

ÖN SÖZ

Hikmet Erhan Bener, Türk edebiyatı ve tefekkür tarihinde önemli şahsiyetlerden biridir. Onun eserlerinde psikolojik unsurlar son derece yoğun bir şekilde işlenir. Erhan Bener'in eserlerinde psikolojik ve gerçekçi bir tavır mevcuttur. Bener'in yaşamı kısmen de olsa eserlerine kurgusal bağlamda yansır. Kendisinin de ifade ettiği gibi onun için edebiyat ve özellikle de roman, doğada olduğu gibi, sınırlı sayıdaki elementleri kullanarak sınırsız sayıda yeni oluşumlar, yeni yaşamlar, yeni dünyalar yaratma sanatıdır. Romanı hayattan bile daha detaylı bir tür olarak tanımlayan, romanın sınırsızlığını savunan yazarın psikolojik durumları ve süreçleri eserlerine yansıtması da aynı şekilde detaylı olur. Bener'in özellikle ilk dönem eserlerinde, bütün kahramanlar bir savunma düellosu yaparak yaşamlarını sürdürmeye çalışır; söz konusu savunmalar, karışık ve çok katmanlı yapılar barındırır.

Erhan Bener hakkında daha önce birkaç çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok onun eserlerinin yapısal ve toplumsal özelliklerini ön plana çıkarmaya yöneliktir. Betül Özçelebi'nin Erhan Bener'in hayatı, sanatı ve eserlerini konu alan detaylı bir çalışması mevcuttur. Senim Dirican'ın Bener'in ilk beş romanının yapısal tahlilini içeren çalışması da dikkate değerdir. Behiye Etem ise Erhan Bener'in romanlarındaki toplumsal konuları inceleyen bir çalışmaya imza atmıştır. Bilhassa tezimizin biyografi kısmında, yukarıdaki çalışmalardan yararlanılmıştır. Söz konusu çalışmalarda Bener'in romanlarındaki psikolojik unsurlara, ilgili bağlamlarda değinilmiştir; fakat Erhan Bener'in eserlerini psikoloji biliminin ışığında, disiplinlerarası bağlamda ele alan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır; oysaki Bener'in eserleri, psikolojik açıdan son derece zengin olmakla birlikte psikolojik bağlamda başlı başına bir araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Bu çalışmada, Hikmet Erhan Bener'in eserlerindeki psikolojik savunma mekanizmaları üzerinde durulmuş; edebiyat ve psikoloji verilerinin izinde, disiplinlerarası bir araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

Çalışmanın konusu Bener'in *Kedi ve Ölüm* ile *Acemiler* romanlarıyla sınırlı tutulmuştur; çünkü onun bu eserleri, edebiyat-psikoloji bağlamında incelenmeye diğerlerine göre daha elverişlidir. Bununla birlikte onun tüm eserleri -özellikle anıları- dikkatle okunup ilgili kısımlar çalışmada kullanılmıştır. Böylece psikolojik unsurlar, düşünce yazılarıyla da birlikte değerlendirilmiştir. Yine psikoloji alanına ilişkin teorik

kitap ve yazılardan da yararlanılarak edebiyat ürünlerine farklı ve geniş bakış açılarıyla yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde edebiyat-psikoloji ilişkisine değinilmiş, iki alanın benzer ve farklı yönleriyle birlikte etkileşim alanı üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmanın ana konusu olan savunma mekanizmaları tanımlanıp sınıflandırılmıştır. Daha sonra Erhan Bener'in hayatı, sanatı ve eserleri kısaca tanıtılmıştır.

Çalışmanın gövde metni niteliğindeki kısmında ilgili romanlardaki savunma mekanizmaları tespit edilmiş, bu tespitler üzerine açıklamalar yapılmıştır. Yapılan açıklamalar, açıklık ve netlik sağlanması amacıyla tablolarla ve ilgili alanlara ait dipnotlarla desteklenmiştir. Çalışmada, Andrews ve arkadaşlarının 1993 yılında objektif yöntemlerle oluşturmuş oldukları SBT ölçeğinde bulunan yirmi savunma mekanizması kullanılmıştır. Çalışmada metin merkezli okuma tercih edilmiş, yazardan ziyade eserin evreninde yer alan karakterlerin analizlerine ağırlık verilmiştir.

Çalışmada, ana metinler olan *Kedi ve Ölüm* ile *Acemiler* romanlarının Ayrıntı Yayınları'ndan çıkan Bütün Eserleri serisi baskıları (2012) kaynak olarak kullanılmıştır. Yararlanılan diğer tüm eserlerin ayrıntılı künye bilgilerinin verilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için Erhan Bener'in oğlu Yiğit Bener ile "Hikmet Erhan Bener'de Savunma Psikolojisi" başlıklı bir söyleşi gerçekleştirilmiş, çalışmanın özellikle sonuç bölümünde bu söyleşiden yararlanılmıştır.

Bu konuyu çalışmamı destekleyen, ilgili kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan, varlığıyla biz öğrencilerine azim ve cesaret kaynağı olan kıymetli hocam Doç. Dr. Mehmet Güneş'e şükranlarımı sunarım. Tez çalışma süresince gerekli yardımları esirgemediğim çalışmamı rehberlik eden saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğretim Görevlisi Mehdi Genceli'ye sonsuz teşekkür ederim. Çalışma boyunca fikir alışverişinde bulunduğum arkadaşlarım Semih Diri ve Sezen Asan'a, umutsuzluğa kapıldığımda umudum olan can yoldaşım Sema Uysal'a ve beni her zaman destekleyen aileme teşekkür ederim.

YAŞAR CAN

HAZİRAN,2018

İSTANBUL

ÖZET

Hikmet Erhan Bener, Türk edebiyatı ve tefekkür tarihinde önemli şahsiyetlerden biridir. Bener'in ilk dönem romanlarında bireyin iç dünyası, açmazları, daha çok kendisi ve ilişkileri ön plandadır. Onun romanlarında insan psikolojisi hep öndedir. Bireyin açmazları, hayat mücadelesi altında ezilişi, toplumsal duyarlılıkla yazdığı romanlarında bile olay zincirini yöneten en önemli unsurlardır. Onun romanları insana kendisini anlatıyor, daha çok kabul etmek istemediği kendisini. İnsanoğlunun kabul etmekte zorlandığı kötücül yanlarına büyümlü bir ayna tutuyor bu romanlar. Erhan Bener bireyin iç dünyasındaki karmaşıklıkları birey-toplum ilişkisi bağlamında, gerçekçi ve doğal bir üslupla gözler önüne seriyor.

Bener'in hemen hemen bütün romanlarında bir savunma var, daha çok psikolojik bir savunma bu. Söz konusu romanlarda zorlukların iç içe geçtiği bir hayat kaosu var ve bireyin bu kaosla mücadelesi işleniyor. Sonucunun başarılı olup olmadığı tartışılabilir bir mücadele. Savunma mekanizmalarını romandaki kurgunun ana unsuru haline getirmiş bir yazarın savunma psikolojisinin gelişimini ve yapısını çözümlemek bir gerekliliktir. Bu gereklilik düşüncesiyle başlayan çalışmada, edebiyat-psikoloji ilişkisi bağlamında, Hikmet Erhan Bener'in Kedi ve Ölüm ile Acemiler romanlarındaki savunma mekanizmaları psikanalizin imkânları doğrultusunda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, kaos, edebiyat, psikoloji, psikanaliz, savunma mekanizmaları.

ABSTRACT

Hikmet Erhan Bener is one of the most important figures in the history of Turkish literature and contemplation. In Bener's early novels, the individual's inner world, dilemmas, personality and relationships are the fronts. Besides that in his novels, human psychology is always the first. In his novels written with social sensitivity, the individual's dilemmas and troubles under the struggle of life are the most important elements which are forming the chain of novel's plot. His novels tell people about their personality; especially they do not want to admit. Thus, these novels mirror magically the human beings bad sides that they have accepted in difficulty. Hikmet Erhan Bener reveals the complexities of the individual's inner world in a context of individual-society relation, in a realistic and natural style.

In almost all of Bener's novels there is a defence, mostly psychological defence. In the novels as mentioned, there is a life chaos in which the difficulties interlock and more individuals are struggling with this chaos. It is an arguable struggle whether the result is successful or not. It is a necessity to analyze the development and structure of defence psychology for a writer who has worked up the defence mechanisms into the main element of the fiction in the novel. In the study which started with the thought of this necessity, in the context of literature-psychology relationship, Hikmet Erhan Bener's defence mechanisms in the novels of *Kedi ve Ölüm* and *Acemiler* have been examined in the light of the possibilities of psychoanalysis.

Key words: Human, chaos, literature, psychology, psychoanalysis, defence mechanisms.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri/ve bunun gibi
Yay.	Yayınları/Yayınevi

TABLOLAR VE ŞEKİLLER

Tablo- Şekil No.	TABLO - ŞEKİL BAŞLIĞI	Sayfa No.
Ş.1	M. H. ABRAMS / THE MİRROR AND THE LAMP	9
T.1	KEDİ VE ÖLÜM / YANSITMA	40
T.2	ACEMİLER / YANSITMA	45
T.3	KEDİ VE ÖLÜM / YADSIMA	49
T.4	ACEMİLER / YADSIMA	51
T.5	KEDİ VE ÖLÜM / RASYONALİZASYON	53
T.6	ACEMİLER / RASYONALİZASYON	56
T.7	KEDİ VE ÖLÜM / PASİF SALDIRGANLIK	57
T.8	ACEMİLER / PASİF SALDIRGANLIK	59
T.9	KEDİ VE ÖLÜM / YER DEĞİŞTİRME	61
T.10	ACEMİLER / YER DEĞİŞTİRME	64
T.11	KEDİ VE ÖLÜM / DIŞA VURMA	66
T.12	ACEMİLER / DIŞA VURMA	68
T.13	KEDİ VE ÖLÜM / YALITIM	70
T.14	ACEMİLER / YALITIM	73-74
T.15	KEDİ VE ÖLÜM / BEDENSELLEŞTİRME	75
T.16	ACEMİLER / BEDENSELLEŞTİRME	76
T.17	KEDİ VE ÖLÜM / DEĞERSİZLEŞTİRME	79
T.18	ACEMİLER / DEĞERSİZLEŞTİRME	82
T.19	KEDİ VE ÖLÜM / DİSOSİYASYON	84
T.20	ACEMİLER / DİSOSİYASYON	86
T.21	KEDİ VE ÖLÜM / BÖLME	87
T.22	ACEMİLER / BÖLME	90
T.23	KEDİ VE ÖLÜM / OTİSTİK FANTEZİ	91
T.24	ACEMİLER / OTİSTİK FANTEZİ	95
T.25	KEDİ VE ÖLÜM / İDEALLEŞTİRME	96
T.26	ACEMİLER / İDEALLEŞTİRME	99
T.27	KEDİ VE ÖLÜM / KARŞIT TEPKİ GELİŞTİRME	102
T.28	ACEMİLER / KARŞIT TEPKİ GELİŞTİRME	106-107
T.29	KEDİ VE ÖLÜM / YAPMA BOZMA	109
T.30	ACEMİLER / YAPMA BOZMA	111
T.31	KEDİ VE ÖLÜM / PSÖDO ALTRUİZM	112
T.32	ACEMİLER / PSÖDO ALTRUİZM	115
T.33	KEDİ VE ÖLÜM / BASKILAMA	117
T.34	ACEMİLER / BASKILAMA	120
T.35	KEDİ VE ÖLÜM / YÜCELTME	122
T.36	ACEMİLER / YÜCELTME	124
T.37	KEDİ VE ÖLÜM / MİZAH	125
T.38	ACEMİLER / MİZAH	126
T.39	KEDİ VE ÖLÜM / BEKLENTİ	127
T.40	ACEMİLER / BEKLENTİ	130
T.41	KEDİ VE ÖLÜM - ACEMİLER / SAVUNMA MEKANİZMALARI	131

1.Giriş

Roman yer, zaman, olay ve kişiler unsurlarından oluşan, anlatmaya bağlı bir edebi metin türüdür. Türk edebiyatında ilk örnekleri 19. yüzyılda -Tanzimat döneminde- görülmeye başlanır. Roman işlediği konulara göre; tarihi roman, sosyal roman, psikolojik roman, biyografik roman, otobiyografik roman, egzotik roman, macera romanı, bilimkurgu romanı vb. türlere ayrılır. Romanın amacı insanı anlamak ve eğitmektir. İnsan yapısı karmaşıklığından dolayı anlaşılması zor bir özelliktedir. Ahmet Mithat Efendi, Hasan Mellah romanında, “...bizim maksadımız yalnız masal söylemek olmadığından ve adına “insan” denilen ve mahiyeti hâlâ meçhul bulunan beş on okka et ve kemik içine, ol dest-i manevî-i iz’an-ber-endaz-ı âsârın ne gibi hisler yerleştirmiş olduğunu aramak maksadımız cümlesinde dahil bulunduğu”¹ diyerek insan yapısını anlamanın güçlüğü ve romanın bu yapıyı anlayabilmek amacıyla yazıldığını dile getirmiştir.

Bu çalışmada psikolojik romanı ilgilendiren bir konu üzerinde durulmuştur. Kişilerin içsel dünyalarını, ruh hallerini veya ruhsal çözümlemelerini eserin merkezine alan psikolojik roman; tahlil romanı, ruhsalbilimsel roman diye de isimlendirilmiştir. Araştırmacılar tarafından psikolojik romana dair çeşitli tanımlamalar ve açıklamalar yapılmıştır:

“Tahlil romanı olarak da anılan psikolojik romanlar, dış âlemde geçen olaylardan çok, kahramanların iç dünyasını ve insan benliğinin kişi, toplum çatışmaları içindeki belirtilerini konu edinirler. (...) Tahlil romanında olaydan ziyade kişi karakterleri ve olayların manası önemlidir. Bu eserlerde vicdanın, ruhun, alt şuurun bilinmez istekleri, esrarlı, anlaşılmaz bölgeleri açığa vurulmak istenir. Tahlillere fazlasıyla yer verilmesinden dolayı olaylar yavaş ilerler, sürat ve değişiklik umursanmamaktadır. Bazen önemsiz bir olay bütün romanı kaplayabilir.”²

Psikolojik romanın yer, zaman, olay ve kişi unsurları klasik yapının dışındadır. Karakterlerin iç dünyaları, romanın evrenini genişletmekle birlikte o evrenin sübjektiflik derecesini artırmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak romanın unsurları, karakterlerin ruhsal yaşamını anlamaya giden yolda sadece birer araç görevindedir. Yunus Ayata ve Necati Tonga, psikolojik romanın iki türünden bahseder. Birinci türde otobiyografik unsurların

¹ Ahmet Mithat Efendi, *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, TDK Yayınları, Ankara 2000, s.381.

² Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.533.

etrafında gelişen psikolojik romanlar varken ikinci türde psikoloji temelli ve psikoloji etkenli romanlar bulunur:

“1. (Bu tür psikolojik romanlar) Yazarların kendi hayatlarında cereyan eden olayların romana aktarılmasıyla oluşur. Dünya edebiyatında, özellikle Dostoyevski’nin ve Virginia Woolf’un romanları; Türk edebiyatında ise Mehmet Rauf’un Eylül ile Peyami Safa’nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eserleri bu tür romanlardandır.

2. Bu ikinci türü de kendi içinde ikiye ayırırlar:

a. Psikolojik terimlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı ve yazarın adeta psikoloji bilgisini ortaya koymak istercesine yazdığı romanlardır.

b. Romandaki kahramanların duygusal yapılarının, ayrıntılarıyla işlendiği roman türüdür. Bu tür romanlar, iç monolog ve bilinç akımı (şuur akışı) teknikleri ile zenginleştirilir.”³

Geçmişten günümüze Dünya ve Türk edebiyatında; Samuel Richardson, Marcel Prevost, Marcel Proust, Andre Gide, Edouard Estaunie, Goethe, Dostoyevski, Stendhal, Virginia Woolf, Namık Kemal, Nâbizade Nazım, Mehmet Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil, Halide Edip Adivar, Peyami Safa, Semiha Ayverdi, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Güntekin, Kemal Bilbaşar, Yusuf Atılgan, Oğuz Atay, Mehmet Önal, Erhan Bener, Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu, Tarık Buğra, Mehmet Seyda, Pınar Kür, Bilge Karasu, Nazlı Eray, Latife Tekin, Orhan Pamuk, Murat Gülsoy, Mustafa Ulusoy, Osman Aysu gibi yazarların romanlarında psikolojik unsurları yoğun bir biçimde kullandığı söylenebilir.

Bu çalışmada yöntem olarak psikanalitik edebiyat eleştirisi kullanılacaktır. Psikanalitik kuramda bireylerin bilinçaltı çözümlemesi yapılır. Freud’un bu çözümlemeleri 20. yüzyılın başlarında, edebi eserin yazarı ve kahramanları için de kullanmaya başlamasıyla psikanalitik edebiyat eleştirisi kurulmuştur. Yılmaz Özbek, psikanalitik edebiyat eleştirisini şöyle açıklar:

“Psikanalitik Yazınbilim Eleştirisi denince, psikanaliz alanında elde edilen sonuçları ve verileri yazın ürünlerinin anlaşılması ve yorumlanması sürecinde kullanmak akla gelir. Bir psikolog, bir ruh doktoru, hastanın bilinçaltını aydınlatarak hastayı etkileyen öğeleri belirlemeye nasıl çalışıyorsa, bu defa yazın eleştirisi ile uğraşanlar da yapıtlardaki kurmaca kahramanların bilinçaltını

³ Yunus Ayata - Necati Tonga, “Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”, İlmî Araştırmalar, S.25, Bahar 2008, s.18.

ve dolayısıyla metnin arkaplanını aydınlatmak için psikanalizin birikimlerini kullanır. Bu yaklaşımın adı, ‘psikanalitik yazın yorumlama yöntemi’dir.”⁴

Berna Moran, psikanalitik kuramın amacını “*yazarın bilinçaltını açığa çıkarmak, eserdeki kişilerin psikolojik durumlarına eğilmek ve bir taraftan da ‘yaratma’ eyleminin nasıllığını araştırmak*”⁵ olarak belirtir. Öncülüğünü Freud’un yaptığı psikanalitik kuram sadece edebiyatın ya da felsefenin değil, tüm sosyal bilimlerin ilgi alanı haline gelmiştir. Neden sonuç ilişkisini, determinizmi kabul eden Psikanalitik kurama göre doğada bulunan her şey birbirleriyle bağlantılıdır. Bu kuram organizmanın bilinçaltını esas olarak bunun üzerine bir neden sonuç ilişkisi kurar. Freud, sadece kişilik ve davranışla ilgilenmekle kalmamış, davranışın altında yatan unsurlara dair saptamalarda da bulunmuştur. Freud, davranış asıl yönlendiren unsurun bilinçaltı olduğunu söyler ve kişinin bilinçaltı süreçleri üzerine birtakım açıklamalar getirir. Freud insan aklını bir buzdağına benzetir ve buzdağının görünmeyen önemli kısmının bilinçaltı olduğunu ifade eder. Bilinç, algı ve bilgilerin açık seçik izlendiği alandır. Kişi bilinçte meydana gelenlerden haberdardır. Bilinçaltında ise durum böyle değildir. Bilinçaltını yönlendiren iki temel unsur vardır:

“Freud’a göre insanoğlunun doğuştan getirdiği iki temel kuvvetli eğilim vardır: cinsellik (sexuality) ve saldırganlık (agression). Bu iki temel eğilim insanoğlunun bir toplum içinde uyumlu yaşamasını zorlaştırdığından, cinsellik ve saldırganlık davranışları, ana-baba, öğretmen gibi çocuğun sosyalleşmesinde önemli rol oynayan kişilerce çocukluktan itibaren sürekli baskı altında tutulur ve cezalandırılır.”⁶

Cinsellik ve saldırganlık dürtülerine içgüdüsel olarak sırasıyla libido ve thanatos da denmektedir. Libido cinsellikle alakalı olmakla birlikte aslında insanın hayattaki hazza dair her davranışının altındaki enerjidir. Thatanos ise temelinde saldırganlık dürtüsünü barındırır ve ölümle ilişkilidir. Freud, hayattaki hemen her davranışın libido ve thanatos içgüdüleriyle alakalı olduğunu düşünür. Toplumca hoş karşılanmayan bu dürtüler bilinçaltına itilir ve daha sonraki dönemlerde insan davranışlarını yönlendirir. Freud kişiliği/bilinci üç temel birime ayırır: İd (alt benlik), ego (benlik) ve süperegö (üst benlik). Kişiliğin ilk katmanı olan id yeme-içme, uyuma, cinsellik gibi ilkel ihtiyaç ve dürtüleri karşılar. İdi tetikleyen dürtüler az önce değinilen cinsellik ve saldırganlıktır. Ego dan kendi

⁴ Yılmaz Özbek, *Edebiyat ve Psikanaliz*, Çizgi Kitabevi, Konya 2007, s.7.

⁵ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.149.

⁶ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s.31.

isteklerine uymasını istemesine rağmen istekleri karşılanmayan id, bazen rüya ve hayal kurma şeklinde bilinçsizce doyurulur:

“İd, kişiliğin, en kaba, en ilkel kalıtımsal dürtü ve arzularını içerir. Zevk ilkesine göre işleyen ve bilinçaltı dürtülerden oluşan id, hiç geciktirilmeden bütün isteklerin yerine getirilmesini (size zorluk çıkarana saldırma veya çekici bulunan karşı cinsten birisiyle o anda birlikte olma vb.) ister.

Rüyalar veya hayal kurmalar şeklinde de ortaya çıkan id’in doyurulması “Birincil Süreçler”i oluşturmaktadır. Birincil süreçlerin baskın olduğu bireylerde, davranışların düşünme ve akıl yürütme yoluyla değil, id’in istekleri yönünde geliştiği görülür.”⁷

Ego, karar merkezidir. İdin istekleri ile süperegonun baskısı arasında denge kurmaya çalışan ego, kişiliği ayakta tutmaya çalışır. İlkel isteklerle ahlaki-toplumsal koşulları tartarak uygun davranışı sergilemeye çalışan ego, bunu yaparken çoğu zaman zorlanır. Süperego ise kişiliğin üçüncü katmanıdır. Toplumsal-ahlaki normlar ve vicdan, süperegoyu oluşturur. Egoya yaptıklarının vicdani, ahlaki ve yasal olup olmadığını sorgulatar:

“Toplunun inandığı ve kişiye dayattığı doğru ve yanlış kararların kaynağını Superego oluşturmaktadır. Vicdan olarak da isimlendirilen Superego, bireyin davranışlarını süzgeçten geçirerek, bireye iltifat veya yergi bildirir. Böyle bir yapılanma içinde ego, id ile superego arasında bir nevi cambaz niteliğindedir. Hem id’i memnun etmeye, hem de superego tarafından azarlanmaktan kurtulmak ister.”⁸

Kişiliğin üç katmanı birbirleriyle sürekli ilişki halindedir. Bu katmanlar çoğu zaman şiddetli çatışmalar yaşar. Bir denge kurma işlevi gören ego, çoğu zaman bu dengenin ayarını kaçıır. Süperego-id çatışmasında id, ezici üstünlükle galip geliyorsa bunun kişi üzerinde olumsuz etkileri görülebilir; bu durumda kişi çevre tarafından hoş karşılanmayan tepkilere maruz kalacaktır. Tam tersini düşünecek olursak süperegosu ağır basan kişiler de fazla edilgen olabilmekte, benliklerini toplumun beklentilerine ve çeşitli kurallara göre oluşturan içedönük-sönük kişiler halini alabilmektedir. İşte bu karmaşık çatışmada tüm görev egoya yüklenmiştir. Tezimizin konusu bu çatışma ile ilgilidir; çünkü ego, bu çatışmaları çözmek için çeşitli oyunlara -savunma mekanizmalarına- başvurur ve bir şekilde rasyonel çizgilerde kişiliğin bütünlüğünü sürdürmesini hedefler.

⁷ Çetin Murat Hazar, “*Kişilik ve İletişim Tipleri*”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, C.4, S.2, 2006, s.130.

⁸ a.g.e. s.130.

Freud kuramında komplekslere de oldukça önem verir. Serbest çağrışım yöntemiyle ortaya çıkarılan bu kompleksler bilinçaltında gizlidir ve bireyin davranışlarını çocukluktan itibaren etkilemektedir. Erkek çocuklarının babalarını rakip görerek ilk cinsel yönelimlerini annelerine karşı geliştirmelerine ve bunun sonucunda oluşan düşünce karışıklığına Oedipus kompleksi, kız çocuklarının babalarına düşkünlükleri ve anneleri ile rekabet halinde olmalarına ve bunun sonucunda oluşan düşünce karışıklığına Elektra kompleksi adını veren Freud, bu komplekslerin kişilik gelimi üzerine etkisi üzerine temellendirmeler yapar. Çocuklar, kendileri için rakip olacak şekilde oluşturdukları yeni anne ve baba modelleriyle kurdukları özdeşimleriyle onlar gibi olarak söz konusu çatışmayı çözmeye çalışır. Kız çocuğu annesine benzeyerek babasının ilgisini ve sevgisini kazanmaya, erkek çocuğu ise babasına benzeyerek annesinin ilgisini ve sevgisini kazanmaya çalışır. Bu mücadele psikanaliz kuramının temel yaklaşımlarından biridir.

Freud'un edebiyat eleştirisi bağlamında üzerinde durduğu bir diğer kavram gündüz düşleridir. Freud, insanların çocuklukta oyunlar oynadıklarını, belli bir yaştan sonra da bu oyun oynama alışkanlığının yerini düş kurmaya bıraktığını söyler. Çocuklukta düş kurmaktan çekinmeyen birey ilerleyen yaşlarda düş kurmaktan utanacak, bunu diğer bireylerin gözü önünde yapamayacaktır. Sanatçı gerçek hayatta kuramadığı bu düşleri edebiyat eserine örtülü bir şekilde yansıtarak bir tatmin olma süreci yaşar:

“Freud ‘‘Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri (1908) adlı yapıtında edebiyat eserinin oluşumunu şu şekilde açıklar: gündelik hayatta karşılaşılan bir olay, yazara bir çocukluk deneyimini anımsatmakta, bu deneyim ‘‘eski bir isteği’’ uyandırarak, yazarı bu isteği gerçekleştirecek bir öykü ortaya çıkarmak üzere, zihninde bulunan eski ve yeni materyali birlikte kullanmaya yönlendirmektedir. Bu açıdan, sanat-edebiyat yapıtının sanatçının yaşamıyla ilgisi doğrudandır.”⁹

Düşlerin dışında Freud'un kişilik çözümlemesinde kullandığı diğer kaynak rüyalar. Rüyalar Freud'a göre zihindeki kaygılar sonucu ortaya çıkan, sembollere dayanan anlatılardır. Freud rüyaların görülme sebebini üç şeye dayandırır: Günlük olayların sebep olduğu rüyalar, bedenin ihtiyaçlarının sebep olduğu rüyalar, çocukluk dönemindeki bilinçaltının sebep olduğu rüyalar. Freud kişilik yapısını çözümlerken en çok çocukluk dönemindeki bilinçaltının sebep olduğu rüyalara odaklanır; çünkü bu rüyalar, bireyin kişiliği hakkında derinlemesine ipuçları sunar. Özellikle bu rüyalardeki semboller üzerinden kişinin bilinçaltına ulaşmaya çalışılır. Aynı zamanda rüyalar, edebi eserlerdeki

⁹ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2004, s.175.

kahramanların ve bu eseri oluşturan sanatçının bilinçaltının açığa çıkarılmasına da yardımcı olur. Yazar, kimi zaman kahramanlara rüya gördürerek okuru kahramanın bilinçaltına sürüklemeye yolunu seçer. Freud'un psikanaliz kuramında çocukluk yılları da son derece önemlidir. Psikoseksüel gelişim kuramını 0-18 yaş aralığını dikkate alarak geliştiren Freud, çocukluk yıllarını kişiliğin yapı taşı olarak değerlendirir. Bazı kaynaklarda gerileme şeklinde bir savunma mekanizması çeşidi olarak da geçen regresyon, *"... psikolojide 'çocukluktaki arkaik yapılanmaya dönüş' anlamına gelmektedir. Aynı zamanda psikolojik bir rahatsızlığın da adı olan regresyon, sanat psikolojisi bağlamında geçmişe özellikle çocukluğa dönüş olarak kullanılmaktadır."*¹⁰

Freud'tan sonra başta Adler, Jung, Lacan ve Rollo May olmak üzere birçok kuramcı, psikanalitik edebiyat eleştirisinin metotlarını kullanmış ve geliştirmiştir:

"Psikanalizin kurucusu olması sebebiyle öncelikle ele alınan Sigmund Freud, psikanalizi psikolojik rahatsızlıkları olan hastaların yanı sıra edebi metinler üzerinde de uygulaması bakımından edebiyatı psikanalizle buluşturan ilk şahsiyettir. 'Serbest çağrışım yöntemi, bilinçaltı ve Oidipus Kompleksi' üzerinde durulan başlıca konulardır. Freud'un öğrencisi olan Adler ise 'bireysel psikoloji' adı altında kuramlaştırdığı düşüncelerini aktarırken bireyin aşağılık komplekslerinden ve bu kompleksin hayatın içerisinde edindiği başarılar üzerindeki öneminden bahsetmiş ve edebi yaratıcılığın da aşağılık kompleksiyle geliştiğini vurgulamıştır. Edebi metinlerle daha sıkı bir ilişki içinde olan Jung ise 'kolektif bilinçdışı' ve 'arketip' kavramlarıyla Arketipsel Eleştiri Kuramı'nın öncülüğünü yapmış, edebiyat ile psikanalizin bağına iyiden iyiye güçlendirmiştir. Lacan, dilbilimle psikanalizi birleştirerek hem edebi eserlerin hem bilinçaltının ortak kullanım malzemesi olan dilden yola çıkarak metaforlar üzerinden bilinçaltının dile aktarımı konusunda çalışmalar yapmıştır. Çalışmada incelenen son şahsiyet olan Rollo May ise yaratıcılık faaliyeti ve sanatçının özellikleri üzerinde durmuş ve yaratma faaliyetinin gerçekleşme evrelerini anlatmıştır. Psikanalizin vazgeçilmezleri olan önemli kuramcılar yakından tanındıkları ölçüde edebiyat camiasına daha faydalı konuma geleceklerdir."¹¹

¹⁰ Rahim Tarım, *Çocukluk ve Şiir / Zamanın ve Mekânın Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul, s.51.

¹¹ Ferda Atlı, *Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 257-273, ANKARA-TURKEY.

1.1. Edebiyat Psikoloji İlişkisi

Edebiyat duygu, düşünce ve hayallerin okuyucuda heyecan, estetik zevk uyandıracak şekilde dille ifade edilme sanatıdır. Burada dikkat edilmesi gereken edebiyatın bir “sanat” olarak kabul edilmesi, yaratma süreci olarak görülmesidir. Edebiyat, özellikle 19. yüzyıl başlarında faydacı bir çizgidedir. Edep kelimesi ahlak, terbiye ile ilişkilendirilir. M. Kaya Bilgegil edebiyatın geçmişten günümüze hangi anlamlara geldiğini şöyle ifade eder:

“Arapça ‘edeb’ kelimesinden dilimize geçen “edebiyat” kelimesi ise başlangıcından 20. yy.’a gelinceye kadar Türkçede sıra ile ahlaki bir manayı, dile ait ilimleri, güzel yazma sanatını, edebi yazıları ifade etmek üzere kullanılmıştır.”¹²

Orhan Okay, edebiyatın bilimsel alanını “*edebiyat, özel bir bilim alanı oluşturur. Bu alana edebiyat tarihçiliği, edebiyatçılar üzerine biyografi yazarlığı, edebi metinlerin değerlendirilmesi ve tenkitçilik, edisyon-kritik çalışmaları, edebiyat felsefesi, edebiyat psikolojisi, edebiyat sosyolojisi gibi alt bilim alanları girer*”¹³ diyerek açıklar. Eski Yunancada var olan psyhhe (ruh) ve logos (bilgi) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiş bir terim olan psikolojinin etimolojik karşılığı ruh bilimidir; fakat psikoloji ruhu incelemez, çünkü ruh soyut ve mistik bir alanda yer alır. Psikoloji, organizmanın gözlenebilir ve ölçülebilir davranışları ile zihinsel süreçlerini inceleyen pozitif bir bilim dalıdır. Psikolojide amaç insan davranışlarını anlamak ve ona fayda sağlamaktır. Geçmişten günümüze psikolojiye farklı tanımlar da yapılmıştır:

“(…) psikoloji yalnız teorik bir ilim değildir, uygulanmış tekniklerin bir bütünüdür. Psikolojinin tanımını yapmak güçtür, zira onun sınırları, aynı zamanda, konusu ile, kullandığı metodlarla ve kullanılmış olan bu metodlardaki espriyle tesbit edilmiştir. Her türlü soyut ve zorunlu olarak kısa bir formülden çok, müteakip bütün açıklamalar, şüphesiz daha kesin ve daha kapsamlı bir tanım meydana getirecektir. Beşeri psikoloji, bir taraftan şuurlar halleri, diğer taraftan tavır hareketleri olmak üzere davranışlarının çifte görünümü içinde, insanı incelemeyi kendine konu edinir. Bu fenomenlerin kanunlarını tesbit etme, onları muhtemelen değiştirebilmek için, menşeyini açıklama yolları arar.”¹⁴

¹² M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri 1 Belagat*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1980, s. 1-18.

¹³ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 205.

¹⁴ Jean Delay – Pierre Pichot, “*Psikolojinin Tanımları, Metodları ve Komşu Disiplinlerle İlgileri*”, çev. Erdoğan Fırat, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.20, S.1, 1972, s.323.

Sosyal bilimler içerisinde değerlendirilen edebiyat ile psikolojinin etkileşim alanı oldukça geniştir. Edebiyatın ve psikolojinin odak noktası insandır, insanı anlama ve anlatma çabası iki alanı kesiştirir; edebiyat insanı anlatmaya, psikoloji insanı anlamaya daha yakındır. Bir sanat eseri psikolojinin verilerini kullanarak şekillenebilir, tersini düşünmek gerekirse sanat eseri üzerinden psikolojik yorumlara varmak da mümkündür. Böylece iki alan ayrılmaz bir ilişki bütünü oluşturur. Aynı zamanda yazarların psikolojisini anlama çabası, -doğal olarak- eser ve psikoloji birlikteliğini kullanma gibi bir zorunluluğu ortaya çıkarır. Bir edebi eser incelenirken yazarın psikolojisi üzerine ortaya atılan yorumlardan yararlanılması, eserin daha kolay ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır:

“Her edebiyat metni ya da eseri, yazarının başkalarından farklı zihni ve duygusal özellikleriyle bağlantılıdır. Bu yüzden, bir edebî eseri açıklamak ve yorumlamak için yazarın psikolojisini kaynak almak, esere dair bilinç eleştirisi yapmak ve buradan psikolojik bir harita çıkarmak, edebiyat eleştirisinin, disiplinler arasında kurduğu bağın gücünün artmasını sağlamaktadır.

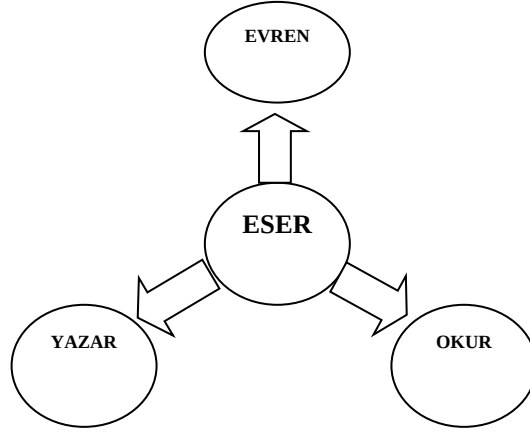
Edebiyat eleştirisi, psikolojiden destek alırken; herhangi bir edebiyat eserinin, en başta fert olarak yazarının karakter ve ruh halinin dışı vurulması, ya da nakledilmesine bakar. Yazarın karakterini biyografik açıdan tespit etmek için onun eserini kaynak olarak almak, ya da bu yazarın diğer yazarlardan ayrılan taraflarını, bilinç yapısını tecrübe etmenin bir yolu kabul edip, mevcut esere ait özel bir okuma tarzı geliştirmek, edebiyat eleştirisinde psikolojik gücü göstermektedir.

XX. yüzyılın başlarında, psikoloji tabanlı eleştiri tipinin ön plâna çıktığını görürüz. Bu psikolojik eleştiri türü, yazarın kendini örtülü bir şekilde dışı vurma tarzı ya da yazar psikolojisine yapılan atıflarla hem dışavurumcu, hem de anlatımcı görüşten destek almaktadır.”¹⁵

Edebiyat ve psikolojiyi birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. M. H. Abrams’ın konuyla ilgili yaptığı açıklama ve tanımlamalara¹⁶ göre bir edebi eserin ana unsurları şema ile gösterilecek olursa aşağıdaki gibi bir ilişki ortaya çıkar:

¹⁵ Ertuğrul Aydın, “Modern Edebiyat Eleştirisinde Psikoloji Güç”, 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara. (Bildiri Özetleri Kitabı, Ankara 2017, s. 1089-1090)

¹⁶ Meyer Howard Abrams, *The Mirror and the Lamp / Romantic Theory and the Critical Tradition* [Ayna ve Lamba / Romantik Teori ve Eleştirel Gelenek], Oxford University Press, Oxford 1953, s.8-29.

Şekil 1. M. H. Abrams, *The Mirror and the Lamp*

Şemaya göre bir edebi eserin dört ana değişkeni vardır: Eser, yazar, okur, evren. Eser, somut bir şekilde herkesin açıkça gördüğü üründür; metnin kendisidir. Yazar, eseri kaleme alan; okur, metni kendi dünyasında anlamlandıran kişidir. Evren ise eserin içinde bulunan kurmaca dünyadır. Bu unsurların içinde en kompleks yapı doğal olarak evrendir. Çünkü evren bünyesinde yazardan, okurdan ve eserin kendisinden bağlantılar bulundurmaktadır. Bir edebi eseri psikolojik açıdan incelerken bu dört unsuru göz önünde bulundurmamak gerekir. Yazar-eser ilişkisi, okur-eser ilişkisi, evren-eser ilişkisi ve bütün bu ilişkilerin ortaya çıkardığı psikolojik durum ayrı ayrı incelenmeli; fakat sonuçta bir bütün olarak yorumlanmalıdır. Yazarın psikolojisi esere doğrudan veya dolaylı olarak yansıyabilir.

Her edebi eser, yaratıcısının psikolojik gölgesinde oluşur. Aynı şekilde okurun psikolojisi de eserden anlaşılan nesneyi şekillendirebilir. Psikolojik anlamda kişilerin bireysel farklılıkları sebebiyle, aynı durum veya olay farklı kişilerde farklı etkiler uyandırır. Eserin evreni de psikolojik bağlamda her zaman bir değişme eğilimindedir, çünkü o evren bir süreç içerisinde meydana gelir ve kurguya ait bütün unsurlar bu süreçte birbirleriyle yeni bağlantılar oluşturur. Yazar, eserin evrenini oluştururken bir sayfa sonra yazacağı şeylerden kısmen habersizdir. Bu durum evrenin sürekliliğini ve değişkenliğini tetikler. Böylelikle bir edebi eserin her yeni sayfası yeni psikolojik ilişkilere gebe olur. Yazarların ve araştırmacıların gün yüzüne çıkardığı bu ilişkiler, onların sezme ve öngörme kabiliyetini geliştirir.

Edebiyat ve psikolojinin araştırma ve inceleme yöntemleri birbirlerine benzerlik gösterir. Psikoloji araştırma ve incelemelerinde insan ruhu çözümlenir, edebiyat incelemelerinde de insanın karakter yapısı fazlasıyla önemsenir. Edebi eserlerde kullanılan

bilinç akışı ve iç monolog gibi teknikler bunu doğrular niteliktedir. Edebiyat ve psikolojinin önemli bir kesişim noktası da Freud'un psikanalitik kuramının temelini oluşturan bilinçaltı kavramıdır, yazarın ve eserdeki kahramanların bilinçaltı evrene yön verir. Bilinçaltı, edebiyatın da psikolojinin de pusulasıdır:

“Edebiyat ve psikoloji arasında edebi metinleri ortaya çıkaran yazarın psikolojisi, edebi metinlere hâkim olan genel psikoloji, edebiyat biliminin edebi eseri değerlendirirken başvurduğu yollardan biri olarak psikoloji şeklinde ifade edebileceğimiz bazı etkilenmeler mevcuttur. Bu etkileşimler dışında edebiyat ve psikoloji arasındaki en belirgin ortak özellik, kendilerine hedef ve malzeme olarak insanı seçmiş olmalarıdır. Çünkü her ikisi de insanın fiziksel ve psikolojik yapısını ele alırlar, bilinçaltına önem verirler, benzer çözümleme yöntemlerini kullanırlar.”¹⁷

Edebiyat ve psikoloji etkileşiminin bu denli yoğun olması beraberinde yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır: Edebiyat psikolojisi. Freud'un ortaya attığı edebiyat psikolojisinin konu alanı şöyle ifade edilmiştir:

“Edebiyat psikolojisi; yazarın nasıl bir insan olduğunun, bir edebi eserin nasıl yaratıldığının veya edebi eserlerde karşımıza çıkan insan tipleri ile bunların davranış özelliklerinin ve nihayet edebiyatın okuyucular üzerindeki etkilerini inceler.”¹⁸

Edebiyat ve psikolojinin ortak özellikleri, söz konusu disiplinlerin etkileşim alanını elbette genişletir. Buraya kadar ele alınanlardan hareketle edebiyat ve psikolojinin ortak veya benzer yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Her iki alan da insanı konu edinir, onun karmaşık yapısını ve ilişkilerini anlamaya çalışır.
2. Her iki alanın ortak amacı faydadır, iki alan da bireyin daha iyiye yönelmesine katkı sağlar.
3. İki alanın inceleme yöntemleri birbirlerine benzerlik gösterir. Psikoloji araştırma ve incelemelerinde insan ruhu çözümlenir, edebiyat incelemelerinde de insanın karakter yapısı fazlasıyla önemsenir.
4. Psikoloji ve edebiyat -özellikle realist ve natüralist eserlerde- insana bir laboratuvar unsuru gibi yaklaşır, onun en derinliklerinde kalmış niteliklerini ortaya

¹⁷ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayınları, Ankara 2006, s.298.

¹⁸ René Wellek-Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.101.

çıkarmayı amaç edinir. Burada gözlem her iki alan için de oldukça büyük önem arz eder; bu süreçte laboratuvar malzemesi olan insan, bilhassa bilinçaltıdır.

5. Psikolojinin amaçlarından biri insan davranışlarını önceden kestirebilmektir. Edebi metin yazarı için ise “öngörü” oldukça önemlidir. Dolayısıyla her iki disiplin de sezme ve öngörmeyi önemser.

1.2. Ego ve Savunma Mekanizmaları

Psikanalizde insan zihninin id (alt benlik), ego (benlik) ve süpereo (üst benlik) diye üç ana enerjik yapıya bölünerek incelendiğine daha önce değinilmişti. İd, süpereo ve dış dünya arasında kalıp onların arasında denge kurmaya çalışan, bir karar merkezi olarak bilinen ego; bazen gerçekleri sosyal olarak kabul edilebilir hale getirmek için ya da bir öz imajı koruyabilmek adına çeşitli psikolojik stratejiler geliştirir. İşte bu stratejiler savunma mekanizmalarıdır. Freud, benin direnişi anlamına gelen savunma kavramını ilk kez 1894 yılında kullanmış; böylelikle savunma mekanizmalarına dair tanımlama, araştırma ve tasnif çalışmaları başlamıştır.

Psikoloji çalışmalarında organizmanın her türlü stres, sıkıntı ve kaygıları anksiyete kavramıyla ifade edilir. Savunma mekanizmaları, ilk çalışmalardan bu yana anksiyete ile doğrudan bağlantılı şekilde açıklanmış; bu mekanizmaların işlevi anksiyeteden uzaklaşma ve korunma olarak belirtilmiştir. Ancak savunma mekanizmalarının olması gerekenden fazla kullanılması belli sakıncalara yol açabilmektedir:

“Çocukluk döneminde yaşanan aşırı sosyal baskılara karşılık birey anksiyeteden kaçmak için savunma mekanizmalarını gereğinden fazla kullanırsa kişiliğin büyük bir bölümü çocuksu kalır ve bu durum kişinin sonraki yaşamında geliştireceği nevroz için ortam hazırlar.”¹⁹

Savunma mekanizmalarının insan psikolojisinde üstlendiği koruyucu rol belli bir hiyerarşik düzen arz eder. Savunma mekanizmalarına dair çeşitli tasnifler yapılmıştır. Engin Gençtan, iki tür savunma mekanizmasından bahseder:

“Ağır bir zorlanma yaşamakta olan insan başlıca iki sorunla karşılaşır: Yeni duruma uyum sağlamak için gerekli çabayı göstermek ve psikolojik dağılmaya karşı kendini korumak. Birinci grup güçlükler çabaya yönelik davranışlarla, ikinci grup sorunlar ise, savunmaya yönelik davranışlarla çözümlenmeye çalışılır.

İki tür savunmaya yönelik mekanizmadan söz edilebilir. Birinci grup, ağlama ve sürekli konuşmalarda olduğu gibi psikolojik onarım mekanizmalarıdır. İkinci grup, canımızı sıkan bir durumu yadsımaya çalışma ya da davranışımızı haklı gösterecek bir neden bulma gibi, insanı psikolojik zedelenmeye ya da değerini yitirmeye karşı koruyan "ego" savunma mekanizmalarıdır. Bu mekanizmalar organizmanın psikolojik bütünlüğünü ve dengesini korumayı amaçlar.”²⁰

¹⁹ Sula Wolff, *Problem Çocuklar Stres Altındaki Çocukları Tedavi Etme Yöntemleri*, çev. Ayhan Oral – Seçkin Kara, Say Yayınları, Ankara 1986, s.56.

²⁰ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.66.

1960'lı yıllardan sonra savunma mekanizmalarının tasnifine dair çalışmalarının arttığı görülür. Bu çalışmada, Andrews ve arkadaşlarının 1993 yılında objektif yöntemlerle oluşturmuş oldukları SBT ölçeğinde bulunan yirmi savunma mekanizması kullanılacaktır. Ölçekteki yirmi savunmanın immatür, nevrotik ve olgun savunmalar olarak üç boyutta sınıflandırılmıştır. İmmatür savunmalar, yansıtma, pasif saldırganlık, dışa vurma, yalıtım, değersizleştirme, otistik fantezi, yadsıma, yer değiştirme, disosiyasyon, bölme, rasyonalizasyon, bedenselleştirme; nevrotik savunmalar, yapma-bozma, psodö altruizm, idealleştirme, karşıt tepki geliştirme; olgun savunmalar ise yüceltme, mizah, beklenti, baskılamadır.

İmmatür Savunma Mekanizmaları

İmmatür savunma mekanizmaları yapılan sınıflandırma içerisinde en ilkel olanıdır, kişiyi endişe ve kaygıdan uzaklaştırmak amacıyla kullanılır.

Yansıtma (Projection): Yansıtma, kişinin kendisinden kaynaklanan bir problem durumunu başkasından bulması veya mevcut durumu insanlara mal etmesidir:

“Yansıtma mekanizması kişiyi anksiyeteden iki biçimde koruyabilir:

1) Kişi, kendi eksikliklerinin ve yenilgilerinin sorumluluğunu ya da suçunu başkalarına yükler.

2) Suçluluk duyguları uyandıracak nitelikteki dürtülerini, düşüncelerini ve isteklerini diğer insanlara mal eder.”²¹

Yansıtma mekanizmasının sıklıkla kullanılması paranoid kişilik bozukluğuna sebep olabilir. Yansıtma mekanizmasının ilk çocukluk döneminde görülmesi normal karşılanabilir. Yetişkinlikte bu mekanizmanın sıklıkla kullanılması anormaldir; çünkü bu mekanizmaya sıkça başvuran birey takip edildiğini, insanların her an ona zarar vermek için fırsat kolladığını iddia eder.

Yadsıma (Denial): Yadsıma yok sayma anlamına gelmektedir. Kişi kendisini rahatsız eden bir durumu veya dürtüyü yok sayar, onu inkar eder, böylece bir nebze rahatlamaya çalışır:

“Tüm ilkel savunma mekanizmaları çevredeki tehlikelerin varlığını yadsıma amacını güder.

Eğer kişi tehlikeyle baş edemez ya da ondan kaçınamazsa, kullanılabilecek tek yol bu tehlikeyi yok

²¹ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.78.

saymak olur. Örneğin küçük bir çocuk birden yabancı insanlarla dolu bir odaya getirildiğinde, onların yüzüne bakacak yürekliliği bulana dek bir süre kapıya doğru bakar. Anna Freud iki tür yadsımadan söz etmiştir: 1- Düş yoluyla yadsıma ve 2- söz ve davranışlarda yadsıma (1946).”²²

Rasyonalizasyon (Rationalization): Rasyonalizasyon, kişinin kendisini haklı göstermek için kendisinden kaynaklanan olumsuz olaylar veya durumlara mantıklı sebepler bulması ve çevresini buna inandırma çabasına girişmesidir. Kişinin buradaki amacı, hatalı da olsa kendisini haklı göstererek yaşadığı anksiyetenin gücünü azaltmaktır:

“Anksiyetenin gücünü azaltmak amacıyla ve çoğu kez yadsıma mekanizmasıyla birlikte kullanılan neden bulmada iki temel savunma ögesi bulunur:

- 1) Kişinin davranışını haklı göstermesine yardımcı olan öge.
- 2) Ulaşılamayan amaçlara ilişkin düş kırıklığının etkisini yumuşatan öge.

Neden bulma günlük yaşamda herkesin kullandığı bir mekanizmadır. Örneğin, bir dükkandan aldığı eşyanın bir eşini bir süre sonra bir başka dükkanın vitrininde daha düşük fiyat gösteren bir etiketle gören kişi, ikisinin de aynı olduğunu bildiği halde, arada mutlaka bir nitelik farkı olduğuna kendini inandırmaya çalışarak, aldanmış olma olasılığını görmezlikten gelir. Günlük yaşamımız buna benzer sayısız örneklerle doludur.”²³

Pasif saldırganlık (Passive aggression): Psikanalitik yaklaşımda önemli bir yer tutan saldırganlık, kişinin içindeki olumsuz enerjiyi dışa vurma isteğidir. Pasif saldırganlık ise kişinin haksızlığa uğradığını ya da zarar gördüğünü düşündüğü durumlarda, ona zarar veren şeye karşı bilinçli bir olumsuz tutum takınmasıdır. Patronunun azarına karşı işlerini daha yavaş yapmaya karar veren kişinin bu bilinçli tutumu pasif saldırganlığa örnek verilebilir. Pasif saldırganlık, psikanalitik görüşte anal döneme dayandırılır. Anal dönemde çocuk otoriteyle çatışır ve bazı durumlarda otoriteye karşı gelerek bilinçli olumsuz tutum sergiler. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi, çocuğun dışkısını boşaltarak otoriteyi protesto etmesi bir pasif saldırganlık biçimi olarak yorumlanabilir:

“Tuvalet eğitimi, çocuğun egosu ile dürtüleri arasındaki ilişkinin gelişmesinde önemlidir. Bu eğitim, çevrenin dikkate alınması ile çocuğun dürtü doyumunu geri bırakmayı veya ondan vazgeçmeyi öğrenip öğrenemeyeceği ilk durumdur. Tuvalet eğitimi ile dürtülerinin anında tatmininin engellenmesine çocuk ya kızgınlıkla karşı koyar ve dışkısını boşaltarak protesto eder

²² Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.72-73.

²³ a.g.e. s.75.

veya annesinin cezalandırması ihtimaline karşı korku ile boyun eğerek ve dışkısını boşaltmaktan kaçınır.”²⁴

Yer değiştirme (Displacement): Yer değiştirme bir uyarıcıdan kaynaklanan tepkinin başka bir objeye verilmesi ya da asıl tepki yerine başka bir tepkinin tercih edilmesidir. Kişi zarar gördüğü ya da hoşuna gitmeyen bir durumla karşılaştığı zaman bunun acısını başkasından çıkarır:

“Belirli bir uyarının neden olduğu tepkinin açığa vurulması tehlikeli olduğunda, tepkinin o uyarandan bir başkasına yöneltilmesine ya da o tepkinin yerine başka bir tepki gösterilmesine yön değiştirme denir. Kişinin yönetmekte güçlük çektiği duyguların yoğun olduğu durumlarda kullanılan yön değiştirme mekanizması iki biçimde işler: (1) Yönetiminde güçlük çekilen duygu, ait olduğu obje ya da durumla hiç ilgisi olmayan bir obje ya da duruma yöneltilir ve (2) ayrıca, tehlikeli sayılan duygunun yarattığı tepkinin yerine bir başka tepki gösterilir.

Birinci grup yön değiştirmeye günlük yaşamda sık rastlanır. İş yerinde üstleri tarafından haksızca eleştirilen kişi, dışı vurulduğunda tehlikeli sonuçlar yaratabilecek duygularını önce baskıya alır, sonradan bu kızgınlığını yoktan bir neden yaratarak eşinden ya da çocuklarından çıkartabilir. Özellikle reddedilmeye ve eleştiriye karşı aşırı duyarlı kişiler, çevrelerine karşı geliştirdikleri uysal tutumların altındaki kızgınlık duygularını sürekli bastırır ve sonradan, nasıl olsa kendilerine katlanmak zorunda olan "şamar oğlanları"na boşaltırlar.

Yön değiştirme mekanizması bazen simgesel bir çağrışım sürecinden geçerek karmaşık bir nitelik kazanabilir. Küfür, yıkıcı eleştiri ya da dedikodu, çoğu kez birikmiş düşmanlık duygularının yön değiştirmiş anlatım biçimleridir.

İkinci tür yön değiştirme mekanizmasında, tehlikeli sayılan duygu, bir nesneden ya da durumdan diğerine yön değiştirdiği gibi, bu duygunun oluşturduğu tepkinin yerine bir başka tepki biçimi de geliştirilir. Nevrotik düzeyde işleyen ve fobi de denilen bu tür tepkilerde, tepkinin yöneldiği bu yeni obje ya da durum gerçek bir tehlike niteliği taşımaz.”²⁵

Dışa vurma (Acting out): Dışa vurma, bilinçdışında olan dürtü veya isteğin bilinç düzeyine çıkmaması için onun sözle ifade edilmeden doğrudan eyleme dökülmesidir. Kişi uzun zamandır fark ettiği ve gizlediği dürtüsünü kontrol edemeyince birden eyleme döker, geçici ve kısmi bir rahatlama sağlar. Kardeşine uzun zamandır sinirlenen ama bunu tepkisel olarak ifade etmeyen bir çocuğun ona birden şiddet uygulaması, üstüne bir de

²⁴ Volkan Topçuoğlu, *Obsesif Kompulsif Bozuklukta Psikanalitik Görüşler*, Klinik Psikiyatri Dergisi, C.6, S.1, 2003, s.47.

²⁵ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.90-91.

kardeşini saldırgan olmakla suçlaması buna örnektir. Dışa vurmada bilinçdışında oluşan istekler çevreye yansıtılır:

“Dışa vurma: Bazı insanlar tehlikeli isteklerinin yarattığı kaygı ve gerilimi diğer savunma mekanizmaları ile denetim altında tutamazlar ve içgüdüsel dürtülerini dışa vurarak boşaltırlar. Dışa vurulan dürtüler çoğu kez kişiye zarar verecek türden olaylara neden olurlar.”²⁶

Yalıtım (Isolation): Yalıtım, kişinin geçmişte yaşadığı üzüntü veya korku verici bir olayın anısal kısmını tamamen hatırlamasına rağmen duygusal kısmından korunma çalışmasıdır. Yani yalıtım bir nevi üzüntüyü veya korkuyu hafifletme isteğidir.

“Yalıtma düzeneğinde bir anının bilişsel, yani bilme, tanıma ve anlama ile ilgili yanı tümü ile anımsanabilirken, duygusal yanı ayrılarak bastırılır ve bilinçdışı kalır; ya da duygular ilgisiz gibi görünen bir başka yaşantıya, başka nesneye aktarılır (yer değiştirme). Böylece, kişi çocuklukta yaşadığı hoş ya da acı verici bir olayı kuru kuruya hiçbir duygu yükü olmaksızın anımsar ve anlatır. Anlatış biçimine dikkat eden bir dinleyici böylesine duygu yüklü bir olayın kupkuru anlatılışını ilginç bulabilir. Sanki olayı bir başkası yaşamıştır ve öyle anlatılmaktadır.”²⁷

Bu savunma biçimi kişinin kendisini duygularından yalıtması, bir nevi kendisini avutması şeklinde gerçekleşir.

Bedenselleştirme (Somatization): Bedenselleştirme psikik sorunların beden dili ile sergilenmesidir. Genelde gizli şekilde başlayan bu savunma yöntemi bazen gerçeklikten uzak ve sembolik olabilmektedir. Burada kişi hiçbir klinik bulgu olmadan ağrı ve sızılardan yakınır, yani kişi psikolojisine dair herhangi bir sorunu bedenine yorar. Halk arasında “hastalık hastası” olarak bilinen kişiler bu gruba girer. Üstelik bu kişiler bazen saldırganlaşarak kendi bedenlerine zarar verebilirler:

“Hipokondri nevrozunda görülen bu savunma türünde saldırgan dürtüler kişinin organlarına yöneltilir. Bu tür insanlarla psikoterapi sürdürebilmek oldukça zordur. Kabul edilmez nitelikteki dürtüleri öylesi bir baskı altında tutulur ki, çoğu ancak bedensel yakınmaları yoluyla iletişim kurabilir.”²⁸

Değersizleştirme (Devaluation): Değersizleştirme mekanizması kişinin kendisini ve çevresini çok değersiz, aşağılık ve pislik olarak tanımlamasıdır. Narsistik kişilik örgütlenmesinde ise kendisini değerli olarak algılayan kişi için dış dünya basit, küçük ve

²⁶ Necla Tuzcuoğlu, *Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri*, M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.7, 1995, s.277.

²⁷ Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara 2011, s.84.

²⁸ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.98

değersizdir. Kişi kendisini de başkalarını da olduğundan daha değersiz olarak tanımlayabilir:

“Değersizlik duyguları yaşayan biri için diğer insanlar ya kendinden üstündür ya da aşağı; eşiti yoktur. Bazı insanları küçümser, çünkü onlarda kendisine benzeyen bazı özellikler görür ve bu insanları, hoşlanmadığı benliğini kendisine yansıtan bir ayna gibi algılar. Ama bunun bilincinde olmadığı için onları kendisinden daha değersiz bulur. Aslında, başkalarını küçümseyen ihsan, kendisini de küçümseyen, dolayısıyla küçümsemekten korkan biridir. Bir başkasının onu küçümsemesi, aslında kendinin de kendisini küçümsemekte olduğu gerçeği ile yüzleşmesine neden olur.”²⁹

Disosiyasyon (Dissociation): Disosiyasyon kişinin belleğinde bozulmanın meydana gelmesi ve bunun sonucunda uyurgezerlik, unutma, kaçma, çoğul kişilik bozuklukları gibi durumların oluşmasıdır:

“Kendi aralarında birlik oluşturan bir ruhsal etkinlik grubunun, kişiliğin geri kalan bölümüyle bağlarını kopararak, bağımsız bir biçimde etkinlik göstermesi durumuna disosiyasyon (dissociation) denir. Anksiyetenin çok yoğun olduğu durumlarda kişilik düzeni o denli bozulabilir ki, savunma mekanizmaları, bilinci, belleği ve hatta bazen kişiliğin tümünü egemenlikleri altına alır ve psikoza andıran dramatik belirtilerin ortaya çıkmasına neden olur.”³⁰

Bölme (Splitting): En ilkel savunma mekanizmalarından biri olan bölme, kişinin benliğinde bulunan doğal dürtülerin ya da içe atılan nesnelerin olumlu ya da olumsuz, iyi ve kötü parçalara bölünmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu savunma mekanizmasını sıklıkla kullanan bireyler hayatlarındaki her şeyi iyi ve kötü diye sınıflandırır, bu bireyler tepkinin yöneltildiği nesnenin hem iyi hem de kötü özellikler taşıyabileceğini fark edemezler. Bu durumlar daha çok şizofreni hastalarında gözlenir:

“Şizofrenideki parçalanma ve dağılmada, böyle bir düzeneğin önemli bir yeri olduğu görüşü giderek yaygınlaşmıştır. Bu hastalıkta bireyin “iyi ben”, “kötü ben” arasındaki bocalaması; bunlar arasında bir bütünleştirme çabası; bir yandan da içe-atılmış olan nesnenin iyi ve kötü parçalarının ayrı tutulmaya çalışılması, yani bölünmesi hastalığın dinamiğinde önemli yer almaktadır.”³¹

Otistik fantezi (Autistic fantasy): Kişinin gerçek dünyada bulamadığı başarıyı, gücü ya da gerçek dünyada uygulayamadığı yıkıcı istekleri iç dünyasında düş kurarak karşılama çabası şeklinde gelişen otistik fantezi mekanizması, özellikle çocukluk

²⁹ Engin Gençtan, *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s.75.

³⁰ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.220.

³¹ Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara 2011, s.78.

döneminde yaygındır; fakat bu savunma biçimi yetişkinlerde de sıklıkla kullanılabilir. Bu mekanizma rüya ya da gündüz düşü yoluyla meydana gelir ve çocuklukta daha sık gözlemlenir. Hayatın ilerleyen dönemlerinde bu mekanizmanın sıklıkla kullanılması psikoza doğru gidebilir:

“Çocuk, oyun dünyasında düşler kurarken, bir yandan da bunlara biçim, ad vererek bunları gerçekleştirmeye çalışır. Ergenlik çağında da büyük bir tutku ile sevmeye ve sevilme, güçlü, üstün olma düşlemleri çok sık görülür. Ancak, zamanla bunlar azalır ve doyum kaynakları giderek daha gerçek nesnelere dönüşür. İçe-kapanık kişilik türlerinde düş kurma düzeneği yoğun biçimde bütün yaşam boyunca sürebilir.”³²

Nevrotik Savunma Mekanizmaları

Kişinin zor durumlarla baş edebilmek için savunma mekanizmalarını gereğinden fazla kullanması ve bunun normal yaşama uyum sağlamasını engellemesi ona zarar verebilir. Böyle durumlarda nevroitik savunma mekanizmaları kullanılır.

İdealleştirme (Idealization): Kişinin sevdiği nesneyi aşırı ve her yönüyle sevmesi şeklinde gelişen idealleştirme mekanizmasının temelinde kişinin sevgi nesnesine gereğinden çok daha fazla yaptığı libidinal yatırımlar bulunmaktadır. Bu mekanizma kişinin kendisini suçlamasına da sebep olabilir, idealize edilen nesne kaybolursa kişi kayıp ve suçluluk duygusuyla karşı karşıya gelebilir. Bazı araştırma yazılarında ilkel idealleştirme denilen bir savunma türünden de bahsedilir:

“Otto Kernberg idealizasyon mekanizmasını, nesnenin istenmeyen karakteristik özelliklerinin yadsınarak, kişinin libidosunu ve tümgüçlülüğünü yansıtabileceği bir nesne haline getirilmesi şeklinde kavramsallaştırmıştır. Ve idealizasyon mekanizmasının, bir tarafında normal diğer tarafında ise patolojik idealizasyonun yer aldığı gelişimsel ve doğrusal bir çizginin üzerinde bulunduğu şeklinde değerlendirilmesi önerisinde bulunmuştur. Alt kısımdaki noktada yer alan idealizasyonu kullanan bireyin ‘nesne sürekliliği’ ile sıkıntısı olduğunu ve diğer insanları tümünden iyi (ilkel idealizasyon) ya da tümünden kötü (devaluation/değersizleştirme) olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu aşamada yer alan idealizasyon mekanizmasının borderline kişilik patolojisiyle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Doğrusal çizginin üst tarafında yer alan idealizasyon mekanizmasının ise

³² Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara 2011, s.87.

olgun egonun sevgiyi hissetmesi için bir gereklilik arz ettiğini belirtmiştir (Lerner ve Van-Der Keshet, 1995).”³³

Karşıt tepki geliştirme (Reaction formation): Karşıt tepki geliştirme, kişinin gerçek istek ve eğilimlerinin tam zıttını sergilemesi şeklinde gelişen bir savunma türüdür; burada kişi hissettiğinin tam tersi davranışlar sergiler ve böylelikle toplumsal ya da ahlaki yönden hoş görülmeyen davranışını törpüler ya da gizler. Bu mekanizmanın temelinde suçluluk duygusu yatmaktadır:

“Karşı-tepki oluşturma mekanizmasının sayısız örneklerini çevremizde bulabiliriz: Açık saçık yayınlara aşırı tepki gösteren kişi, kendi cinsel dürtülerini denetimde güçlük çekmekte olabilir, adam öldürme suçlarının idam cezasıyla karşılanması gereğini savunan bir diğeri kendi saldırgan dürtülerine engel koymakta olabilir, komşusunun bir erkekle ilişki kurmasını kıyasıya eleştiren bir kadın gerçekte bu duruma imrenmiş olabilir, sürekli saldırgan davranışlarda bulunan biri, insanlardan korktuğu için böyle tepkiler geliştirmiş olabilir.”³⁴

Yapma-bozma (Undoing): Yapma bozma, kişinin sergilediği ya da sergilemeyi düşündüğü hatalı davranışlarını onarma çabasına denir. Burada kişi yaptığından pişmanlık duymakta, vicdanını rahatlatmaya çalışmaktadır. Bu mekanizmanın gelişmesi suçluluk duygusuna veya süperegonun egoyu baskılamasına bağlıdır:

“Ana-babanın ve daha sonraları toplumun içleştirilen değerleri kişiye, uygunsuz davranışlarından ötürü kendini suçlama, yargılama ve cezalandırma sorumluluğunu yükler. Yapma-Bozma mekanizması, kişinin kendisi ve çevresi tarafından onaylanmayacak düşünce ya da davranıştan vazgeçmesi ve eğer böyle bir söz ya da eylem dışı vurulmuşsa, ortaya çıkan durumu onarmasıyla belirlenir. Bir başka anlatımla, bu mekanizma suçluluk duygularına karşı geliştirilir ve adeta bir sözcüğü yanlış yazan kişinin kağıdı bir silgiyle temizleyerek o sözcüğü yeniden yazmasına benzer. Yapılan yanlış düzeltilmenin ya da ondan ötürü özür dilemenin, ceza tehdidini bağışlanmaya dönüştürebildiği çocukluk yıllarında öğrenilir. Yapma-bozma mekanizması kökenini işte bu yaşantılardan alır.”³⁵

Psödo altruizm (Pseudo altruism): Psödo altruizm, kişilerin kendi dürtülerini başkalarına faydalı olma yolu ile doyurmaları şeklinde gelişen bir savunma mekanizmasıdır. Özgecilik olarak bilinen bu savunma biçimini fazlasıyla kullanan kişiler,

³³ Abdülvahab Taşkent, *Alkol ve/veya Madde Bağımlıları ile Bağımlılığı Olmayan Bireylerin Savunma Mekanizmaları Açısından Karşılaştırılması, Çocukluk Çağı Travmaları, Disosiyatif Yaşantılar ve Bağımlılık Şiddetinin Savunma Mekanizmaları Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.21.

³⁴ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.96.

³⁵ a.g.e. s.94-95.

kendilerini başkalarına adarlar; toplum tarafından çok değer görürler. Bu savunma biçimi çocukluk döneminde bile aşırılık gösterebilir; Anna Freud, *Ben ve Savunma Mekanizmaları* kitabında ablasının birlikte çıktığı erkekte gözü olmasına rağmen hâlâ ablasını güzelleştirmek için uğraşan bir kızdan söz eder. Bazı araştırmalara göre bu mekanizmanın başlıca sebebi çocukluk döneminde karşılaşılan katı ve otoriter ebeveyn tutumlarıdır:

“Anna Freud tarafından tanımlanıp, 1936 yılındaki klasik kitabında yer almıştır. Çocukluk çağındaki bireyin taleplerine karşı katı anne-baba tutumu çocuğun erken çağda dürtülerinden feragat etmesiyle ve süperegosunun da katı ve cezalandırıcı bir yapı kazanmasıyla sonuçlanabilir. Bu durumda kişi bundan böyle arzularını doyurmak için hiçbir etkinlik gösteremeyebilir. Bu talepler yasaklanır fakat bastırılmak yerine her biri için çevrede bu arzuların depolanacağı vekiller bulunur ve her bir istek bu kişilerden birine yansıtılır. Böylece süperegonun yasağına karşı dolaylı olarak dürtüsel doyuma ulaşılır ve başta ketlenmiş olan etkinlik ve saldırganlık da yeniden özgür kılınır (Freud, 2004).”³⁶

Olgun Savunma Mekanizmaları

Olgun savunma mekanizmaları kişinin yaşadığı anksiyeteye neden olan durumu azaltmak amacıyla kullanılmaktadır.

Baskılama (Repression): Baskı, bilinçdışına itilen ve orada tutulan dürtüler, istekler, anılar ve duyguların bilinç düzeyine çıkmasının benlik tarafından engellenmesi; daha sonra tekrar işlenmek üzere ertelenmesi durumudur. Kişi baskı savunma mekanizmasını kullandığını fark edemez, çünkü bu savunma biçimi bilinçdışı düzeyde gerçekleşir. Baskılama mekanizmasında birey bir çatışma yaşar ve bu çatışmayı bilinçli veya yarı bilinçli bir şekilde daha sonra düşünmek üzere erteler:

“İçgüdüsel dürtülerin insanın isteği dışında "bilinçdışında" tutulması ve bilince çıkmalarının önlenmesine baskı (repression), uygun görülmeyen istek ve anıları bilinçten uzaklaştırma mekanizmasına ise bastırma (supression) denir. Baskıya alınan ruhsal içeriğin özelliği, hiçbir zaman bilinç düzeyine çıkmamış olması ve kişinin böyle bir kopukluğun farkında bile olmamasıdır. Buna karşılık, bastırılan duygu, düşünce ve anılar önce bilinçli olarak yaşanmış ya da

³⁶ Abdülvahab Taşkent, *Alkol ve/veya Madde Bağımlıları ile Bağımlılığı Olmayan Bireylerin Savunma Mekanizmaları Açısından Karşılaştırılması, Çocukluk Çağı Travmaları, Disosiyatif Yaşantılar ve Bağımlılık Şiddetinin Savunma Mekanizmaları Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.41.

yaşandığı halde algılanmamış süreçlerden oluşur. Zihnin "bilinçaltı" bölgesinde tutulan bu süreçler, baskıya alınanlardan farklı olarak, gerektiğinde yeniden bilinç düzeyine çağrıştırılabilirler.”³⁷

Yüceltme (Sublimation): Yüceltme mekanizması, ilkel ve toplum tarafından hoş görülme eğilim ve isteklerin toplumca beğenilen isteklere ve davranışlara dönüştürülmesidir. Bu savunma biçiminde istek ve eğilimler yok sayılmaz ya da bastırılmaz; kişi bu eğilim ve istekleri bilinçli bir şekilde başka alana kaydırır. Saldırganlık dürtüsüne sahip bir kişi bir boks şampiyonu olarak bu dürtüyü yüceltmış sayılır. Yüceltme savunmasının belli oluşum aşamaları vardır:

“Yüceltme mekanizmasının oluşum aşamaları aşağıdaki biçimde özetlenebilir: (1) Gerçek amacın ketlenmesi, (2) cinsel ya da saldırgan niteliklerinin etkisiz duruma getirilmesi, (3) ego tarafından enerjiye yeni bir biçim verilmesi. Bir ressamın doğadaki süreci kağıt üzerine aktararak bu süreci "öldürmesi", yıkıcı eğilimlerin yüceltilmesine örnek olarak gösterilir. Bazen özgün içgüdünün karşıtı olan bir etkinliğin, özgün içgüdünün yerini aldığı da görülebilir. Özellikle uygarlaşmış kişilerde görülen bazı tiksinti tepkileri buna örnek olarak verilebilir. Toplumun onaylamadığı bir istek ters yöne çevrilerek istek duyulan kişiye ya da duruma karşı olumsuz bir tepki geliştirilir ve böylece, bir içgüdünün gücü tam karşıtı bir yönde işleyebilir (Freud, 1910).”³⁸

Mizah (Humor): Mizah, kişinin kendisine veya başkasına bir rahatsızlık vermeden; rahatsızlık yaratan duygu ve düşüncelerini kolayca ifade edebilmesini sağlayan, gerektiğinde kendi eksik veya kusurlu yönleriyle alay edebilmesi şeklinde gözlenebilen bir savunma biçimidir. Mizah mekanizması sayesinde kişi kendisine rahatsızlık veren konulara karşı daha hoşgörülü hale gelebilir. Mizah, bir yandan kişinin sosyal ilişkilerindeki gerilimi azaltırken diğer yandan kişiyi yasak olarak algıladığı durumlardan duyduğu rahatsızlıktan uzaklaştırabilir:

“Ego anksiyete yaratan olayların ciddiyetini azaltacak şekilde şaka yoluna başvurabilir. Kendi büyüklük (grandiyöz) ihtiyaçlarıyla alay ederek ve tehditkâr kişi ve durumları karikatürleştirerek tehdidin büyüklüğünü ve ciddiyetini küçümseyebilir. Sosyal ilişkiler esnasında espriye başvurmak ilişkilerdeki çatışmaları ve gerginliği azaltarak adaptasyon yeteneğini yükseltir. Diğer bir bakışla mizah, ifadesi uygun olmayan düşlem ve düşüncelerin kişinin kendisini ve diğerlerini rahatsız etmeden ifade etmesini sağlayan bir mekanizmadır. Mizahi haliyle herkes

³⁷ Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.71-72.

³⁸ a.g.e. s.86.

tarafından hoş görülebilen ifadelerle insanlar zihinlerinde uygunsuz/yasak düşlem ve düşünceleriyle meşgul olabilme fırsatı yaratmış olurlar.”³⁹

Beklenti (Anticipation): Beklenti, kişinin gelecek ile ilgili tehlike yaratabilecek olayları algılama ve bu olaylar ile ilgili gerçekçi düşünüp alternatif tepkiler ve çözümler üretebilmesi şeklinde gözlenen bir savunma mekanizmasıdır. Beklenti; gelecekte ortaya çıkabilecek istenmeyen, hoş gitmeyen durumlara karşı alınan bir önlem niteliği taşıdığı için sağlıklı gelişen savunma yöntemlerindendir. Fakat diğer savunma mekanizmalarında olduğu gibi beklenti mekanizmasının sıklıkla kullanılması olumsuz durumlara yol açabilir, böyle durumlarda kişide anksiyete beklentisine dair ruhsal semptomlar görülebilir:

“AD, ‘korku beklentisi modeli’nin ana dayanağını oluşturmaktadır. Bu modele göre insanlarda korku yaratan bir olaydan ya da durumdan kaçınma güdüsünün temelinde “AD” ve “anksiyete beklentisi” süreçleri rol oynamaktadır. AD, anksiyeteye bağlı duyum ve belirtilerin zararlı fiziksel ve/veya toplumsal sonuçları olduğuna dair aşırı bir korku olarak nitelendirilmiştir. Anksiyete beklentisi ise, kişinin “belirli bir durumda” anksiyete ya da korku yaşayacağı beklentisidir.”⁴⁰

³⁹ Abdülvahab Taşkent, *Alkol ve/veya Madde Bağımlıları ile Bağımlılığı Olmayan Bireylerin Savunma Mekanizmaları Açısından Karşılaştırılması, Çocukluk Çağı Travmaları, Disosiyatif Yaşantılar ve Bağımlılık Şiddetinin Savunma Mekanizmaları Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.46.

⁴⁰ Atıl Mantar-Beyazıt Yemez-Tunç Alkın, *Anksiyete Duyarlılığı ve Psikiyatrik Bozukluklardaki Yeri*, Türk Psikiyatri Dergisi, C.22, S.3, 2011, s.188.

1.3. Hikmet Erhan Bener'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri

1.3.1. Hayatı

19 Nisan 1929 tarihinde Lefkoşa'da doğan Hikmet Erhan Bener, babası Osmanlı dönemi aydınlarından Raşit Bener'in Lefkoşa'daki görevi dolayısıyla burada dünyaya gelmiştir. 1880 yılında Seydişehir'de doğan Raşit Bener, ilköğrenimini Seydişehir'de, ortaokul ve liseyi ise Halep'te İslam anlayışıyla eğitim veren okullarda tamamlayarak ileri seviyede Arapça, Farsça ve Kuran-ı Kerim bilgisine sahip olur:

“Halep'te, idadide okuduğu sürece, babasının bir yakını aracılığıyla Halep Mevlevî dergâhında kalmış. Üç yıl boyunca, Mevlevî dedeleriyle iç içe yaşamış, tasavvuf felsefesiyle yoğrulmuş.”⁴¹

Erhan Bener'in tasavvuf düşüncesine yakınlığı babası Raşit Bener'e dayanmaktadır. Ayrıca Raşit Bener, gençlik yıllarında Jön Türklerin yenilik yanlısı fikirlerini desteklemiş, aydınlanma dönemine destek vermiştir. Raşit Bener, fen fakültesini bitirerek Türkiye'nin ilk fen doktorlarından birisi olmuştur.

Sanatçı yönü de olan Raşit Bener, çeşitli edebî eserler yayımlamıştır. *Kadınlar Dünyası* isimli dergide Sani imzasıyla yazdığı yazılar, *Ümid-i Afet* isimli romanı onun edebiyatla olan münasebetini göstermeleri açısından dikkate değerdir. Yazdığı *Bir Dinsizin Düşünceleri* isimli eser, ateizmle ilişkilendirilmiş ve tutuklanmasına neden olmuştur. Hapis hayatından sonra Birinci Dünya Savaşının Çanakkale cephesinde ülkesi adına savaşır. Askerlik dönüşü Amasya Maarif Müdürü olarak göreve başlar ve Mediha Hanım ile evlenir:

“Erhan Bener'in annesi Mediha Hanım Merzifon'un tanınmış ailelerinden Haznedarlara mensuptur. Babası Kadı Sait Efendi Merzifon'da büyük toprak sahibi olan ve aynı zamanda aydınlanmadan yana olan önemli bir din ve hukuk adamıdır. Merzifon'daki Fransız Sörlor Okulu'nda okuyan Mediha Hanım, Fransızca'yı ve Batı kültürünü yakinen bilen, piyano çalan, aydın bir kadındır.”⁴²

Kurtuluş Savaşı sebebiyle Raşit Bener tekrar askere alınarak sahil ağır topçu subayı olarak Samsun'a gönderilir. Erhan Bener'in ağabeyi Vüs'at O. Bener savaşın sürdüğü yıllarda Samsun'da dünyaya gelir. Raşit Bener, terhis olduktan sonra Tekirdağ'da bir süre

⁴¹ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.22.

⁴² Senim Dirican, *Hikmet Erhan Bener'in Hayatı ve Romanları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.8.

çalışır ve Tabiat Bilgisi öğretmeni olarak Lefkoşa'ya, Kıbrıs Türk Lisesi'ne atanır. İşte Erhan Bener, bu görev süresinde dünyaya gelmiştir. Erhan Bener'in çocukluğu babasının emekliliğine kadar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geçer. Raşit Bener, kanserden dolayı yetmiş beş yaşında vefat eder.

Erhan Bener'in kız kardeşi Bilge Bölükbaşı, *Beyaz Yolculuk* isimli romanında anne ve babasının hayat hikâyelerini temel almıştır. Erhan Bener'in aile çevresindeki önemli kişilerden biri de amcası Cemil Sena Ongun'dur. Cemil Sena, başta felsefe, sosyoloji ve pedagoji olmak üzere birçok alanda çalışmalarda bulunmuş bir bilim insanıdır. Erhan Bener'in amcasıyla olan düşünsel yakınlığı onun *Allah Fikrinin Tekâmülü ve Hazret'i Muhammed'in Felsefesi* adlı eserlerini okuduktan sonra kurulur. Daha sonra Cemil Sena, Erhan Bener'in çıkarttığı *Özgür İnsan* dergisinin yazarlarından olacaktır. Amcası Cemil Sena'nın felsefi fikirleri Erhan Bener'in eserlerindeki psikolojik ve felsefi yönün temelini oluşturur.

Erhan Bener'in eşi, kendisi gibi sanatçı bir aileden gelen Neşecan Otyam'dır. Neşecan Otyam'ın bir ağabeyi Nedim Otyam müzisyen, diğeri Nusret Otyam şair ve yazar, Fikret Otyam ise gazeteci ve ressamdır. 1957 yılında evlenen Erhan Bener ile Neşecan Otyam'ın ilk çocukları Yiğit Bener, 1958 yılında Brüksel'de; ikinci çocukları Yaprak Bener, 1967 yılında Ankara'da doğmuştur:

“Oğul Yiğit Bener, yazarın *Gece Gelen Ölüm*, *Denizafırı Öyküler*, *Günbatımı Öyküleri* ve *Dönüşler* adlı eserlerinin giriş yazılarını yazmış, *Böcek* romanının Fransızcaya çevirisini yapmıştır”⁴³

Erhan Bener temel eğitimini öğretmen olan babasından ve annesinden almıştır. Okuma yazmayı ağabeyi Vüs'at O. Bener'den öğrenen Erhan Bener, bu yıllarda Bursa'da bulunmaktadır. Çocukken annesi aracılığıyla hangi yayınlarla ilgilendiğini böyle anlatır:

“Annem masal anlatmasını pek bilmez, beceremezdi. Onun yerine, eski Türkçe ya da Fransızca kitaplardan öyküler, romanlar okurdu bana. Monte Kristo, Üç Silahşörler, Ekmekçi Kadın gibi serüven romanları, bu arada günlerce Sefiller'i okuduğunu da anımsıyorum”⁴⁴

Erhan Bener ilkökul birinci ve ikinci sınıfları Sivas'ta okumuştur. Yazar bu yıllarda *Çocuk Sesi*, *Afacan* gibi çocuk dergilerini de takip etmektedir. Aynı yıllarda ağabeyinin

⁴³ Betül Özçelebi, *Erhan Bener Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004, s.21.

⁴⁴ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.31.

hediyesi olan matbaa oyuncuğu onu yazarlık konusunda heveslendirir. İlkokul üçüncü sınıfı Tokat'ın Zile ilçesinde okuyan yazar, burada halkevi kitaplığının sıkı bir takipçisidir. Yazar, ilkokul dört ve beşinci sınıflar ile ortaokul birinci sınıfı ise Bolu'da okumuştur. Bu dönemde *Bin Bir Roman* dergisini takip etmektedir. Yazarın Arsen Lupen'i keşfetmesi de bu yıllardadır:

“Bir gazetede forma verilen, Nizamettin Nazif'in çok akıcı ve sevimli bir dille dilimize çevirdiği o kitapları, Kontes Cagliostro'yu, Dişi Parsın Dişleri'ni, Altın Üçgen'i, Otuz Tabutlu Ada'yı, Yeşil Gözlü Kız'ı, Centilmen Kamriyolör'ü gece yorganımın altında sabahlara kadar gizli gizli okurdum”⁴⁵

Erhan Bener ortaokul ikinci sınıfı Bergama'da okur. O yıllarda okuldaki Fransızca öğretmeniyle iyi bir iletişimi olan yazar, bu vesileyle Fransızca romanlar okumaya başlar. Liseye Balıkesir'de başlayan yazar, Balıkesir Lisesi'nde bulunduğu üç aylık sürede şehirdeki siyasi durumdan rahatsızlık duyarak Kayseri'deki bir liseye nakil olur:

“Kayseri, o günlerde büyük, tipik bir İç Anadolu kasabasıydı. Ancak, üç yıllık lise dönemim, sanırım hem insan hem de yazar olarak gelişmemde çok büyük bir yer ve önem taşımaktadır”⁴⁶

Yazar hayatının Kayseri'de geçen yıllarında Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Hegel, Dostoyevski, Tolstoy, Gorki, Gogol, Lermontov, Çehov, Stendhal, Balzac, Sait Faik, Orhan Kemal ve Orhan Veli gibi önemli yazarları okumaktadır. Erhan Bener, Kayseri'deki lise yıllarında, onun yaşamında önemli bir yere sahip olan bazı kişileri Nesrin Hanım, Necdet, Ömer ve Tahsin karakterleriyle ilk romanı *Acemiler*'de kullanmıştır. Erhan Bener'in bu dönemlerde yazdığı ilk şiirleri Kayseri Halk Evi dergisi Erciyes'te yayımlanır. *Sesler* adını taşıyan ilk şiir kitabı da bu yıllarda basılmıştır. Bu kitabı babası Raşit Bener kendi bütçesiyle bastırmıştır. Ardından ilk öyküsü *Küçük İstasyon*, *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği Yunus Nadi yarışmasında dereceye girer ve yayımlanır.

Yazar üniversiteyi Ankara'da okumuştur. Aslında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde haricî şube ya da idarî şube okumayı planlayan Erhan Bener, çeşitli siyasi nedenlerden dolayı maliye bölümüne gitmek zorunda kalır. Yazar, 1950 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Şubesi'nden mezun olur. Daha sonra Erhan Bener, 1950

⁴⁵ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.37.

⁴⁶ a.g.e. s.41.

yılında Maliye Bakanlığı'nda memur olarak çalışmaya başlayacak, çalışma hayatına devam ederken aynı zamanda öğrenimini sürdürecektir, 1956 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden lisans diploması alacaktır.

Erhan Bener, mesleki yaşamına Hayvanlar Vergisi Şubesi'ne stajyer memur olarak atanmasıyla başlar. Daha sonra müfettiş yardımcısı unvanıyla İstanbul'a atanır. İstanbul'a geldikten on beş gün sonra, Ankara Gençler Derneği soruşturması kapsamında solculuk iddialarıyla tutuklanarak üç ay Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde kalır. Çıkarıldığı ilk mahkemede beraat eder ve serbest kalır. Bu olaylardan sonra, rütbe indirimiyle Ankara Defterdarlık Kontrol Memurluğu'na atanır. Daha sonra bir süre Hesap Uzmanları Kurulu'nda hesap uzmanı yardımcısı olarak çalışır. İlk romanı *Acemiler* bu dönemde yazılmıştır.

Erhan Bener, 1954 yılında askere gider, askerliğinin ilk altı ayını İstanbul'da geçirdikten sonra son iki ay yine solculuk iddialarıyla Niğde'ye motorlu topçu alayına atanır. Yazar, *Baharla Gelen* adlı romanında, Reha karakteri ekseninde Niğde'deki askerlik anılarını kurgular.

Erhan Bener, askerlik yıllarından sonra 1959'a kadar İstanbul'da hesap uzmanı olarak çalışır. Daha sonra Maliye Bakanlığı tarafından Belçika'da staj yapmaya gönderilir. Buradaki gözlemlerini "Batıdan" başlığıyla *Varlık* dergisi ve *Vatan* gazetesinde yayımlar. Ayrıca Brüksel sokakları ve orada iletişim kurduğu birtakım insanlar, yazarın *Kedi ve Ölüm* romanında kurguya katkı sağlar. Yazar ülkeye döndükten sonra meslek hayatına Ankara'da Hazine Genel Müdür Yardımcısı olarak devam eder. Devamında Kambiyo Genel Müdür Yardımcısı olarak mesleki hayatına devam eden yazar, bu konu üzerinde Danıştay ve Yargıtay tarafından başvuru kaynakları olarak kabul edilen on ciltlik önemli bir meslek kitabı kaleme alır.

Bener, 1963 yılında Paris Büyükelçiliği Maliye Müşavirliği görevine atanarak Fransa'ya gider. Yazar, *Kedi ve Ölüm* romanıyla bu yıllarda ödül kazanmış, romanı Fransızcaya tercüme ettirilmiştir. 1966 yılında tekrar ülkeye dönerek üç yıl süreyle Maliye Bakanlığı Hazine Müşavirliği ve Kambiyo Kontrol Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunur. 1969'da bu kez Türkiye Daimi Temsilcisi Yardımcılığı göreviyle yine Paris'e gider.

Bener, 1973'te ülkesine dönerek bakanlık danışmanlığı ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunur. 1975 yılında kendi isteğiyle emekli olur. Emeklilikten sonra kısa bir süre de avukatlık yapar. Yazarın meslekî hayatı boyunca sahip olduğu bürokrat kimliği, yazarlığıyla bağdaştırılamamıştır. Bener, *Bürokratlar* isimli anı-öykü kitabında meslek hayatında yaşadıklarını anlatmıştır. Meslekî hayatın kendisini yordugunu belirten yazar, aynı zamanda bürokrat kimliğinin yazarlığa katkısını aşağıdaki gibi anlatır, Orhan Kemal'i de bu konuda eleştirir:

“Bürokrasinin romancılığım açısından önemi şu: bir kere büyük bir gözlem olanağı bulmuş oldum. Türkler, Osmanlı'dan beri devlet sultası altında kalmış bir halk. Giderek koyulaşan bürokrasi çarkı içerisinde ezilmiş. Bu memleketin insanını yazmak iddiasında olan birinin bunu bilmesi gerek. Hiç unutmam, Orhan Kemal'in hangi romanıydı, Bereketli Topraklar'da mı yoksa Murtaza'da mı? Adana'da bir çırçır fabrikasına maliye müfettişleri gelir ve muhasebeciye, getir bakalım su işçi bordrolarını derler. Orhan Kemal bürokrasiyi bilmiyor. Maliye müfettişi bordro istemez. İsterse çalışma müfettişi ister... Orhan Kemal o kadar biliyor bürokrasiyi”⁴⁷

1975-2007 yılları arası Erhan Bener'in edebi yaşamı için oldukça önemlidir. Emeklilik öncesini dolduran iş yaşamı, bu yıllarda yerini yazma serüvenine bırakır. Eserlerinin çoğunu bu dönemlerde kaleme alan yazar, 8 Aralık 2007 tarihinde, Ankara'da vefat eder.

1.3.2. Sanatı

Erhan Bener, sanatçı ve kültürlü bir aileden geldiği için çok küçük yaşlarda edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. Annesi Fransızca, babası Arapça ve Farsça bilmektedir. Keza ağabeyi Vüs'at Orhan Bener de Türk ve Fransız edebiyatlarına hâkimdir. Haliyle yazar, henüz küçük yaşlardan itibaren edebiyatla ilgilenmiş, hatta yedi sekiz yaşlarında yazma denemelerinde bulunmuştur. Bener yazarlık serüveninin başlangıcını şöyle anlatır:

“Sivas, yazarlık serüvenimin başlangıcı olarak çok önemli. Ben ilkokul 2. sınıftaydım. Ağabeyim Bursa Askeri Lisesi'nde (Işıklar) okuyor. İzinli olarak gidip geliyor. O dönemde bayağı ilginç çocuk dergileri vardı. Çocuk Sesi, Afacan gibi dergilerle Bursa'da ağabeyim sayesinde tanıştım.”⁴⁸

⁴⁷ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.52.

⁴⁸ a.g.e. s.32.

Bener, hayatı boyunca gerek babasının gerekse kendi mesleği dolayısıyla Anadolu'nun birçok yerini gözlemleme fırsatı bulmuştur. Onun eserlerindeki gerçekçi göz buradan gelir. Yazarın mesleğinin eserlerine olan etkisine daha önce değinilmişti. Bener'in eserlerinde otobiyografik unsurlar yoğundur. Eserlerinde çağın insanı ve toplumu odak noktasıdır. Erhan Bener'in eserlerinde onun hayatındaki insanların portresini görmek mümkündür. Bu portre kurguyla süslenmiş ve edebi eserde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Yazar *Arabalarım* isimli anısında yer alan aşağıdaki olaya, *Oyuncu* isimli romanında da yer vermiştir; bu, onun içerisinde bulunduğu toplumsal şartları edebi esere yansıttığını gösterir:

“Ben, ilk olarak 1942 yılında, Bergama'dayken, bir arsaya terk edilmiş ve çocukların oyun yeri haline gelmiş hurda bir otomobilin şoför mahalline oturmuş ve direksiyona dokunmuştum. Bu hurda arabayı geceleri meczup bir kadının sığınak olarak kullandığını daha sonra keşfetmiştik. Öylece basından geçiriverdiği yırtık pırtık basma entarisi dışında ne içinde ne de üstünde hiçbir giysi olmayan bu zavallı ve sefil kadıncağızı gizli gizli seyretmemiz (...)”⁴⁹

Erhan Bener sanat hayatının ilk dönemlerinde şiire yoğunlaşmıştır. Yazarın yayımlanan ilk kitabı, *Sesler*'dir. Yazar, şiire bakışını şöyle ifade eder:

“Mutlaka o şiiri yazılarınızda vereceksiniz. Şiir belki de tanımlayamadığımız güzelliğin kendisidir. Benim açımdan şiirsellik, bütün sanatsal çabaların içinde, özünde var olan o tanımlayamadığımız ruhtur.”⁵⁰

Yazar daha sonra roman türüne yönelmiş, asıl hünerini bu türde göstermiştir. Onun romanlarında insan psikolojisi hep ön plandadır. Bireyin açmazları, hayat mücadelesi altında ezilişi, toplumsal duyarlılıkla yazdığı romanlarında bile olay zincirini yöneten en önemli unsurdur. Feridun Andaç, Bener'in roman yazma serüvenini üç ana döneme ayırarak değerlendirir:

“Romancılığınızda belirgin üç dönem var: 1. 1952-1966, 2. 1980-1988, 3. 1990-1999. İlkinde bireyin iç dünyası, açmazları, daha çok kendisi ve ilişkileri ön plandadır. İkincisinde, romanlarınızdaki psikolojik öge toplumsal değişimin yansılarıyla iç içe işlenerek öne çıkar. Bireyin konumu, ilişkilerindeki açmazlar sorgulanırken, toplumsal çalkantının izleri yansılar dile getirilir... . Son dönemde, iyiden iyiye, birey-toplum çatışması, değişim ve çözülmenin yansıdığı hayatlar,

⁴⁹ Erhan Bener, *Arabalarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.7.

⁵⁰ Özcan Karabulut, “*Erhan Bener ile Söyleşi*”, *Düşler-Öyküler*, S.7, Haziran 1998, s.19.

romancılığının nirengi noktasını oluşturdu. Ama psikolojik öge hep süre geldi. Giderek de daha farklı bir boyut aldığı (özellikle Köleler ve Tutkular'da) gözlüyoruz.”⁵¹

Bener'in ilk dönem romanlarında insan psikolojisi ön plandadır. Daha sonra yazdığı romanlarda dönemin siyasi özellikleri dolayısıyla içeriğin toplumsallık derecesi artsa da psikolojik öğeler hep varlığını sürdürür. Ali Ömer Türkeş, onun romancılığı ve romanlarının içerik seyri hakkında şunları söyler:

“Erhan Bener, ‘Acemiler’ (1952), ‘Yalnızlar’ (1954), ‘Gordium’ (1956), ‘Loş Ayna’ (1960), ‘Kedi ve Ölüm’ (1961) ve ‘Baharla Gelen’ (1966) romanlarını kapsayan ilk dönemde, anlattığı hikayelerin arka planında Türkiye’deki siyasi ve toplumsal olayları yansıtmakla birlikte, asıl olarak bireylerin psikolojik tahlillerine ağırlık vermiştir. İlk baskısı ‘Ara Kapı’ adıyla yapılan ‘Kedi ve Ölüm’, psikolojik gerilim tarzı polisierleri hatırlatan kişi, kurgu ve atmosferleriyle, bu türün Türkiye’de yazılmış en iyi örneklerindendir...”

Uzun süren ayrılığın ardından edebiyat dünyasına ‘Bürokratlar’ (1977) ve ‘Macellos Da Vinci’nin Serüvenleri’ (1980) ile döndüğünde sanki bir yükten kurtulmuş gibidir Bener. İnsan psikolojisine duyduğu ilgi dinmemiş, ama o yıllarda çok gergin bir hal alan siyasi ve toplumsal çatışmaları da katmıştır anlatısına. Askerî darbenin ardından kaleme aldığı ‘Oyuncu’ (1981), ‘Böcek’ (1983) ve ‘Ortakiler’ (1988) romanlarında toplumsallığa yapılan vurgu daha yoğundur artık. Ancak yine bu dönemin ürünü olan ‘Ölü Bir Deniz’ (1983) ve ‘Sisli Yaz’da (1984) çok sevdiği aşk ve cinayet gibi temaları işlemeyi elden bırakmamıştır.

Yazarlık kariyerinin son yıllarında ele aldığı ‘Tekilleşme’ (1990), ‘Bir Büyük Bürokratin Romanı’ (1991), ‘Anaför’ (1993), ‘Hıncır Kız’ (1995), ‘Dönüşler’ (1997), ‘Köleler ve Tutkular’ (1999) ve ‘Isığın Gölgesi’ (2000) hem yazmadaki ustalığının hem hayat felsefesinin incelikli biçimde sergilendiği romanlar oldular...”⁵²

Erhan Bener'in romanları edebiyat tarihçileri tarafından psikolojik gerçekçi roman kategorisine dâhil edilir. Yazar monolog, bilinç akışı gibi modern tekniklerle karakterlerin iç dünyalarında yolculuklara çıkar. Ayrıca onun romanlarında bireyler toplumla iç içedir, bulundukları toplumdaki bir kesimi temsil ederler. Erhan Bener, psikolojiyi sadece romanı zenginleştiren bir unsur olarak görmez, onun için psikoloji eseri yönlendiren bir pusuladır:

“Benim için psikoloji, sadece romanı zenginleştirmeye yarayan bir araç değil, insanı keşfetmeye yarayan bir yöntem olarak romancının başvurması gerekli, hatta zorunlu bir yol gösterici, bir pusuladır.”⁵³

⁵¹ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.80.

⁵² Ali Ömer Türkeş, *Yarım Asırlık Parlak Bir Edebiyat Yaşamı*, Radikal Kitap, S.85, Kasım 2002, s.16-17.

⁵³ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.85.

Bener için roman yazma süreci aynı zamanda bir araştırma ve öğrenme sürecidir. Roman yazarı, yaşadığı hayatı bir öz olarak kabul eder ve o hayatı kurgulayarak yeniden yaratır. Bu kurgu kaynağını aldığı hayattan farklı ve çok daha zengindir; çünkü artık buraya yeni hayatlar, insanlar, bakış açıları girmiştir. Bener, roman sanatını şu ifadelerle açıklar:

“Edebiyat ve özellikle de roman, benim anlayışıma göre, doğada olduğu gibi, sınırlı sayıdaki elementleri kullanarak sınırsız sayıda yeni oluşumlar, yeni yaşamlar, yeni dünyalar yaratma sanatıdır. Yazarken, kendi dünyam, bizzat yaşadıklarım, çevrem, yaşadığım ortam, yaşadığım çağ, bunların dışında başka insanların dünyaları, yaşamları, duyguları ve onlardan bağımsız olarak, insana, doğaya, toplumsal yaşama, teknolojiye ve daha pek çok başka şeye ait kimi olaylar, olgular ve durumlar, yepyeni bir oluşum ve kompozisyon içinde biçimlenirler. Bir müzik kompozisyonunun yaratılmasında esas olarak yedi notanın kullanılması bir orkestra eserinin çalınmasında sayısal farklılıklar olsa bile, çeşit olarak sınırlı sayıda enstrümanın kullanılması gibi.

Doğa, hayatı yaratmak için ana madde olarak karbon hidrojen, oksijen ve azotu kullanır. Diğer yüz küsur element zaman zaman ve değişik oranlarda bunların arasına karışır. Doğa bu maddeleri milyonlarca çeşitli bileşimler yaratmak için kullanır. İki ondan bir öbüründen alır. Yeni bir madde çıkarır ortaya. Romancının yöntemi de farklı değildir.”⁵⁴

Bener için roman yazma düşüncesi, öyle bir çırpıda oluşmaz. Yazar roman yazmaya karar vermenin bile uzun bir süreç olduğunu söyler ki bu süreç aynı zamanda romanı şekillendirir. Bener, romanlarında parçala-böl-yapıştır yöntemini kullandığını ifade eder. Yazar romanı trajediye benzetmektedir. Burada yazarın vurgulamak istediği nokta, korku ve üzüntü ile örülmüş bir roman değil; uç ve çarpıcı olay veya durumlarla oluşturulmuş bir romandır:

“Benim ‘Roman bir trajedidir’ derken söylemek istediğim su: Shakespeare dönemi oyunlarında olduğu gibi bir trajedi değil, belki bir romanı oluşturan olay örgüsünü, âdeti kaçınılmaz olarak yaşamın sivri ve çarpıcı noktalarının oluşturduğunu kastediyorum. Özellikle de bir roman öyküden farklı olarak, sıradan bir yaşamın anlatılması veya sıradan yaşam öykülerinin bütünleştirilmesi şeklinde yazılmaz...”⁵⁵

Erhan Bener, yazarın toplumdan kopuk bir eser oluşturamayacağını söyler ama aynı zamanda yazarın kimliğini ve düşüncelerini edebi eserde net bir şekilde yazmaması gerektiğinden de bahseder. Ona göre kişinin aydın kimliği ve yazar kimliği tüm etkileşime rağmen ayrı değerlendirilmelidir.

⁵⁴ Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.99-100.

⁵⁵ Yasemin Tunç, “*Erhan Bener: Roman Bir Trajedidir*”, Babil Kulesi, Kitaplık, S.78, Aralık 2004, s.2.

Erhan Bener romandan önce öykü yazmaya başlamıştır. İlk öyküsü *Küçük İstasyon* 1948 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmıştır. Yazar, romanlarında olduğu gibi öykülerinde de insana ve psikolojiye önem verir. Bener'in eserlerinde işlediği konular aşağıda sayılıp dökülenlerdir:

“Polisiye, fantezi, psikoloji, kaçış, teslim oluş, benlik sorgusu, ilkeliliğin galibiyeti, ben olma çabası, benliğin toplumsal normlara uyum sağlayamaması, bastırılmış benlik, bilinç-bilinçdışı çatışması, kölelik duygusu, tutkular, coşkular, monotonluk maratonu, ölüm anksiyetesi, ölümle yüzleşme, suçluluk, pişmanlık, korku, utanç, şüphe, derin sırlar, değer/değersizlik, güven/güvensizlik, umut, tükenmişlik, bağımsızlık, eylem isteği, eylemsizlik, başarı ihtiyacı, aşağılık kompleksi, öz yeterlik algısı, yetersizlik, kimlik sorunu, kimliksizlik, kişiliğin sınırsız özneliliği, arayış, birey ile toplumun bitmeyen çatışması, yakınlık isteği, zorunlu yalnızlaşma, üretme isteği, tükenmişlik, huzursuzluğun galibiyeti, acemilik, hayatın ezici üstünlüğü, aşk, cinsellik tutkusu, ihtiyaç cinselliği, cinsiyet sorunu, enstest ilişki sorunu, taciz, tecavüz, şehvet, yasaklanma, yasakları çiğneme, kaçınılmaz ceza, rol karmaşası, rol oynama/oynamak zorunda kalma, insan kalmanın güçlüğü, zorlukların güçlendirici iksiri, kadın olmanın sorunları, ilişkilerin çözilemeyen yapısı, bunalım, nefret, öfke, ihtiras, tatminsizlik, gurursuzluk, duyguları dizginleme çabası, gelenek sorunsalı, geleneğin edilgen insanı, kültür-medeniyet ilişkisi, kültür şoku, kendini gerçekleştirilememe, kötü alışkanlıkların zorladığı irade iflası, var olma zorunluluğu, var olamama, yok olma isteği, ikiyüzlülük, sadakat sorgusu, tutunma mücadelesi, tutunamama, hayallere sığınma, kır-kent çatışması, taşra sorunları, aydın problemleri, sanatın naif ifadesi, aydının sağduyu kaybı, kuyuların dibine sıkışmış ayrıntılar, trajik sonlar, milliyet sorunsalı, terörün yıkıcı etkisi, siyasi çatışmalar, bağnazlık eleştirisi, yıkılamayan tabular, ayrımcılık, ötekileştirme, fakirliğin iç çekişi, zengin duygusuzluğu...”⁵⁶

Erhan Bener, sanatçının dil ve anlatımının anlaşılır olmasını ister; yazar, dilin bütün imkânlarından faydalanarak bireyin en derin duygularını bile anlaşılır bir şekilde dile getirebilmelidir. Sanat hayatı boyunca şiir, roman, öykü, anı, deneme, oyun, biyografi gibi pek çok türde eser veren Bener, birçok ödüle lâyık görülmüştür:

⁵⁶ Yaşar Can, *Yiğit Bener ile Söyleşi: Hikmet Erhan Bener'de Savunma Psikolojisi*, Hece Dergisi, Yıl.22, S.254, Şubat 2018, s.66-67.

- 1962 Fransız-Türk Kültür Cemiyeti Büyük Roman  d l  (*Kedi ve  l m*)
- 1979 Muhsin Ertuğrul Tiyatro Yapıtı  d l  (*Hızır Doktor*)
- 1992 Yunus Nadi  yk   d l  (*Aşk-ı Muhabbet Sevda*)
- 1992 Haldun Taner  yk   d l  (*Alabalık*)
- 1996 Dil Derneği Ömer Asım Aksoy  yk   d l  (*Günbatımı  yk leri*)
- 1996 Yunus Nadi Roman  d l  (*Hınzır Kız*)
- 1999 Edebiyatçılar Derneği Altın Madalya Onur  d l  (Bütün Yapıtları)
- 2000 Fransız H k meti, I'Officier de l'ordre des arts et du Letters Madalyası (Sanat ve Edebiyat Ustası) (Bütün Yapıtları)
- 2003 Orhan Kemal Roman Armağanı (*İlişkiler*)
- 2003 Dünya Kardeşlik Mevl n  Vakfı  d l  (Bütün Yapıtları)
- 2004 Düşler ve  yk ler Dergisi Onur  d l  (Bütün Yapıtları)

1.3.3. Eserleri

 iir: *Sesler*, 1948

Roman: *Acemiler*, 1953; *Yalnızlar*, 2001 ( lk yayımlanışı *Gordium*, 1956 adıyla); *Loş Ayna*, 1961; *Ara Kapı*, 1961 (*Kedi ve ölüm* adıyla, 1965 Paris); *Baharla Gelen*, 1969 ( lk basımı Fransızca olarak, 1966 Paris); *Elif'in  yk s *, 1980; *Macellos da Vinci'nin Serüvenleri*, 1981; (Daha sonra genişletilmiş olarak iki cilt halinde yayımlandı; *Macellos da Vinci Asya Seferi* Temmuz 2006 ve *Macellos da Vinci  ıldırta Yağmurlar* Eylül 2006); *Oyuncu* 1981; *Böcek*, 1982; * l  Bir Deniz*, 1983; *Sisli Yaz*, 1984; *Ortadakiler*, 1988; *Tekilleşme*, 1990; *Anafor*, 1993; *Hınzır Kız*, 1995; *Dönüşler*, 1997; *Köleler ve Tutkular*, 1999; *Işığın Gölgesi*, 2001; *İlişkiler*, 2002; *Sıradışı Bir Kadının Otobiyografisi*, 2004.

 yk : *Aşk-ı Muhabbet Sevda*, 1992; *Gece Gelen  l m*, 1993; *Günbatımı  yk leri*, 1995; *Denizaşırı  yk ler*, 1996; *Yaralı Aşklar*, 1998; *Bir Demet Mimoza*, 2003; *Aşk Nereye Kadar*, 2003.

Anı: *Bürokratlar*, 1978-79, *Bir Büyük Bürokratin Romanı*, 1991; *Arabalarım*, 2003.

Deneme: *Sonbahar Yaprakları*, 2001.

Biyografi: *Cemil Eren*, 2001.

Oyun: *Çıldırta Yağmurlar*, 1980; *Hıncır Doktor*, 1980; *Bürokratlar*, 1981; *Şahmeran*, 1985.

Çocuk Kitapları: *Şahmeran Öyküsü*, 1991; *Burcu Öğretmenin Öyküleri*, 1992.

Çevirileri: G. Simenon'dan: *Ormandaki Deli*, 1963; *Ölümle Saklambaç*, 1963; *Maigret'in Yeni Serüvenleri*, 1999 Kundera'dan: *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı*, 1981 Vercors'dan: V. O. Bener'le, *İnsanlar ve Hayvanlar*, 1982 M. Lequenne'den: Yigit Bener'le, *Marksizm ve Estetik*, 1998.

2. KEDİ VE ÖLÜM İLE ACEMİLER ROMANLARINDAKİ SAVUNMA MEKANİZMALARI

2.1. YANSITMA

Yansıtma mekanizması, *Kedi ve Ölüm*'ün birçok bölümünde kullanılmıştır. Bu eserde yazar, psikolojik romanın özelliklerine uygun olarak eylemleri değil, Zahit'in iç çatışmalarını merkeze almıştır. Aynı zamanda şahıs kadrosunun dar olduğu, Zahit ve çevresindeki birkaç fon karakterin bulunduğu romanda, sübjektif bir zaman ve mekân algısı bulunmaktadır. Romanda mekânın özellikleri Zahit'in ruhsal durumuna göre değişkenlik gösterir. Zahit'in nevrotik durumu sebebiyle romanda zaman da kronolojik değildir, onun değişken ruhuna göre ani ileri atlamalar ve geri dönüşler kullanılmıştır. Bilinç akışı, iç monolog gibi modern tekniklerle roman kişinin zihnini konuşturan yazar, romanın başkarakteri Zahit'in olumsuz benlik algısını, karakter cama vuran yansımasını izlerken şöyle aktarır:

“(…) ‘Çirkinim’ diye mırıldandı hüznle. Kaşları çatıldı. Bunu çok eskiden beri biliyordu ve ihtimal, Tanrı'nın bağışlamadığı en büyük haksızlığı da buydu. Cama vuran yansımasını seyrederken, yaşlı ve çirkin oluşundan utanır gibiydi...”⁵⁷

Yukarıdaki alıntıda Zahit, çirkinliğini bir suç olarak görmekte ve bunu bir başkasına yükleme ihtiyacı hissetmektedir. Bilinçaltına itilmiş olumsuz benlik her an bilinç eşiğinde tüneyip bilince çıkmak üzere bekler gibidir. Zahit, romanın başından sonuna kadar bedeniyle, özellikle de yüzüyle aşırı bir biçimde uğraşmaktadır; kendi bedeninden memnuniyetsizdir. Beden dismorfik bozukluğunu⁵⁸ andıran davranışlarıyla dikkat çeken roman kişisi, çirkinliğinin bütün sorumluluğunu Tanrı'ya yansıtır, bunu yaparken de O'nun adaletsizliğinden yakınır. Karakterin bir başka bölümde, yine aynı şekilde kusurlarını ve hatalarını Tanrı'ya yüklediği göze çarpar:

“İkinci karısına gelince, durum hayli farklıydı ilkinden, ilk karısının ölümünden pek az sonra ikinci kez evlenirken daha bilinçliydi; ne istediğini, ne aradığını daha iyi biliyordu. Ona bir

⁵⁷ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.20.

⁵⁸ Beden Dismorfik Bozukluğu, kişilerin kendilerinde olmayan fiziki kusurları kusur varmış gibi kabul etmeleri ya da mevcut kusurlarını aşırı bir biçimde abartmalarına dayanan klinik bir rahatsızlıktır.

kadın gerekti. Yatılacak bir kadın. Bu, onun en zayıf yanıydı. Biliyordu çevrede hoş karşılanmadığını, ama Tanrı onu fazla şehvetli yaratmışsa ne kabahati var?..”⁵⁹

Yazar, karakterin zaafi ile toplum kurallarının çatışmasını, id-süperego çatışması bağlamında işlemiştir. Cinsel güç id, çevre ise süperego alanında yer alır. Zahit, uçkuruna düşkün oluşunu bir kusur olarak görmekte –ki buna sebep olan toplum baskısı- ve bu kusurdan yine yansıtma mekanizmasıyla kurtulmaya çalışmaktadır. Yansıtılan unsur libido diye de bilinen cinsel eğilim ve istekler, yön ise yaradılış ve Tanrı’dır. Zahit’in şehvetli oluşunu, Tanrı’ya ve yaradılışa yansıtması Freud’un “İnsan doğuştan kötüdür.” açılımını destekler. Zahit’in hayattaki başarısızlıklarını evlilik kurumuna yansıttığı da söylenebilir:

“(…) Bir zamanlar Van Gogh’a benzemek için, onun gibi bir delilik yapmak, kulağını ya da yanağını doğramak yeter sanmıştı. Şimdi de çabalarından vazgeçişinin bütün suçunu, zavallı bir evliliğin sırtına yüklemeye kalkışıyor. Hoş, bunu şimdi düşünüyor değildi. Daha evliliğin ilk gününden beri, kendini bir çeşit kader kurbanı sayarken, hep böyle bir sebebe sarılmak ihtiyacını duymuştu.”⁶⁰

Romanın başkarakteri ilerleyen bölümde yine kendi fiziksel görünümünden rahatsızlık duyarak buna açıklamalar getirmeye çalışmaktadır. Bu sefer çirkinliğin aslında doğal olduğunu kendisine açıklamaya çalışır. Çirkinliğini genelleyerek aslında insan yapısının çirkin olduğunu, hatta sanat eserlerinde olan ideal görüntülerin bile çirkin sayılabileceğini düşünür. Ama bu düşüncelere inandıramaz kendisini, bunları da bir çeşit avuntu görür. Yani burada Zahit’in kendi olumsuz algısını tüm insanlığa ve tabiata yansıtma girişimi başarısız olmuştur denebilir:

“İnsan vücudu üzerinde fazla çalışmadığı için miydi, ama öteden beri insan yapısının dengesizliği ve çirkinliği hakkında bir inancı vardı Ressam Zahit İloglu’nun. Bunun için belirli bir kanıtı, bir dayanağı, bir ölçüsü yoktu elinde. Klasik ressamların, heykeltıraşların idealize ettikleri insan vücutlarında bile, tabiatın genel düzenine aykırı bir biçimsizlik bunduğunu sanırdı. İşte orada, tabiatın yarattığı kılıkta, bütün bu çıplaklık, basit bir et çekimini uyandıracak kadar bile güçlü değildi. Bu düşünüş tarzıyla farkında olmadan, kendi çirkinliğini olağan saymak, bir çeşit avuntu yolu bulmak kaygısındaydı ihtimal.”⁶¹

Başarılı ve meşhur bir ressam olma hayaline sahip olan roman kişisi, buna hiçbir zaman ulaşamamıştır. Bunun sebebini de evliliğe bağlar. Evlilik onu hayatı boyunca engellemiş, yavaşlatmıştır. Tüm bu sebepler sonucunda kendisini bir evlilik kurbanı olarak

⁵⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.25-26.

⁶⁰ a.g.e. s.27.

⁶¹ a.g.e. s.73.

gören Zahit, aslında “üretkenliğe karşı durgunluk”⁶² evresini başarılı atlatamamış olmanın krizini yaşamaktadır. Çöküntüsünün sebebi olarak evliliği ve eşini işaret eden Zahit, yansıtma mekanizmasını yer değiştirme ile beraber kullanmaktadır, çünkü bazen hiçbir sebep yokken bile eşine karşı olumsuz tutumlara girişmiştir:

“Yirmi beş yıllık ilk evliliği süresince, herkes onu iyi bir adam, eşsiz bir aile reisi diye bilmmişti. Bir bakıma gerçekten de öyleydi. Zaman zaman, çöküntüsüne tek sebep olarak gördüğü karısına karşı beklenmedik şekilde kıyıcı ve kırıcı davranışları olmamış değildi...”⁶³

Zahit ölümü ve ölüm karşısındaki çaresizliğini eşine yansıtır. Saldırganlık kökenli yıkıcı hisleriyle o, yaşadığı travmadan bir nebze kurtulabilmek için birilerini suçlu veya sorumlu tutma yoluna gitmektedir. Zahit ölüm karşısında bir nevroz⁶⁴ yaşamakta; korku, kaygı, endişe ve stres onda anksiyete bozukluğuna⁶⁵ yol açmaktadır. Onun ölümünü bekleyen ve onu öldürmeye çalışan biri şeklinde eşini canavarlaştıran roman kişisi, böylelikle yaşadığı kaygıyı eşine yansıtma yoluna gitmiş olur:

“Birden karısına karşı için için kin beslemekte olduğunu fark etti. O adam, zayıf, hastalıklı, verimli, ölüp gitmişti. Bu kadın onun bütün hayat gücünü kendine almış, onun hayatını sonuna kadar sömürmüştü. Şimdi sıra ikinci kocaya gelmişti. O öldükten sonra da, öyle etli canlı ve pek şehvetli olmasa da, başka erkeklerin hayat gücünü emmeye, kendi canını bu güçle semirtmeye devam edecekti.”⁶⁶

Zahit, resim öğretmenliği yaparak geçimini sürdürmektedir. Bununla birlikte resimlerini satıp ek gelir elde etmektedir. Ressamlığı boyunca hep büyük ve tanınmış biri olma hayalleri kurmuş, beklediği başarıyı bir türlü bulamamıştır. O, başarısızlığının sebebi olarak sadece evliliği ve eşini göstermez. Aynı zamanda devrin ezici koşulları da onun başarılı olmasına engel olmaktadır. Aşağıdaki bölümde Zahit’in başarısızlığını devrin koşullarına ve kendisine yardımcı olabilecek çevreden yoksun oluşuna yansıttığı söylenebilir:

⁶² Üretkenliğe karşı durgunluk, Erikson’un psikososyal gelişim kuramında gelişim evrelerinden biridir. Bu kurama göre 30-65 yaş arasındaki bireyler, özellikle mesleki yaşamlarında verimli olmak isterler. Eğer bunu başaramazlarsa bir tükenmişlik sendromuna, mutsuzluğa kapılırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2014.

⁶³ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.30-31.

⁶⁴ Nevroz, kişinin yaşadığı kötü olayların sonucunda oluşmuş travmanın etkisiyle ruhsal açıdan sıkıntılı hale gelmesi durumudur.

⁶⁵ Anksiyete bozukluğu, kişinin haddinden fazla korkulu, kaygılı, stresli, endişeli vb. hissederek anormal davranışlar sergilediği bir nevroz türüdür.

⁶⁶ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.48.

“(…) Hiç değilse biraz parası ya da sırtını dayayabileceği bir dayısı bulunsaydı. Herke yılda bir Avrupa’ya gitmenin yolunu bulurken, o boya parası bile bulamaz hale düşmüştü. Olmazdı. Böyle sanat yapılmazdı. Böyle sanatçılar yetiştirilemezdi. Ne olmuştu sonra? O da dökmüştü işi ticarete. Para da kazanmıştı.”⁶⁷

Kedi ve Ölüm’ün ana teması olan ölüm, yansıtma ve yadsıma mekanizmaları üzerine kurulmuştur. Son günlerinde ölüm gerçeğiyle yüzleşmeye çalışan, yüzleşemeyen Zahit zihninde hayali bir kedi oluşturmuş; yaşadığı rahatsızlık sonucunda öleceği gerçeğini siyah ve acımasız bir kediyle özdeşleştirmiştir. Ölümün sebep olduğu çaresizlik duygusu bir kedi tasavvuruyla canlanmıştır. Bir yandan ölümü yok saymaya çalışan Zahit, bir yandan da ölüm temasını kediye yansıtarak kediye hayali bir savaş başlatmıştır. Öyle ki düşman bütün sevimsizliğiyle onu beklemektedir. Zahit’in hayali bir kedi oluşturup onunla canhıraş bir savaş başlatması, olayı tamamen gerçek gibi yaşaması belleğinin bozulmaya başladığını gösterir. Disosiyatif bozukluğa⁶⁸ doğru giden bu hayali davranışlar, roman kişinin yaşadığı nevrozun ne kadar ağır olduğunu gösterir:

“(…) Göz kapaklarına söz geçiremiyor. Birdenbire boşlukta kalakalmış. Kedi orada. Tam karşısında, iyice görüyor. Kocaman bir yaban tekiri. Ürperdi. Tanıyordu. Kedi değil, kılık değiştirmiş bir düşmandı. İri, sivri dişleri, dik uzun bıyıkları ile...”⁶⁹

Romanın son bölümlerinde ölüm kendisini iyiden iyiye göstermeye başlar, İstanbul sokaklarında son gezmelerinde olan Zahit artık hayalle gerçek arasında bir dünyadadır. Caddelerde, sokaklarda hayali görüntüler görmeye başlar. Belki son günlerini yaşadığını bildiği için doyasıya gezip tozar. Ölüm korkusu onu fazlasıyla etkilemiş ki ölümün habercisi olan kedi her an, her yerden çıkabilecek hale gelmiştir. Zahit yansıtma mekanizmasıyla oluşturduğu hayali kediyi öldürmeye çalışır bu hayallerde. Ona göre kediyi öldürdüğünde belki yaşamaya devam edecektir:

“(…) ‘Onu öldürdüm galiba?’ dedi. Sevinmeye benzer bir duygu vardı yüreğinde. Tekrar ellerine baktı. Ellerini göremedi. O zaman, farkında olmaksızın durmadan yürüdüğünü anladı. Çok uzun zamandan beri yürüyormuş gibi sızı içindeydi ayakları. Şimdi o güzel renkler yok olmuştu. Ayağının altında yapışkan çamurlar vardı. Güçlük çekiyordu yürürken. Yol gitgide dikleşiyordu. Soluğu tıkanıyordu.”⁷⁰

⁶⁷ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.63.

⁶⁸ Disosiyatif bozukluk bayılma, kendinden geçme, kendinden uzaklaşma, saçma konuşmalarda bulunma, hayale inanma gibi dramatik bulguların görüldüğü bir nevroz türüdür.

⁶⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.41.

⁷⁰ a.g.e. s.77.

Romanın ilerleyen kısımlarında Zahit, ölümün hayalindeki yansıması olan kediye öldürür. Kediye öldürdükten sonra bir vicdani hesaplaşma beklemektedir onu. Roman kişinin algısına göre bu kedi gerçek bir kedir. Onu gerçekten öldürüp artık bir katil olduğunu düşünen Zahit, bilinçdışı düzeyde gelişen nevrotik anksiyete⁷¹ yaşamaktadır:

“İçi bulanır gibi oldu birden. Leğen elinden düştü ve tüylerini diken diken eden bir gürültü boşluğu sarstı, işte o anda hiç beklemediği bir şey oldu, kedinin bütün gövdesi titredi, sarsıldı, gerildi ve sanki bütün gövde ansızın havaya fırladı, o da aynı anda, sol elinde tuttuğu süpürgeyi sapını bütün gücüyle hayvanın başına indirdi. Acayip, kof bir ses çıktı. Gövde belli belirsiz bir kez daha titredi, sonra büsbütün katıldı, kaldı.

Bir kapı açıldı, kapandı. Birtakım sesler duyuldu aşağıdan.

‘Geldiler’ diye mırıldandı korkuyla. ‘Görecekler. Onu orada görecekler, öğrenecekler onu öldürdüğümü.’

(...)

‘Görecekler’ diye mırıldandı tekrar. ‘Günah bu. Büyük günah. Nasıl öldürdüm onu. Nasıl bakıyordu, nasıl yalvarıyordu bana, Tanrım... Beni bağışla, beni bağışla...’

Aşağıda telaşlı gidiş gelişler vardı. Kulaklarında çılginca, miyavlamalar, insan sesine benzeyen inilti, tehditler...

Ne olacak şimdi? Sorarlarsa ne diyecek? Nasıl anlatacak cinayetini? Ben yapmadım diyebilse, suçu bir başkasının üstüne atabilse...”⁷²

Zahit burada hayalinde oluşturduğu kediye öldürdükten sonra yoğun bir suçluluk duygusuna kapılır. Vicdani hesaplaşma süreci onu bir hayli sıkır, aynı zamanda bir suç olarak gördüğü bu eylemi başkalarına izah edemeyeceğini düşündükçe çıldıracak gibi olur. Aklına işlediği suçu başkasının üzerine atmak gelse de bu yansıtma fikri onu rahatlatmaya yetmez. Hastalığının son günlerinde yatağa bağlı olarak yaşayan roman kişisi, düşünle gerçek arasında sancılı zamanlar geçirir. İlerleyen kısımda Zahit ölümü ve günahlarını unuttur, hatta günahlarını oğluna yansıtıp onu zındık olmakla suçlar:

“Artık kediye de, günahlarını da düşünmez olmuştu. Ölümünün yakın oluşunu bile unutmuş gibiydi, iyileşir iyileşmez evini barkını satıp Hicaz’a, hac ödevini yerini getirmeye gideceğini

⁷¹ Anksiyetenin üç türü vardır. Gerçeklik anksiyetesi, bilinç düzeyinde olup gerçekten yaşanan durumların sebep olduğu kaygı; suçluluk anksiyetesi, bilinç düzeyinde gerçekleşmekle birlikte geçmişte suç işleyip cezalandırılan bir kişinin aynı suçu bir daha işleme kaygısını; nevrotik anksiyete, bilinçdışı düzeyde olup gerçekliği olmayan kuruntu ve hezeyanların sebep olduğu kaygıyı ifade eder.

⁷² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.93-94.

söylüyor, karısının evin içinde bile başörtüsüz dolaşmamasını istiyor, oğlunu zındıklıkla suçlayarak beddualar ediyor, kıyametin yaklaştığını haber veriyordu. (...)"⁷³

Romanın sonlarında ölümün yaklaştığı iyice belli olmaya başlar. Bu kez Zahit, Kurban Bayramı sabahı koyunu kesmeye gelen kasabı bir Azrail gibi kurgular zihninde. Ölümün verdiği kaygıdan çıldırmak üzere olduğu her halinden bellidir. Nasıl Azrail insanların canını alıyorsa kasap da onun canını almaya gelmiştir sanki. Roman kişisi, Azrail'in can alma işini kasaba yansıtır. Kendisi de ölümü kabullenemeyen bir koyundur:

"Gözlerini yeniden kapadı. Birden kasabı gördü. Suratı dalga dalga, akıntılı bir su yüzeyinden yansıyor. Sıkılmış çenelerinin fırlaklığı, gözlerinin kara değişmezliği, daracık alındaki derin ve kirli çizgilerinden tanıdı onu. Bıçağı kurbanlık koyunun gerilen boğazına duraksamadan süren, kabarık iri damarlı elleriyle yanı başında, ayakta duruyordu. (...)"⁷⁴

Zahit romanın sonlarında yatağında genç bir kadının olduğunu iddia eder. Kadının genç, diri, hayat dolu oluşunu kıskanır. Akıllıca olmayan, şeytani fikirler kemirir zihnini. Genç kadını öldürüp bütün kanını kendisine nakletmek gelir aklına, böylece genç kadında bulunan canlılık Zahit'e geçecektir. Zahit'teki öldürme hissi, bastırdığı ölüm korkusundan kaynaklıdır. Aynı zamanda burada hayatın canlılığı başkarakter tarafından genç kadına yansıtılmış olur:

"O bu kanı ne kadar hırsla istiyordu. Hayattı o. Hayatın kendisi, ana mayasıydı. Sokuldu iyice. Hiçbir engel yoktu arada. Kolaydı iş. Parmaklarında bu işi yapabilecek gücü bulacağına inanıyordu. Bir ölüm kalım sorunuysa bu. Kadın uykusunu derinleştirmişti. Dudakları düzgün aralıklarla açılıp kapanıyordu. Hiçbir şey anlamayacaktı. Hiçbir şey duymayacaktı."⁷⁵

Zahit artık her şeye ölüm gözüyle bakmaya başlar, etrafında olan eşyaları bile olumsuzlaştırarak ölüme benzetir. Zahit ömrünün son günlerinde kimlik bütünlüğünü tamamen kaybetmiştir, karakterin düşünceleri ve davranışları gerçeği değerlendirebilme yetisinden oldukça uzaklaşmıştır. Yaşamının son saatlerinde evin içinde gezinen roman kişisi, koltuğa oturduktan sonra koltuktan gelen sesleri kurt kemirmesine benzetir. Bu sefer ölüm kurtlara yansıtılmıştır. Onlar da aynı ölümün insanın kanını kuruttuğu gibi eşyaları kemirmektedir:

⁷³ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.100.

⁷⁴ a.g.e. s.112-113.

⁷⁵ a.g.e. s.120.

“(…) Omzunu silkti. Oturdu birisinin üstüne. Yaylanıyordu bile. Gerçekti bayağı. Eşyanın içine gizli kemiriler duyuyordu kulakları. ‘Kurtlar’ dedi. ‘Küçük, şeytan kurtlar bunlar. Kemiriyorlar. Her şeyi. Durmadan. Sinsi sinsi. (…)”⁷⁶

Kedi ve Ölüm’de, üç aylık ömrü kalan bir bireyin yaşamının son üç ayındaki psikolojisi ve kendisini savunması/savunamaması işlenmiştir. Psikolojik romanın özelliklerine uygun olarak tek kişi üzerinden kurgulanan olaylar zincirinde Zahit, yansıtma mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 1: KEDİ VE ÖLÜM / YANSITMA	
Yansıyan	Kendisine Yansıtılan
Fiziksel Çirkinlik	Tanrı
Fiziksel Çirkinlik	Tabiat-Doğa
Aşırı Cinsellik İsteği	Tanrı-Yaradılış
Mesleki Başarısızlık	Evlilik-Eş
Mesleki Başarısızlık	Devrin Koşulları
Ölüm Kaygısı	Kedi
Ölüm Kaygısı	Kasap
Ölüm Kaygısı	Tahta Kurdu
Yaşam Enerjisi	Genç Kadın

Acemiler’in birçok bölümünde yansıtma mekanizmasının kullanıldığı görülmektedir. Kayseri’de yaşayan, hayat karşısında kendilerini korumaya çalışan üç gencin öyküsünün anlatıldığı romanda; bu gençlerden biri olan Ömer, kendisini sevmediği bir kızla evlenmek zorunda hissetmektedir. Ömer maddi koşullardan dolayı okulu bırakıp bir marangoz kalfası olarak hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Mehmet Ağa ile konuşmalarından birinde Ömer, Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkinin tüm suçunu Zehra’ya yükleyerek içinde bulunduğu stresli durumdan kurtulmaya çalışır. Çünkü ona göre Zehra ile evlenmek zorunda kalışının tek sebebi yaşadıkları gayrimeşru ilişkidir:

“(…) Bu sokağın havasına ne kadar ters düşüyordu Zehra’nın imgesi.

-Ne yapalım, dedi. Kanmasaydı sözüme. Koca kız

-Sonra mahpusluk var bunun ucunda yeğenim! (…)”⁷⁷

Ömer, Zehra ile evlenmek istememektedir. O romanın başından sonuna kadar hayallerinde yaşattığı İrem’i düşünmektedir. Yaşadığı gayrimeşru ilişkiyi ve Zehra ile

⁷⁶ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.122.

⁷⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.25.

evlenmek zorunda kalışını düşündükçe çıldıracak gibi olan Ömer, bu kez tüm olanlardan annesini sorumlu tutar. Ona göre dul annesi, Mehmet Ağa ile evlenebilmek için kendisine bir tuzak kurmuş; bilerek Zehra ile Ömer'in baş başa kalmasını sağlamıştır. Böylelikle Ömer maddi koşulları iyi olan köy kızı Zehra ile evlenecek, annesinin Mehmet Ağa ile evlenmesine engel olan bir durum da ortadan kalkacaktır. Romanın başından sonuna kadar somut bir delil olmamasına rağmen Ömer, bilincinde kurguladığı bu senaryoya körü körüne inanmaktadır:

“(…) Gadan alayım, ben bile yatarım bu yaşında aslanım. Ne tasa ediyorsun?

‘Mahpusluk’ diyordu Ömer. ‘Üç yıl mahpusluk bir şey değil. Zanaatım da var. Orada da aç kalmam. Aç kalmam ama dayanır mı bu yürek? Onu da yerinden söküp atamam ya. Ben, Necdet gibi Tahsin gibi, öyle çok derin düşünmesini bilmem. Ölürüm be, ölürüm daha iyi. Ah koca karı, sen karışmayacaktın bu işe’

-Ben gidiyorum usta diye yineledi. (...)”⁷⁸

Romanda varoş tipi ve eylemi temsil eden Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkinin sonucunda Zehra ile evlenmek zorunda kalışını annesi ve Mehmet Ağa’nın tuzağı şeklinde algılar. Gayrimeşru ilişkiden olacak çocuk da Ömer’in canını sıkılmaktadır. Bazen “Acaba günahlarını mı alıyorum?” dese de onun bu zorunlu durumun sıkıntısını birilerine, kendisinden başka bir unsura yüklemek gibi bir ihtiyacı vardır, çünkü Ömer bir şekilde kendisini savunmak durumundadır:

“(…) Dudaklarındaki kanın çekildiğini sandı. Olamaz mıydı? Zehra’yı başına bunlar dolamış olamaz mıydı?

‘Kızın kulağını doldurmuşlardır kuşkusuz’ dedi. Yoksa bu kadar kolay olmazdı bu iş. Ama Mehmet Ağa’nın ne çıkarı var bu işte? Anama âşık değil ya. Belki de günahlarını alıyorum. Öyle de olsa...”⁷⁹

Ömer bilincinde oluşturduğu kurguya inanmıştır. Romanın başından sonuna kadar annesi ve Mehmet Ağa hakkında kötü sözler sarf eden Ömer, annesinin onu kullanarak bir gelecek kurma hedefini ve bu yöndeki davranışlarını hazmedememektedir:

“Kafasından geçen sözcüklerin anlamlarını hissetmiyordu bile.

‘Eğer bu işi anam yaptıysa... Sırf Memeda’yla evlenmek için bu dolabı çevirdiyse... Namusum hakkı için, gebertirim be! Böyle orospuluk olur mu?’

⁷⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.20.

⁷⁹ a.g.e. s.26.

Kurşunlu caminin karşısındaki kahveye kendini dar attı.”⁸⁰

Ömer’in yansıtma mekanizmasını sıkça kullanmasının asıl sebebini yazar, bilinç akışı tekniğini kullanarak açıklar. Bu bölümde Ömer’in yansıtma mekanizmasını bilinçsiz bir şekilde kullandığı açıktır. Bu bilinçsiz durum akla Oedipus kompleksini getirir. Ömer’in annesini kışkırttığı için böyle düşünmesi de ihtimal dâhilindedir. Annesinin Mehmet Ağa ile evlenmek istemesi ile Zehra’yla yaşadığı gayrimeşru ilişki arasında bir bağlantı kurarak güvensizlik ve suçluluk duygularından bir nebze de olsa kurtulmaya çalışan Ömer, içerisinde bulunduğu kötü durumdan annesini sorumlu tutmakta ısrarcıdır:

“Hiç. Ne demek istediğini kendisi de bilmiyor muydu? Sadece, görünüşte birbirinden ayrı olan iki olayı, annesinin Mehmet Ağa’yla evlenmesiyle, kendi başına gelenleri birleştirmek gereksinimi duyuyordu. Başka türlü olursa, Kendine karşı güvenini yitirecekti. Ömer, o kadar kızla düşüp kalkmış hovarda delikanlı, Zehra gibi toy bir kıza kanmazdı öyle çabucak. Kuşkusuz, anasının çevirdiği bir dolap vardı işin içinde!”⁸¹

Acemiler’de düşü temsil eden çiçeği burnunda lise mezunu Necdet de zor bir hayat sürdürmektedir. İlkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a âşık olan Necdet, bir yandan bu imkânsız aşkın sıkıntısını çekmekte, diğer taraftan anlayışsız ve zorba biri diye nitelendirilebilecek olan babası Avukat Refet Bey ile mağdur-çilekeş diye nitelendirilebilecek annesi Melahat Hanım’ın sorunlu evliliklerine katlanmaktadır. Refet Bey çok inatçı, sabit fikirli ve önyargılı bir kişiliğe sahiptir. Eşiyle iletişimde yıkıcı davranışlar sergileyen Refet Bey, bilinçaltında bulunan kötücül duyguları eşine ve başkalarına yansıtmaktadır:

“Son günlerde bir de kıskançlık çıkarmıştı ortaya Refet Bey... Gece yarısı sokakta nağra atan sarhoştan alınır, gündüz evin önünde dolaşan delikanlı oğluna, gereksiz yere çatar:

-Hanım, derdi. Senin namusuna sözüm yok, âmenna, ama elin iti kopuğu bilir mi bunu? Öyle pencere önünde oturmasan iyi edersin!”⁸²

Romanın ilerleyen kısmında Refet Bey, oğlu Necdet’e anılarını anlatırken mesleki yaşamındaki başarısızlığından yakınır. Bu başarısızlığı devrin koşullarına ve kaypak insanların kazanmasına bağlayan Refet Bey, kendince bir savunma mekanizması geliştirir. Meşhur olma amacına hiçbir zaman ulaşamadığı için çevreyi düzenbazlıkla suçlayan roman kişisi, yansıtma mekanizmasına başvurarak bir aklanma süreci yaşar:

⁸⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.65.

⁸¹ a.g.e. s.126

⁸² a.g.e. s.34-35.

“(…) Ne gezer. Nerede yalancının, şarlatanın, dalavrecinin biri varsa o tanındı, o kazandı. Gözü kör olsun, ben haksıza haklı diyemem ki. Yüzüm kızarır. Evet, bütün kabahati şansa yüklememeli. Biz öyle yetişmişiz. Kafamızda ham bir ideal, hayal peşinde ömrümüzü harcamışız. (...)”⁸³

Necdet, ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a âşıktır ve liseden mezun olduktan sonra Nesrin Hanım’la aralarında yarı gerçekçi bir ilişki başlar. Her iki taraf da yaş farkından ve toplum baskısından dolayı ilişkiyi yönetemez. Necdet, gençliğinin de etkisiyle Nesrin Hanım’a göre ilişki konusunda daha cesur ve hayalci davranmaktadır. Yine bir gün Nesrin Hanım ile baş başayken zihninde diyaloglar oluşturan roman kişisi, ilişkisini düşündüğünde girdiği sıkıntılı ruh halinden Nesrin Hanım’ı sorumlu tutar. Necdet’in birilerini suçlu tutma girişiminin altında doyurulamamış cinsel dürtüler ve engellenme sınırlılığı yatmaktadır:

“(…) Güvenirdi kafasının yeterliğine. Bir de şu sıkılganlığını yenebilse.

‘Ben de işi büyütüyorum’ dedi. ‘Ne olacak sanki? Tutarım ellerinden. Sizi seviyorum derim! Kabahat bende değil. Ben âşık oldum ama, beni siz âşık ettiniz kendinize derim! Öyle de demem. Acıyın bana derim! Sevgimi hoş karşılamıyorsanız bile yüreğimi kırmayın hiç olmazsa derim. Belki de öptürür!’

Göz göze geldiler.”⁸⁴

Necdet’in imkânsız gördüğü aşkı onu mutsuz etmektedir. Ayrıca babası Refet Bey’in annesine gösterdiği kötü muamele Necdet’i rahatsız etmektedir. Bütün olanların sonucunda Necdet sigara içme alışkanlığı edinmiştir. Necdet sigara içmesinden Tahsin’i sorumlu tutar, bu davranışı kendisine yakıştıramayan roman kişisi, yaşadığı suçluluğu birilerine yansıtmaya ihtiyacı hisseder:

“Necdet tuhaf bir ilgiyle sigarasını inceliyordu. Büyük G harfinin kuyruğu ne kadar uzun. Kağıdın yüzüne çıkan sarılık nikotinden olacak. Kötü bir alışkanlık işte. Üç aydır içiyor. Tahsin’in yüzünden. Ama o az içer. Ona da Ömer alıştırmış.”⁸⁵

Necdet, annesine kötü muamelelerde bulunan babası Refet Bey’e karşı oldukça tepkilidir. Romanın başından sonuna kadar baba-oğul arasında bir çekişme ve rekabet söz konusudur. Bütün bunların etkisiyle Kayseri’den uzaklaşıp öğrenimine İstanbul’da teyzesinin yanında devam etmek isteyen Necdet, babasına karşı önünü alamadığı bir kin ve nefret beslemektedir. Aynı şekilde Refet Bey de Necdet ve annesi Melahat Hanım

⁸³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.45.

⁸⁴ a.g.e. s.89.

⁸⁵ a.g.e. s.88-89.

arasındaki sevgi dolu iletişimi açıkça kıskanmaktadır. Yazarın eserde Necdet'in bilinçaltını sorgulaması bu rekabetin Oedipus kompleksi bağlamında değerlendirilebileceğini düşündürür:

“Ağır ağır İş Bankası'nın önünden geçti. Sokaktaki insanların yüzleri hep tanıdık. Birisi ağzını açacak olsa, ne diyeceğini kestirebilirdi. Başında da hafif bir ağırlık vardı henüz. Yine gece gördüğü düş geldi aklına. Babasını öldürmüştü. Acaba bu ölçüde kin besliyor muydu ona karşı? Bu kadar karanlık mıydı bilinçaltı?”⁸⁶

Acemiler'de düşünceyi temsil eden lise öğrencisi Tahsin'in de zor şartlarda geçen bir hayatı vardır. Köyde yaşayan hasta bir anneye ve annesini bir yük gibi gören kaba düşünceli bir babaya sahip olan Tahsin, bir yandan öğrenimini devam ettirmeye; bir yandan da çalışarak ekmeğini kazanmaya çalışmaktadır. Okullu olduğu için kimse ona iş vermeye yanaşmaz. Tahsin iş bulabilmek için fabrikaları teker teker gezer. İş bulamaması dolayısıyla öfke ile bıkkınlık arasında bir psikolojiye bürünen roman kişisi, bünyesindeki huzursuzluğu fabrika bekçilerine yansıtır:

“(…) Daha ilerde, bir başka kapıda, dışarı çıkan işçilerin üstleri aranıyordu. Kapının yanındaki küçük, ak boyalı kapının önünde, bir hasta bakıcı, keyifli keyifli sigara içiyor.

‘Yapamam’ dedi. ‘Bu işi yapamam ben.’

Çevrenin dikkatini çektiğini sanarak apartmanlara doğru yürüdü.

‘Bu haydut kılıklı herif, hırsızmışım gibi üstümü arasın...’

Bir ağaca dayanarak, hükümlü kadın işçilerin fabrikaya girişlerini seyretti. (...)”⁸⁷

Tahsin'in işsizlik dışındaki derdi annesinin hasta oluşudur. Annesini tedavi ettirmek için Niğde'den Kayseri'ye getirmeyi düşünen Tahsin, parasızlık ve çaresizliğin tam ortasındadır. Maddi koşulların üzerinde oluşturduğu baskıyı taşımakta zorlanan Tahsin, yaşadığı durumlar için bir suçlu arar. Köyde amcası ile yaşadıkları mal davası krizinden sonra iyiden iyiye zorlaşmaya başlayan hayat karşısında roman kişisi, bütün bu olanlardan -varlığından şüphe de etse- Tanrı'yı sorumlu tutar:

“(…) Anamın romatizmaları azmış. Sonu kötü. Burada hastaneye yatıracağız, bakalım. Amcamgil de bizim değirmen hissemize konmuşlar. Zaten ne kadarcık şey ki. Üçyüz kilo buğday zor öğütür. Ne yaparsın? Tanrı öç mü alıyor? Eğer varsa, halimden anlıyacağını umarım.”⁸⁸

⁸⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.144.

⁸⁷ a.g.e. s.53.

⁸⁸ a.g.e. s.75.

Acemiler'de, hayatın acemisi oldukları için kendilerini savunmakta zorlanan üç arkadaşın zorluklarla dolu hayatta kendilerini savunamamaları işlenmiştir. Psikolojik romanın özelliklerine uygun olarak kişilerin içsel dünyalarının merkeze alındıkları romanda kahramanlar, yansıtma mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 2: ACEMİLER / YANSITMA	
Yansıyan	Kendisine Yansıtılan
Ömer'in Gayrimeşru İlişkisi	Zehra
Ömer'in Gayrimeşru İlişkisi	Annesi ve Mehmet Ağa
Refet Bey'in Güvensizliği	Melahat Hanım
Refet Bey'in Başarısızlığı	Devrin Koşulları
Necdet'in İmkânsız Aşkı	Nesrin Hanım
Necdet'in Sigara Alışkanlığı	Tahsin
Necdet'in Oedipus Kompleksi	Refet Bey
Tahsin'in Fakirliği ve Çaresizliği	Fabrika Bekçisi
Tahsin'in Fakirliği ve Çaresizliği	Tanrı

2.2. YADSIMA

Daha önce *Kedi ve Ölüm*'ün yansıtma ve yadsıma mekanizmaları üzerine kurgulandığından bahsedilmişti. Romanın başkarakteri Zahit, zor geçen çocukluk günlerini hatırlayınca bu anıları düş yoluyla yok saymak ister. Belki de burada çocukluk döneminde terk edilen ilkel savunma mekanizmaları açığa çıkmaktadır. Roman kişinin çocukluk günlerini bilinç akışı tekniğiyle korkulu bir düş olarak aktaran yazar, onun zihnindeki yadsımayı şöyle anlatır:

“Tozlu, sisli, dört yanı dağlarla çevrili küçük bir Anadolu kasabasında geçmişti çocukluğu. Sıkıntılar, hastalıklar, yoksulluklarla yaşanmış, hiçbir özelliği, anılacak hiçbir güzelliği olmayan bir çocukluk. Kendi yaşındakilerin, kendi çevresindekilerin çocuklarından daha da kötü koşullar içinde olduğu söylenemezdi. Ama korkulu bir düşmüş gibi, hatırlamak hatta düşünmek bile istemezdi o günleri.”⁸⁹

Romandaki en merkezi yadsıma ölüm karşısında harekete geçen mekanizmadır. Örtülü olarak ölüme razı olamayan birey, hayatta çoğu zaman bunu yadsıma yoluna gider. Ölüm gerçeği bazen kişilerde gerçeklik hiçlik çatışmasına yol açabilir. Çaresizlik duygusu bireyleri hiçliğe doğru sürükleyebilir. Ölüm karşısında nasıl tavır alacağını bilemeyen

⁸⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.14.

Zahit de doktordan iki üç aylık ömrü kaldığını öğrendikten sonra bu gerçeği yok saymak ister; kabullenemez:

“Ne gençliğe dönmek, ne de yaşlılığı daha ötelere götürebilmek... Ölüm ayaklarının ucundaydı artık. Daha içinden duyamıyordu, inanamıyordu ama biliyordu; orada, şiş karnında, yılan, dişlerini geçirmişti bir kez etine...”⁹⁰

Yazar, başkarakterin ölümü yok sayma girişimlerini anlatırken aslında tüm insanlığın ölümü yok sayarak yaşadığı gerçeğini Zahit’in bakış açısından aktarır. Ölüm gerçeğini göz ardı etmek okura tüm insanlığın genel problemi olarak aktarılır. Yaşam öylesine akıcı ve hareketlidir ki kendisini bu akışa bırakan birey, bilinçsizce ölüm gerçeğini göz ardı etmektedir. Zahit’in söz konusu yadsıma girişimleri de çoğu zaman aynı şekilde bilinçsizce gerçekleşir:

“Şurada, sıcaktan yumuşamış, eriyip birbirine kaynamış bir yığın halinde önünden geçen insanlar içinde bugün, yarın, üç ay, üç yıl ya da elli yıl sonra ölecekler var. Hiçbiri ne zaman öleceğini bilmiyor. Daha doğrusu, hiçbiri bir gün gelip öleceğine inanmıyor...”⁹¹

Romanın ilerleyen kısımlarında ölüm kaygısı iyiden iyiye kendisini göstermeye başlayınca Zahit için zor zamanlar etkisini arttırır. Artık yatağa bağlı yaşamaya başlayan roman kişisi, ölümün geleceğini bildiği halde yaşama ihtimalini aklının bir köşesinde muhafaza etmek ister. Yatağa bağımlı bir hasta haline gelen roman kişinin zihninde birtakım hayaller, halüsinasyonlar belirmektedir. Enerjisinin giderek eridiğini hissedip tükenmişlik sendromuna kapılan Zahit, tüm olumsuzluklara rağmen ölümü yok sayıp yaşamanın bir yolunu bulmaya çalışır:

“Yatağının içinde bir yandan öbür yana dönerek, tekrar gözünün önünde beliren biçimsiz hayalleri uzaklaştırmaya savaştı. Artık büsbütün yatağına bağlı kalacağı günler iyice yaklaşmıştı. Hissediyordu bunu. Sonun başlangıcıydı bu. Olaylara karışacak, onlara dilediği gibi yön verecek gücü kalmamıştı. Dermansızdı. Gene de gizli gizli, bir yol bulup kendini bu amansız serüvenden de kurtaracağına inanıyordu galiba.”⁹²

Romanda dikkat çekici diğer yadsınan unsur, Zahit’in oğlu ve eşi arasında olması muhtemel birlikteliktir. Zahit, bu ihtimal aklına geldikçe çıldırır gibi olur, böyle bir gerçeğin ihtimalini bile düşünmek istemez, o öldükten sonra böyle bir şeyin yaşanabileceği aklına her geldiğinde bunu zihninden uzaklaştırmaya çalışır, yok sayar. Zahit’in eşiyle

⁹⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.13.

⁹¹ a.g.e. s.16-17.

⁹² a.g.e. s.87.

oğlunun ilişki yaşamasından kaygı duyması, akıllara Oedipus kompleksini⁹³ getirir. Yunan mitolojisi anlatılarına göre uzun süredir çocuğu olmayan Kral Laios'un Oedipus adında bir çocuğu olacak ve sonraki zamanlarda Oedipus, Kral Laios'u babası olduğunu bilmeden öldürecek, sonraki zamanlarda yine annesi olduğunu bilmeden öz annesi olan kraliçeyle evlenecektir.⁹⁴ Freud'un kuramına göre üç ile beş yaşları arasında gözlemlenen Oedipus kompleksi roman kişisi için ileri yaşlara taşınmıştır. Zahit kendisi öldükten sonra sonunun Oidepus anlatısındaki Kral Laios gibi olacağı kompleksine kapılır. Bu düşünceler ne zaman aklına gelse bir yok sayma mekanizmasını devreye sokar:

“Kendi oğlu ne yapacaktı acaba, o öldüğü zaman? Mezarının başına gelip bir fatiha okumayı akledebilecek miydi? Bakalım fatiha okumasını biliyor mu? Yoksa, daha ilk geceden üvey anasının koynuna girip...

Dehşetle doğruldu yatağın içinde.

‘Hayır’ dedi. ‘Bu olmaz. Bu olamaz. Deliriyor muyum ben?’

Ellerini yüzüne kapadı.

Böyle bir şeyin pekâlâ olabileceğine inanıyordu o anda.”⁹⁵

Zahit, ölümün dışında fiziksel çirkinliğini de yok saymak ister. Psikolojik eserlerde sıklıkla kullanılan ayna motifi burada da karşımıza çıkar. Psikolojik çatışmaları yoğun olan kişiler için ayna, benlik sorgusunun yapıldığı bir iç görü mekânına dönüşür. Daha önceki kısımda hakkında bilgi verilen dismorfofobi, ayna hastalığı diye de bilinir. Zahit, romanda sıklıkla aynaya bakıp aslında çirkin olmayan görünümüne olumsuz yüklemeler yaparak söz konusu fobinin belirtilerini gösterir. Güzellik ve çirkinlik üzerinde sorgulamalar yapan roman kişisi, bir türlü kendisini güzel sınıfında göremez; hatta aynadaki görüntüsünün üzerine boya çekerek kendi görünümünü değiştirmek ister:

“(…) Kaç kez aynadaki suratının üstüne beyaz boya çekip ona yeniden bir biçim ve renk geçmişti içinden. Oysa her şeyin bir iyi yanı olduğuna kendini kolayca kandırabilecek kadar geniş bir tabiatı olduğunu sanırdı. Çirkindi, çirkin olmasına; ama hiç değilse ilgi çekici, değişik bir yönü olsaydı...”⁹⁶

⁹³ Oedipus kompleksi, Freud'un psikanaliz kuramına göre erkek çocuklarının babalarını rakip görerek ilk cinsel yönelimlerini annelerine karşı geliştirmeleri şeklinde gelişen düşünce karışıklığıdır.

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Lucilla Burn, *Yunan Mitleri*, çev. Nagehan Tokdoğan, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010.

⁹⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.83-84.

⁹⁶ a.g.e. s.20-21.

Zahit, kısa bir zaman sonra öleceği gerçeğini öğrendikten sonra, bunca yıl süren yaşam savaşı ve kendi benliğinden geçip bütün bu birikimi yok saymaya mecbur kalmıştır. Bunu yapmak onun için oldukça zor olsa da ölümü kabullenmesi, yıllarca uğraşıp belirli bir noktaya taşıdığı benliğini ve yaşamını bir şekilde yok sayması gerekmektedir:

“Kolay geçmemişti bu otuz yıl. Ne kadar içinden hazırlıklı olsa da her şeyi bırakmak, bir şeyler yapabileceğine bir zamanlar o kadar inanmışken vazgeçmek, kendini inkâr etmek, öyle pek kolay değildi. Acı çekmediğini söyleyemezdi. Hatta duyduğundan da fazla acı çektiğine, çekmesi gerektiğine kendini inandırdığı için, bir ara az kalsın büsbütün çökecek, yıkılacaktı bu yüzden.”⁹⁷

Roman kişisi ilerleyen kısımlarda çocukluğunda yaşadıklarını hatırlayarak o günlere geri döner. Yazar, Zahit’in bakış açısından onun çocukluk yıllarında Tanrı’ya olan inancını yok saymaya çalıştığını ve arkadaşları tarafından Tanrıtanımaz olarak bilinmek istediğini şöyle aktarır. Burada roman kişinin Tanrıtanımazlığı kişisel güdülerden ziyade sosyal güdülerle alakalıdır, çünkü Zahit inancı olmasına rağmen inançsız gibi görünmeyi amaçlar. Zahit’in Tanrı’yı yok sayma girişimi bir karşıt tepki geliştirme biçimi olarak da yorumlanabilir:

“(…) Okulda, arkadaşlarının ortasında, açıkça Tanrı’yı inkâr etmiş, ‘Eğer varsa, gösterebilir kendisini’ demişti. ‘İşte iki saat veriyorum ona, varsa gelsin çarpsın beni’ O iki saat içinde sözümona Tanrı’yı kızdırmak, onu harekete geçirmek için yapmadığını bırakmamış, korku ve dehşet içindeki arkadaşlarıyla alay etmiş, iki saat sonra başına hiçbir şey gelmeyişi onun yokluğuna kanıt olarak göstermeye çalışmıştı. Gerçi o gece, pişmanlıklar içinde, sabaha kadar Tanrı’dan özür dilemişti ama daha sonra, biraz da gururlanarak arkadaşlarının yanında Tanrıtanımazlığını devam ettirmekten geri kalmamıştı.”⁹⁸

Zahit, dini önemsemeyen biridir. Öyle ki Brüksel’de bir kadına âşık olduktan sonra sadece yaşamına orada devam edebilmek, bunun için yasal zemini oluşturabilmek için onun din değiştirip Hristiyan olmayı ya da Hristiyan gibi görünmeyi bile düşündüğü olmuştur. Ayrıca orada yaşayan Hristiyanlara iş gibi diğer konularda da yardımcı olunmaktadır. Zahit’in giriştiği bu oyun elbette samimi değildir, hatta ona göre utanç vericidir; Zahit bu anıları hatırlamanın sebep olduğu utanç duygusundan kurtulmak için söz konusu anıları yadsıma yoluna gider:

⁹⁷ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.30.

⁹⁸ a.g.e. s.96.

“(…) Öyle olmasına öyleydi ama dinle hiç ilişkisi olmayan birtakım isteklerini gerçekleştirmek için giriştiği bu oyun, değil Tanrı katında, insanlar arasında bile hoş karşılanacak cinsten değildi muhakkak. Belleğinin bir köşesinde öylesine özenle saklanmış, gizlenmiş bir sırda ki bu, kendi kendine bile söylemekten çekine çekine, gün gelmiş, böyle bir olayın hiç geçmemiş olduğuna kendine inandırabileceğini sanmıştı. (…)”⁹⁹

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de yadsıma mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 3: KEDİ VE ÖLÜM / YADSIMA	
Yok Sayılan Durum	Yok Sayılma Nedeni
Çocukluk Yılları	Sıkıntılı Geçen Zor Yıllar
Ölüm	Korku ve Kaygı
Eşi ve Oğlunun Birlikte Olma İhtimali	Aldatılmışlık ve Gurur
Fiziksel Çirkinlik	Aşağılık Kompleksi
Benlik	Ölüm Gerçeği
Tanrı	Kıskançlık ve Sahte Kabadayılık
Dini Araç Olarak Görme	Özsaygı ve Mahalle Baskısı

Acemiler’in birkaç bölümünde yadsıma mekanizmasına başvurulmuştur. Ömer gayrimeşru ilişkisinden dolayı evlenmek zorunda kalışı ve bir de bunun annesi ile Mehmet Ağa’nın tezgâhladığı düşüncesi aklına her geldiğinde bütün bunları zihninden uzaklaştırmaya çalışır. Ömer için zorunluluk haline gelen evlilik belli zamanlarda yok sayılmak zorundadır. Olur olmaz zamanlarda Ömer’in zihnini yoklayan bu düşünceler roman kişisi tarafından bilinçaltına itilir:

“(…) Bir gün kendisi de Salim Usta gibi ekmeğini, becerikli, namuslu bir kalfanın elinden koparıp almak için, gecelerce uykusuz kalacaktı.

Sonra birden, gündüzki konuşmalarını düşündü: annesiyle, Mehmet Ağa’yla.”¹⁰⁰

Ömer’in Zehra ile gayrimeşru ilişkisinden bir de çocuğu olacaktır. Refet Bey ile Ömer’in bir konuşmasında çocuk kelimesi geçince roman kişisi bu durumu söz konusu etmek istemez. Çetin hayat şartlarıyla uğraşan Ömer için evlenme zorunluluğuyla birlikte çocuk da yok sayılmak istenen bir nesne haline gelir:

“(…) Nasıl, çok para kazanıyor musun?

⁹⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.97.

¹⁰⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.78.

-Hamdolsun. Geçinecek kadar.

-Ne olacak. Çoluk çocuk da olmadıktan sonra...

Yutkundu Ömer:

-Öyle, dedi.”¹⁰¹

Yaşanan olumsuzluklar karşısında hayatla kavga etmeye başlayan Ömer, Tahsin’le dertleşirken ağlamaya başlar. İki arkadaş dertleşirken Ömer’in ağlaması karşısında Tahsin’in “Erkekler ağlamaz.” sözü de toplumca yaygın olarak benimsenmiş bir yok sayma örneğidir. Ağlamayı cinsiyetle bağdaştırmak ve herhangi bir cinsiyetin ağlamayacağını öne sürmek insan tabiatına ait bir gerçekliğin yok sayılmasıdır. Toplum tarafından benimsenmiş bu yaygın ama doğru olmayan düşünce romanda da kendisine yer bulur:

“Tahsin:

-Ne o, dedi. Ağlıyor musun yoksa?

Eline sıcak damlalar düşüyordu.

-Hadi, dedi. Sen erkeksin. Ağlamak yakışmaz. Yarın görüşürüz. Şimdi git yat. İyi geceler.”¹⁰²

Nesrin Hanım ile Necdet’in imkânsız aşklarını içeren diyaloglarda da yadsıma mekanizması kullanılmıştır. Gençliğinin de etkisiyle ilişki konusunda tozpembe düşünen Necdet’in karşısında kendisine göre çok daha gerçekçi olan Nesrin Hanım vardır. Nesrin Hanım aşklarının toplum tarafından hoş görülmeceğini ve mutlu sonun imkânsız olduğunu belirten konuşmaları yaparken içindeki kontrol edilemeyen duyguları yok saymaktadır. Çünkü ona göre kapalı toplum yapısına sahip bir yerde yaşayan bireyler olarak ilişkileri imkânsızdır. Nesrin Hanım’ın yaşı Necdet’ten çok büyüktür, üstelik daha önce bir defa evlenip boşanmıştır. Tüm bunlar Nesrin Hanım’ın Necdet’e karşı olan duygularını yok saymasına sebep olur:

“Nesrin’in birbirine kenetlediği parmaklarında sinirli bir gerilme belirdi.

-Niçin pişman olayım? Ben duygularımdan ötürü hiçbir zaman kendimi suçlamadım. Ama yaptığımız yine de doğru değil. Toplumun doğru bulmayacağı bir yakınlık bu. Bu bakımdan

¹⁰¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.101.

¹⁰² a.g.e. s.114-115.

kendimi suçlu saymış olabilirim. Siz bu duyguya aşk diyorsunuz. Fakat, sizin için erken, benim için de geç kalmış sayılmaz mı? Başladığı yerde bitmesi gerekir. (...)"¹⁰³

Romanda Tahsin'in de yadsıma mekanizmasına başvurduğu söylenebilir. Bir yandan okuluna devam edip bir yandan maddi sıkıntılar sebebiyle iş arayan Tahsin'in hasta annesinin tedavi amacıyla Kayseri'ye gelmesiyle Tahsin'in stresi ve sıkıntısı katlanır. Babası ile Tahsin'in annelerini hastaneye güç bela yerleştirdikten sonra bir konuşmalarında, annesinin bahsi açıldığında Tahsin'in konuyu değiştirdiği ve böylece durumun stresinden korunmak adına annesinin hasta halini yok saydığı açıkça görülmektedir:

"-Anan nidiyor şinci acep, dedi. Yatmış mıdır dersin?

Tahsin'in yüzü buruştu. Bardağını dibine kadar boşalttı.

-Bırak şimdi, dedi. Emmime söyle, döneceğim köye."¹⁰⁴

Acemiler'de yadsıma mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 4: ACEMİLER / YADSIMA		
Yok Sayılan Durum	Yok Sayılma Nedeni	
Ömer'in Evlenmek Zorunda Kalması	Ömer'in Gayrimeşru İlişkiyi Annesi ve Mehmet Ağa'nın Tezgâhı Olarak Görmesi	
Ömer'in Bir Çocuğunun Dünyaya Gelecek Olması	Çocuğun Gayrimeşru İlişkiden Olması	
Tahsin Tarafından Erkeklerin Ağlama Durumu	Genel Toplum Yargıları	
Nesrin Hanım'ın İmkânsız Aşk	Toplum Baskısı	
Tahsin'in Annesinin Hastalığı	Fakirlik ve Çaresizlik	

2.3. RASYONALİZASYON

Kedi ve Ölüm'ün birçok bölümünde rasyonalizasyon mekanizmasına başvurulmuştur. Zahit ilk eşi öldükten iki ay sonra ikinci eşiyle evlenmiştir. Aslında bu durumdan rahatsızlık duyan roman kişisi, buna ilişkin mantıklı açıklamalar getirme yoluna gider; yaptıklarına mantıklı nedenler bulmaya çalışarak bir nevi kendisini rahatlatmaya çalışır. Zahit, roman boyunca eylemlerini geri plana atarak iç çatışmalarıyla boğuşur.

¹⁰³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.148.

¹⁰⁴ a.g.e. s.174.

Roman kişinin rasyonalizasyon mekanizmasını kullanmasına sebep olan şey libido etkisiyle icra etmiş olduğu davranışların ahlaki-toplumsal normlarla çatışmasıdır:

“(…) Ne çare ki vakit eskisi kadar bol değildi. Bir an önce faydalanmalıydı bu fırsattan. Karısının ölümünden hemen iki ay sonra evleniverdiyse edepsizliğinden, karısının anısına saygısız olduğundan değil, elinde kalan zamanı boşuna harcamak korkusundandı. Namuslu bir kocaydı karısının sağlığında. Başka kadınlarla ilgilenmek aklının bir köşesinden bile geçmemişti. Ama ölenle ölünmez. Bunun için kimse kınayamaz onu. Hayat, yaşamaya gücü olanlar için, bütün güzelliği, çekiciliği ile varolmakta devam ediyor...”¹⁰⁵

Zahit mesleğindeki başarısızlığına da mantıklı sebepler bulmaya çalışır. Ona göre herkes resimlerinin başarılı olmasına engel olmaya çalışmış, onu kıskanmıştır. Bu konuda şansı bir türlü yanında olmayan roman kişisi, ressamlıktaki başarısızlığı üzerine türlü bahaneler üretir. Yine elinden tutan kimsenin olmayışından yakınan Zahit, başarısızlık durumundan kendisini sorumlu görmez, oysa belki de başarısızlığının sebebi sadece kendisidir. Adler’in bireysel psikoloji kuramına göre kişilerin hayat boyunca amaçladıkları başarılar, aşağılık kompleksi kökenlidir. Zahit, yaşadığı aşağılık kompleksinden kurtulabilmek için söz konusu başarısızlıklarına türlü nedenler bulma yoluna gider:

“Şanssızlık da girmişti işin içine. Ayağına çelme takanlar olmuş, kimseden yardım görememişti. Avrupa’dan döndükten sonra kuytu bir salonda açmayı başardığı ilk sergi hayli ilgi görmüştü. Tablolarından birkaçının Devlet Resim ve Heykel Müzesi için satın alınması muhakkak gibiydi. Ama ne olduysa olmuş, çekemeyen birkaç kişinin gammazlamasıyla, tablolarının kopya olduğu ileri sürülmüş, sergiyi dedikodulu bir hava içinde gününden önce kapatmak zorunda bırakılmıştı. Oysa elinden tutulsa, desteklenseydi, böyle olmazdı.(…)”¹⁰⁶

Romanın ilerleyen bölümlerinde Zahit’in aklına vefat eden annesi ve babası gelir. Onlara yıllardır mezar yaptırmamış olmasını hatırlayınca kendisini bu konuda suçlu hisseder. Roman kişinin suçluluk duygusunun temelinde yakında tıpkı anne ve babası gibi ölecek olması gerçeği yatar. Bu durumun psikolojik baskısından kurtulabilmek için çeşitli bahaneler üretmeye çalışır:

“(…) Bir mezarları bile yok zavallıların. Gerçi başlangıçta para bulamamıştı yaptıracak. Ama daha sonraları, pekâlâ iki taş diktirebilirdi. Umursamadığından da değil. Olmamıştı işte. Eli varmamıştı. Her düşündüğünde, öte dünyadakilerin aceleleri olmadığı bahanesini ileri sürerek savsaklamıştı.”¹⁰⁷

¹⁰⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.32-33.

¹⁰⁶ a.g.e. s.63.

¹⁰⁷ a.g.e. s.83.

Zahit, ölümün hayalindeki yansıması olan, ölecek olmasından sorumlu tuttuğu kediye öldürür. Kediye öldürdükten sonraki vicdani hesaplaşmasında, onu boşuna öldürmediğine dair sebepler arar. Bu kötü eylemi kendisine yakıştırmakta zorlanan roman kişisi, bunun bir ölüm kalım savaşı olduğu bahanesine sığınır:

“Gerçi şeytandı o. Kedi kılığına girmiş bir cehennem zebanisiydi. Doğruydı. Bu bir ölüm kalım savaşıydı. Elbet savunacaktı kendini. Ama başkaları bilemezdi ki bunu.”¹⁰⁸

Romanın başkarakteri son bölümlerde dini vazifelerini yapmaktan vazgeçişini anlatırken de rasyonalizasyon mekanizması aracılığıyla kendisini savunmaya çalışır. Zahit’e göre kendisi artık yaşlıdır, bu yüzden gusül abdesti almak bile onun için zordur. Gusül abdesti âdetinden bile vazgeçmiştir artık, bunu yaşlılık ve hastalık gibi bahanelere dayandırmaktadır:

“(…) Fakat sonra, karısının ölümüyle yeniden değişmişti her şey. Kendini cinsel içgüdülerine kapıp koyuvermişti. Sofuluktan ilk cayışı bu devrede, yıkanmak zorunluluğunun ona ağır gelmesiyle başlamıştı. Gece vakti kalkıp su dökünmek zordu. Yaşlı sayılırdı artık. Bu yüzden sık sık nezle oluyordu. Sonunda vazgeçti bu âdetten. Namaz niyaz da arkasından gitti.”¹⁰⁹

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de rasyonalizasyon mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 5: KEDİ VE ÖLÜM / RASYONALİZASYON	
Bahane Edilen Durum	Bahane Edilme Şekli
İlk Eş Öldükten Hemen Sonra Yapılan İkinci Evlilik	Hayatın Gerçekleri ve İhtiyaçlar
Mesleki Başarısızlık	Çevre ve Şartlar
Ölen Anne ve Babaya Mezar Yaptırmama	Maddi Sıkıntılar ve Umarsızlık
Cinayet	Meşru Müdafaa
İbadetten Uzaklaşma	Hastalık ve Yaşlılık

Acemiler’in birkaç bölümünde rasyonalizasyon mekanizması kullanılmıştır. Ömer yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı Zehra ile evlenmek zorunda kalışını kabullenemez. Zehra ile evlenmemek için türlü bahaneler arayan Ömer, bunu vicdanını rahatlatarak gerçekleştirmeye çalışır, ama cinsiyetine sığınarak bulduğu bahaneler onun vicdanını rahatlatmaya yetmeyecektir. Ömer’in cinsiyetine dayanarak bulmaya çalıştığı bahaneler,

¹⁰⁸ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.94.

¹⁰⁹ a.g.e. s.98.

cinsiyetçi yaklaşımlardır. Toplum içerisinde namusu bir cinsiyete göre açıklamak ve erkeğin yaptıklarını mubah görmek yıllardır süregelen, doğru bilinen yanlışlardan biridir. Yazar bu algı şeklini bir sorunsal olarak okuyucuya rasyonalizasyon mekanizmasıyla birlikte sunar:

“-Aslan gibi delikanlı. Çocuğun ne suçu var ayol. Hem Aysânım diyor ki; geceleri perdelerini bile örtmüyorlarmış...

‘Ben diye mırıldandı. Ben erkek değil miyim? Ne olur sanki atarsam tekme? Bana da hak veren bulunur elbet. Üç yıl mapusluk yel gibi geçer. Zanaatım da var elimde. Orada da aç kalmam evelallah.’

Kitapçı İhsan’ın önünde durakladı biraz.”¹¹⁰

Ömer’in gayrimeşru ilişkisinden ve zorunlu bir şekilde gerçekleşecek evliliğinden annesini sorumlu tutmasında kısmen haklılık payı vardır. Annesi her fırsatta Ömer’e ilişkilerinin artık dönülmez bir yola girdiğini ve bir an önce gerekeni yapması gerektiğini hatırlatmaktadır. Romanın bu kısımlarında Ömer’in annesinin onun zorunlu bir şekilde evlenmesine sevinir gibi bir hali bulunmaktadır. Ömer’e göre annesi onun evlenmesi için türlü bahaneler üretmekte ve böylece kendi evliliğine de yol açmaktadır:

“Sabah ezanında gelip uyandırmıştı annesi. Gece o da uyuyamamış. Enini boyunu düşünmüş için. Ailenin şerefi varmış, ele güne kepaze olamazlarmış. Temizlemeliymiş yediği halı bir an önce. Zilzurna, içip içip eve gelmekle bir iş mi yaptığını sanıyormuş. Sonra insan annesini, Mehmet Ağa gibi bir yabancının yanında küçük düşürür müymüş?. Hayırsız çıkmışmış vesselam. Emzirdiği sütü haram edermiş sonra.”¹¹¹

Romanda Tahsin de rasyonalizasyon mekanizmasını kullanmıştır. Ömer’le sohbetlerinden birinde Felsefe dersinden kalışını farklı nedenlerle açıklamaya çalışan Tahsin, başarısızlığını sınav sistemine yükleyerek bir rahatlama yaşamaya çalışır. Tahsin hayatta övülebilecek nadir yanlarından biri olan Felsefe başarısına toz konduramaz:

“Ömer:

-Sen, dedi. Nasıl kaldın felsefeden Allahımı seversen?!..

Yine güldü Tahsin:

¹¹⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.22.

¹¹¹ a.g.e. s.124.

-Ben, dedi, bir tarafımı iyi bilirim, işadamı olamam ben Ömerciğim. Sınav da bir çeşit alışveriştir. Malını piyasaya sürebildin mi, tamam.”¹¹²

Tahsin’in Niğde’den gelen babası onun Kayseri’deki okulunu bırakıp köye dönmesi gerektiğini düşünmektedir. Babasına göre Tahsin, köye dönüp amcasının kızı Hatçe’yle evlenecek; böylelikle ailesini de büyük bir maddi yükten kurtaracaktır. Tahsin’le geçen sohbetlerinden birinde babası bunu Tahsin’in iyiliği için istediğini belirterek düşüncelerine haklı bahaneler üretmeye çalışır. Gerçek düşünceleri ise bundan tamamen farklıdır, oysa o bu konuda sadece maddi çıkar odaklı düşünmektedir:

“(…) Hatçe de, yeğin iyi gızdır yani. Güzel gızdır, huyludur. Eh, eti budu da yerinde, malı da var dünya gadar. Nime lazım, hörmet bilir, hanım gız. Anana da faydası olur. Sen de gayri nideceğin okuyup da. Yeter gayri, Bu gaden okumuşluğun var. Köylü seni bir de mıhtar yaptı mı, değme gitsin. (...)”¹¹³

Necdet’in de kendini savunmak adına rasyonalizasyon mekanizmasına başvurduğu söylenebilir. Necdet ile babası Refet Bey arasında bir rekabet söz konusudur. Refet Bey özellikle Necdet ile annesi Melahat Hanım’ın samimi iletişimlerini kıskanmaktadır, onları konuşurken gördüğünde genellikle olumsuz düşüncelerle boğuşan Refet Bey yıkıcı davranışlar sergilemektedir. Bu davranışlar Oedipus kompleksi kökenlidir. Refet Bey eşini ve oğlunu romanın birçok yerinde açıkça kıskanmaktadır. Necdet, babası Refet Bey’in onu kıskandığı gerçeğini kabul edemez ve rasyonalizasyon mekanizmasına başvurur. Bütün olanları düşündüğünde babasının söz konusu davranışlarını düşünsel bağlamda normalleştirmeye çalışırken onun yıkıcı davranışlarının sebeplerini arar, babasının yıkıcı davranışlarını mantıksal bir düzlemde bir noktaya oturtma ihtiyacı hisseder:

“Kendini incelemekten ürkererek, bu kez babasının duygularını çözümlemeğe uğraştı. Kendini suçlayan düşünceleri kafasından atmaya çalıştı. Bir şeye dikkat etmişti. Ne zaman annesi oğluna biraz fazla yakınlık gösterse, sinirleniyordu Refet Bey. Kıskanıyor muydu yoksa oğlunu? İkinci plâna atılmak korkusu muydu onu huzursuz yapan? Belki de sadece yaşlanmış olmasındandı bütün huysuzluğu. Daha doğrusu Melahat Hanım yaşlandığı halde, babasının henüz dünya nimetlerinden elini çekmeğe hiç de hevesli olmayışydı, bütün bu çekişmenin nedeni.”¹¹⁴

Necdet ve Nesrin Hanım’ın imkânsız aşkını içeren diyaloglarda da rasyonalizasyon mekanizması devreye girer. Tozpembe hayalleriyle ilişkinin devamını isteyen Necdet’e

¹¹² Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrintı Yayınları, İstanbul 2012, s.108.

¹¹³ a.g.e. s.117.

¹¹⁴ a.g.e. s.144-145.

rağmen Nesrin Hanım soğukkanlı ve gerçekçidir. Necdet'e ilişkilerinin bitmesi gerektiğini anlatırken Nesrin Hanım ayrılığı normalleştirmeye çalışır. Necdet'in üzülmelerini engellemek için kaderci bir bakış açısıyla olanları kabul etmeye yakın olan Nesrin Hanım, gerçeklerin ve mantığın tarafındadır:

“Başını salladı Nesrin:

-Yaşam bizi sürüklüyor Necdet. Kim mutluluğunu kendi kurmuş? Ben alın yazısına inanırım. Hem siz ne derdiniz hani? Sevgi ancak kalıpların dışında vardır demez miydiniz? Madem öyle, biz de içimizde salkıyabiliriz duygularımızı. Siz, belki tutkuyla istiyorsunuz ama birbirimizi anlamış olmamız yeter diyebilmeliyiz Necdet. Bence hayal etmek hepsinden güzel. Ağlamaya gerek var mı?”¹¹⁵

Acemiler'de rasyonalizasyon mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 6: ACEMİLER / RASYONALİZASYON	
Bahane Edilen Durum	Bahane Edilme Şekli
Ömer'in Zehra'yı Terk Etme Hakkı	Erkeklik ve Cinsiyetçi Tutum
Ömer'in Annesinin Onun Evlenmesi İçin Yaptığı Baskı	Evliliğin Gerekli ve Zorunlu Olduğunun Söylenmesi
Tahsin'in Babasının Onun Evlenmesi İçin Yaptığı Baskı	Maddi Sıkıntılar ve Çıkarların Öne Sürülmesi
Necdet'in Babasının Onu Kıskanmadığını Kendisine Açıklama Çabası	Yaşlılık ve Aktif Yaşam
Nesrin Hanım'ın Ayrılığı Normalleştirme Çabası	Kaderci Yaklaşım

2.4. PASİF SALDIRGANLIK

Pasif saldırganlık mekanizması *Kedi ve Ölüm*'ün birkaç yerinde kullanılmıştır. Zahit, kendisine iğne yapmak için gelen hastabakıcıya türlü itirazlar etmekte, iğnenin gereksiz olduğunu düşünmektedir. İğne olmamak için o kadar çok itiraz eder ki iğne olurken vücudunda acı hissetmese bile itiraz etmekte kendisini haklı göstermek için bilinçli bir şekilde inlemektedir. Bu durum Zahit'in kendisini rahatsız eden bir durum karşısında hissettiği kaygıdan kurtulmak için otoriteyi temsil eden hastabakıcıya karşı bilinçli bir olumsuz tutuma giriştiğini gösterir:

¹¹⁵ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.150.

“(…) Buna rağmen, ilk andaki telaşlı itirazlarını haklı göstermek için hafif hafif inlemeye devam ediyordu. Boşuna olduğunu biliyordu bu iğnelerin; ama kaçınılması mümkün olmayan bir ödev gibi katlanması gerekti bu angaryaya.(…)”¹¹⁶

Zahit’in ölümü kabullenmesi yaşanması zorunlu bir süreçtir, bu yüzden roman kişisi güçlü bir öğrenilmiş çaresizlik döneminden geçer. Hastalıktan iyice zayıf ve güçsüz düşen Zahit, romanın ilerleyen bölümlerinde bilinçli olumsuz tutumlarını eşine karşı göstermeye başlar. Hastalık iyice etkisini arttırmıştır. Yeme içmeden de kesilen roman kişinin yatalak bir hasta olduğu düşünüldüğünde, eşinin ona titizlikle bakması ve onunla ilgilenmesi hatırı sayılır bir erdemdir; buna rağmen Zahit belki farklı sebeplerden dolayı - Oedipus kompleksi- ona bir teşekkürü bile çok görmektedir, ona karşı bilinçli bir olumsuz tutum geliştirmiştir:

“(…) Dışarı çıkabilmesi için sık sık lavman yapması gerekiyordu. Karısının bütün bu hizmetleri sessiz sessiz, dikkat ve özenle yapışına karşılık bir teşekkür kelimesi bile çıkmıyordu dudaklarından. Gözleri, avurtları çökmüş, göbeği iyice erimiş ve porsumuş, karısının kucağına alıp kolayca yerinden kaldırdılabileceği kadar elle tutulurcasına zayıflamıştı.”¹¹⁷

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de pasif saldırganlık mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 7: KEDİ VE ÖLÜM / PASİF SALDIRGANLIK	
Olumsuz Tutum	Tutumun Gösteriliş Nedeni
Sahte İnleyiş	Öğrenilmiş Çaresizlik
Eşine Karşı Duyarsız Duruş	Önyargılar ve Oedipus Kompleksi

Acemiler’in birkaç bölümünde pasif saldırganlık mekanizmasına başvurulmuştur. Necdet’in annesi ve babasının sorunlu, tartışmalarla geçen bir evlilik yaşamı geçirmişlerdir. Refet Bey Melahat Hanım’a yıllardır onun hak etmediği kötü muamelelerde bulunmuş ve hayatı yaşanmaz hale getirmiştir. Uysal ve edilgen bir kişiliğe sahip olan Melahat Hanım belki de oğlu Necdet uğruna bu evliliği sürdürmektedir. Aşağıda gösterilen alıntıda özellikle Refet Bey tarafından “ana oğul” ifadesinin vurgulanarak söylenmesi Refet Bey’in Necdet’i kışkırttığını açıkça gösterir, şüphesiz bu kıskançlık Oedipus kompleksinin küçük bir yansımasıdır. Zaten Refet Bey ile Melahat Hanım’ın tartışmalarındaki merkezi konu “Necdet”tir. Bir akşam yemeği vaktinde Melahat Hanım,

¹¹⁶ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.66.

¹¹⁷ a.g.e. s.101.

eşi Refet Bey'e karşı pasif saldırganlık mekanizmasını devreye sokar. Refet Bey, kötü bir tartışmadan sonra Melahat Hanım'dan yemek servisi yapmasını istediğinde Melahat Hanım servisi geciktirir ve oğlunun eve gelmesini bekler. Yılların olumsuz enerjisini en fazla bu şekilde tepkiye dönüştürebilen güçsüz konumdaki Melahat Hanım, tepkisini ancak bilinçli olumsuz tutumuyla gösterebilir:

“-Senin elinde kalsaydı yaşar mıydı Allah bilir?

-Haydi, haydi, şimdi tartışmayalım. Yemek hazır mı?

Kadının omuzları çöktü. Cesaretinden ürkmüş gibi bir sesle:

-Hazır, dedi. Hazır ya Necdet gelseydi..

-Sen bana ayrıca koyuver. Siz sonra, ana oğul baş başa yersiniz. ‘Ana oğul.’

Şakakları zonkluyordu Melahat Hanım'ın. (...) ¹¹⁸

Romanın ilerleyen kısımlarında bu sefer pasif saldırganlık mekanizmasının Refet Bey tarafından oğluna ve eşine yansıtıldığı gözlenir. Lise öğrenimini bitirmiş olan Necdet, yükseköğrenimine İstanbul'daki dayısının yanında devam etmek istemektedir. Bu konu her açıldığında olumsuz ve reddedici tepkiler veren Refet Bey, eşinin kardeşini yargılayıcı ifadelerle eleştirir. Aşağıdaki alıntıda Refet Bey, oğlunun İstanbul'a gitmesini istememesine rağmen kızgın bir ifadeyle ona gitmesi için izin vermiştir. Refet Bey onun gidecek olmasına tamamıyla yıkıcı tepkiler göstermek yerine pasif bir tepkiyle, ses tonu ve mimikleriyle cevap verir:

“-Necdet, dedi, pazartesiye, İstanbul'a, dayısının yanına gitmek istiyor. Dayısı çağırmıştı hani...

Refet Bey'in kişiliği birden, o Necdet'i korkutan kılığa büründü. Sertçe:

-Düşünürüz, dedi.

-Çok çalıştı kafası, yorulmuştur. Biraz...

-İyi ya. Ne duruyor? Bu günden tezi var mı? Gitsin.

-Ama böyle söylersen..." ¹¹⁹

Acemiler'de pasif saldırganlık mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

¹¹⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.40.

¹¹⁹ a.g.e. s.45.

TABLO - 8: ACEMİLER / PASİF SALDIRGANLIK	
Olumsuz Tutum	Tutumun Gösteriliş Nedeni
Melahat Hanım'ın Yemek Servisini Geciktirmesi	Ezilmişlik
Refet Bey'in Necdet'in İstanbul'a Gidişine Sert İfadelerle İzin Vermesi	Önyargı ve Değişmeyen Fikirler

2.5. YER DEĞİŞTİRME

Kedi ve Ölüm'de yer değiştirme mekanizması yansıma ve yadsımayla birlikte en çok kullanılan savunma mekanizmasıdır. Zahit, eşinin ani ölümünden sonra yaşadığı duygusal boşluğu ve düzensizliği eşinden bilir. Düzenli olan hayatının birden bozulması onu bir hayli huzursuz eder ki eşinin zamansız öldüğünü dile getirir. Zahit, sanki ölmek eşinin tercihiymiş gibi yaşanan bu olumsuzluk karşısında eşini suçlamakta, ona kızmaktadır. Burada Zahit, yönetmekte güçlük çektiği yaşam karşısında tepkisini asıl uyarana değil eşine yönlendirmektedir:

“(…) Düzgün yaşayışı, alışkanlıkları altüst olmuştu. Böyle vakitsiz bir şekilde öldüğü, onu orta yerde bırakıverdiği için acımadan çok kızgınlık duymuştu karısına.”¹²⁰

Yazar, aslında Zahit'in yer değiştirme mekanizmasını bir alışkanlık haline getirdiğini ifade eder. Yazar tarafından “karanlık noktalar” ifadesiyle Zahit'in bilinçaltının yaşamına etkisi sezdirilir. Herhangi bir ortamda yaşadığı sıkıntılardan bunalıp bunların hıncını hanesinin sakinlerinden almak artık roman kişisi için sıradanlaşmıştır, hatta Zahit bu durumun savunmasını yapma ihtiyacı hissettiği için iyi bir insan olduğunu dile getirip kendisini sık sık teskin eder:

“Sonra iyi adamım deyip duruyordu ya, bunda da birtakım karanlık noktalar yok değildi. Dışarıda alamadığı hınçlarını, evinde karısından ve çocuklarından çıkarmaya yeltenmiş değil miydi? Bu evin içinde, basit sebepler yüzünden az mı gözyaşı dökülmüş, ölen ilk karısı bütün uysallığına rağmen az mı isyan etmişti ona?”¹²¹

Roman kişisi hayat muhasebesini yaptığı bölümlerde ciddi bir huzursuzluk yaşar. Benlik bütünlüğünü sağlayamamış olması ve geride bıraktığı hayatındaki olumsuzlukların bulanıklığı Zahit'i türlü savunma oyunlarına iter. Zahit yön değiştirme mekanizmasını ilk eşinden daha fazla ikinci eşine karşı kullanır. Ölüm düşüncesinin verdiği kaygıdan dolayı

¹²⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.32.

¹²¹ a.g.e. s.99.

nevrotik bir kişiliğe bürünmüş olan roman kişisi, bütün olumsuz düşüncelerini ikinci eşine ve oğluna yansıtır. Bu olumsuz tutumların temelinde yine Oedipus kompleksi vardır; çünkü Zahit oğlu ve ikinci eşini yan yana görmeye bile tahammül edememekle birlikte onlara karşı sebepsiz olumsuz tutumlar geliştirir. Hiç sebep yokken, onlara sinirlenmek için bahane ararcasına yaklaşımlar sergileyen Zahit, ölümün bütün olumsuzluklarını asıl uyaran dışındaki objelere yansıtır:

“Sokağa çıktı, çevresine bakındı. Kimsecikler yoktu sokakta. Kimi evinin loşluğuna sığınmış, kimi denize koşmuş. Arkasına dönüp baktı. Karısı pencerede, perdenin kenarına pusmuş, onu gözetliyordu. Sinirlenir gibi oldu. Sonra ağır ağır yürüyerek köşeyi döndü, Erenköy’e giden yola saptı.”¹²²

Zahit, ölüm düşüncesinin sebep olduğu olumsuz duygularını sadece eşine ve oğluna yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bütün şehir de bu durumdan nasibini alır. Bu kısımda roman kişinin zorunlu bir yabancılaşma yaşadığı söylenebilir. Zahit’in zihnini işgal eden ölüm korkusu onu tüm şehirden uzaklaştırır. Ölüm kaygısı temelli olan içsel bunalım aynı zamanda bir yabancılaşma unsuru olarak mekân bunalımına dönüşmüştür. Sağlıklı huzurla seyrettiği İstanbul’u şimdi bir beton yığını olarak gören roman kişisi, tüm olumsuz tepkilerini asıl uyarıcı olan ölüm dışındaki her şeye yansıtmaya meyillidir:

“Her zaman geniş bir kayıtsızlık, hatta hoşgörülle seyrettiği bu düzensiz görünüm, birden sıkıntı verdi yüreğine. Yavaş yavaş bütün o eski asudeliğin, o mahmur güzelliğin yerine soğuk taş ve betonlardan yapılma, katı ve maddeci bir düzenin almaya başladığını hissediyordu. (...)”¹²³

Romanın son bölümlerinde yatağa bağlı olarak yaşamaktan bunalan Zahit, ölümün sıkıntısını artık tüm evrene yansıtmıştır. Roman kişinin karmakarışık bir hal almaya başlayan ruhu, artık bu dünyaya fazla gelmeye başlamıştır. Bütün bu buhranın sebebi bellidir: Ölüm gerçeği. Ama roman kişisi, bu olumsuzluğu ölüm dışındaki her şeye, etrafındaki cansız varlıklara, eşyalara kadar yansıtmakta kararlıdır. Zahit, romanın birçok bölümünde aşırı bir sinir haliyle eşyaları yırtma, atma, yakma, parçalama gibi yıkıcı davranışlar sergiler. Bu yıkıcı davranışların temelinde iflas etmek üzere olan benlik ve benliğin saldırganlık dürtüsünü kontrol edemeyecek kadar güçsüz hale gelmesi yatar:

“(…) Bazen de herkesi, bütün insanları Tanrı’ya yüz çevirdikleri için kötülüyor, tehditler savuruyor, avazı çıktığı kadar haykırarak evi başına topluyordu. Böyle bir buhran sırasında, odasındaki tablo

¹²² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.58.

¹²³ a.g.e. s.64.

taslağını yırtıp atmış, sonra ansızın kendine gelir gibi olmuş, muşamba parçalarının karşısında sessiz sessiz ağlamıştı.”¹²⁴

Ölümün yaklaştığı romanın son bölümlerinde kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlar. Zahit artık eşini, oğlunu, iğneci kızı, iletişim kurduğu herkesi suçlama girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Kendisine titizlikle bakılmasına, tüm bakımının eksiksiz bir şekilde yapılmasına rağmen o, ölüm uyarıcısına vermesi gereken tepkisini başka uyaranlara vermeye mecburdur, çünkü roman kişisi artık kendisini savunma kabiliyetini kaybetmiştir:

“Akşam gene sıkıntılıydı. Odanın içinde hızlı yürüyor diye oğluna çıkıştı. Kendisine iyi bakılmadığından şikâyet etti. İğne yapmaya gelen kıza ilk kez yüz vermedi. Hatta canını yaktığını, eski ve küt iğneler kullandığını ileri sürdü.”¹²⁵

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de yer değiştirme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 9: KEDİ VE ÖLÜM / YER DEĞİŞTİRME	
Asıl Uyarıcı	Tepkiye Maruz Kalan
Düzenli Hayatın Yok Olması	Vefat Etmiş Olan İlk Eş
Sosyal Hayattaki İnsanlar	Hane Sakinleri
Oedipus Kompleksi	İkinci Eş
Ölüm Gerçeği	İstanbul Şehri
Ölüm Gerçeği	Evdeki Eşyalar
Ölüm Gerçeği	Çevredeki Herkes

Acemiler’de yer değiştirme mekanizmasına sıkça başvurulmuştur. Ömer, kendisini sevmediği bir kızla evlenmek zorunda hissetmektedir, maddi koşullardan dolayı okulu bırakıp bir marangoz kalfası olarak hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Ömer, Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkinin ve evlenmek zorunda kalışının stresinden kurtulmak için tepkisini asıl uyarıcının dışında, durumdan alakasız başka bir uyarıcıya gösterir. Burada tepkinin gösterildiği uyarıcı önemli değildir, o bu kez kapı anahtarını hedef seçer:

“Cebinden anahtarını çıkarırken sıkıntısını boşaltmak gereksinimi duyarak:

-Gir içeri! diye homurdandı.”¹²⁶

¹²⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.100.

¹²⁵ a.g.e. s.105.

¹²⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.24.

Ömer, Zehra ile evlenmek istemez. Romanın başından sonuna kadar hayallerinde yaşattığı İrem'i düşünen Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkiyi ve Zehra ile evlenmek zorunda kalışını düşündükçe çıldıracak gibi olur. Ömer çoğu zaman tüm olanlardan annesini sorumlu tutar. Ona göre dul annesi, Mehmet Ağa ile evlenebilmek için kendisine bir tuzak kurmuş; bilerek Zehra ile Ömer'in baş başa kalmasını sağlamıştır. Böylelikle Ömer maddi koşulları iyi olan köy kızı Zehra ile evlenecek, annesinin Mehmet Ağa ile evlenmesine engel olan bir durum da ortadan kalkacaktır. Romanın başından sonuna kadar somut bir delil olmamasına rağmen Ömer, bilincinde kurguladığı bu senaryoya körü körüne inanmakla birlikte bazen bu durumun eleştirisini de yapar. Bunun aslında bir yön değiştirme olabileceğini düşünen Ömer için asıl sorun, olanların olmasını istediği gibi olmamasıdır:

“(…) Anasına yükleniyordu ama onun işi başka, bu iş başkaydı. Anası ona nasıl oyun oynayabilirdi ki! Gerçi, elinden gelmiş olsa, böyle bir şey yapmaktan çekinmezdi. Biliyordu. Ama olanaksızdı bu. Olsa olsa, işi kolaylaştırmıştı. Belki, böyle olmasını istemişti. Hepsi bu kadar. Az şey mi? Yoksa onun kırkıdan sonra koca peşinde dolaşmasını umursamıyordu, o kadar. Belki, tasasının nedeni bunların hiçbiri değil. Olanların, istediği gibi olmaması kötü. Ne de güçsüzmüş meğer.”¹²⁷

Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkiyi ve Zehra ile evlenmek zorunda kalışını düşünür; bu probleme bir türlü çözüm bulamayan roman kişisi arkadaşlarınca konunun mevzu bahis yapılması durumunda olumsuz tepkisini asıl uyarıcının dışında kendilerine karşı da gösterir. Arkadaşı Tahsin'le konuşurken sorunun Tahsin'le alakalı olmamasına rağmen ona öfkelenen Ömer'in bu davranışı net bir yön değiştirme örneğidir:

“-Bozuk, dedi. İşler bozuk. Ben de yakında evleniyorum, haberin var mı?

Sesi derinden ama, tasasızca çıktı.

-Zehra'yla mı, dedi Tahsin. Demek kararını verdin. Nasıl oldu bu iş?

-Kara verdiğim falan yok ama, basbayağı olacak işte.

Sanki, Tahsin'in her şeyi, bütün duraklayışlarını anlamayışına kızmıştı.”¹²⁸

Ömer'in yaşadığı gayrimeşru ilişkisi ve bunun sonucunda Zehra ile evlenmek zorunda kalışı dışında bir sorunu daha vardır: Gayrimeşru çocuk. Zehra hamile kalmıştır. Ömer bir çocuğunun dünyaya gelecek olmasından yoğun bir kaygı ve endişe yaşar. Kendisi babasız büyümüştür, bu durum onun kötü hissetmesine sebep olan anılara

¹²⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.66-67.

¹²⁸ a.g.e. s.72-73.

götürmüştür. Hissettiği kaygı karşısında kendisini savunmakta zorlanan roman kişisi tüm öfkesini asıl uyarıcıdan değil, Zehra'dan çıkartır. Ömer'in zihninden bir ara Zehra'yı öldürmek bile geçer. Ömer'in sarf ettiği kötü sözler, en fazla kendisi kadar suçlu olan Zehra'ya yöneltilir:

“(…) Yüreğinde zorlu bir öfkenin belirmeğe başladığını hissetti. Bildiği bütün kötü sözleri sıralayıverdi peşpeşine.

‘Kaltak, orospu’ dedi. ‘Benimle oynaşmanın ne demek olduğunu öğretirim sana. Aklın varsa evlenmezsin benimle. Anandan emdiğin sütü burnundan getirmezsem, bana da Ömer demesinler’ dedi.”¹²⁹

Necdet'in annesi ve babasının sorunlu, tartışmalarla geçen bir evlilik yaşamı geçirmişlerdir. Refet Bey Melahat Hanım'a yıllardır onun hak etmediği kötü muamelelerde bulunmuş ve hayatı yaşanmaz hale getirmiştir. Uysal ve edilgen bir kişiliğe sahip olan Melahat Hanım belki de oğlu Necdet uğruna bu evliliği sürdürmektedir. Refet Bey oğlu Necdet'e de kötü davranışlar dergiler, oğlu ile eşi arasındaki samimi iletişimi açıkça kıskanan Refet Bey, Necdet'e kızdığında çoğu zaman bunun öfkesini eşine yöneltir, bu da açık bir şekilde yön değiştirme mekanizması örneğidir:

“Necdet'le Refet Bey anlaşamazlar bir türlü. Çekişirler, kavga bile ederler. Melahat Hanım oğlundan yana çıkar.

-Siz, ana oğul iyi anlaşıyorsunuz, der Refet Bey. Ben aranızda fazlayım galiba.

Küser, surat asar, sonra barışır. Oğluna kızdı mı, hıncını karısından alır:

-Dünyanın hiçbir yerinde görülüş mü? der. Bu ne biçim sevgi? Oğlum, oğlum! Biraz da bana bak. Benim hatırımlı sor.”¹³⁰

Bazen Refet Bey'in tepkilerinin yönü o kadar farklıdır ki tepkileri sokaktan geçen sarhoşlara bile yansır. Refet Bey'in saldırganlık kökenli kötü tepkilerinden devrin insanları da nasibini alır. Ne zaman sinirlense devrinin yalancılarından, şarlatanlarından yakınan roman kişisi olumsuzlukları bir şekilde asıl uyarının dışında başka uyarıcılara aktarma ihtiyacı duyar. Necdet babasının yön değiştirme mekanizmasını sıklıkla kullanması durumuna kendince açıklamalar getirmeye çalışır, bu davranışların sebeplerini şöyle arar:

“Necdet, ‘Acaba’ dedi, ‘başarısızlıklar içinde geçen yaşantısının bütün suçunu şu, yüzü ömürlük kaygılarla ufalmış kadıncağıza mı yüklüyor? Yoksa çetin, yoksulluk içinde geçen bir

¹²⁹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.130.

¹³⁰ a.g.e. s.33.

çocukluğun, serserilikle harcanmış gençlik günlerinin, bu arada, gem vurulmuş ilkel güdülerin, körletilmiş isteklerin, savaş yıllarının sonucu olan bir ruh çöküntüsünün kölesi mi?”¹³¹

İlkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a âşık olan Necdet, bu imkânsız aşkın sıkıntısını çekmektedir. Necdet tozpembe hayaller kurar ama ilişkisi süresince sebebi bilinmeyen bir suçluluk duyar. Nesrin Hanım ile yaşadığı anılarını düşününce yoğun bir suçluluk duygusuna kapılan roman kişisi; belki güçsüz oluşundan, belki de ilişkilerinin sonu konusunda umutsuz oluşundan dolayı yaşananları bir budalalık olarak değerlendirir. Hissettiği bu suçluluk duygusunu kibrit çöplerine yansıtan Necdet, amansız bir girdabın - aşkının- içinde boğulmak üzeredir:

“(…) Bet sesine bakmadan neydi o söylediği ah! lı of’ lu şarkılar, radyodan kapma, Frenkçe sözlü tangolar, serenadlar!?

Aklına gelince bir utandı! Kibritler, sinirli parmaklarında kırılı kırılıverdi.

-Allah kahretsin! dedi. Ne budalalık!”¹³²

Acemiler’de yer değiştirme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 10: ACEMİLER / YER DEĞİŞTİRME	
Asıl Uyarıcı	Tepkiye Maruz Kalan
Ömer’in Gayrimeşru İlişkiden Dolayı Zehra İle Evlenmek Zorunda Kalması	Kapı Anahtarı
Ömer’in Gayrimeşru İlişkiden Dolayı Zehra İle Evlenmek Zorunda Kalması	Ömer’in Annesi
Ömer’in Gayrimeşru İlişkiden Dolayı Zehra İle Evlenmek Zorunda Kalması	Tahsin
Ömer’in Gayrimeşru İlişkiden Dolayı Zehra İle Evlenmek Zorunda Kalması	Zehra
Refet Bey’in Oedipus Kompleksi	Refet Bey’in Eşi
Refet Bey’in Saldırganlık Dürtüsü	Devrin İnsanları
Necdet’in İmkânsız Aşkı ve Suçluluk Duygusu	Kibrit Çöpleri

¹³¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.46.

¹³² a.g.e. s.94.

2.6. DIŞA VURMA

Dışa vurma mekanizması *Kedi ve Ölüm*'ün bazı bölümlerinde kullanılmıştır. Olumsuz bir benlik algısına sahip olan Zahit, kendi fiziksel görünümünü çirkin diye nitelendirir. Hiç değilse farklı bir yanının olması gerektiğini düşünen roman kişisi içsel dünyasındaki öfkeyi kendi vücuduna yansıtarak ünü ressam Van Gogh'a benzemek için yüzüne zarar vermeye kalkışır. Bu, hiç düşünülmeden eyleme dökülmüş bir dışa vurma girişimidir:

“Güldü. Yüzü buruştu. Böyle, bir anda her şeyin değişivereceğini sanmak, böyle bir varsayıma sığınmak akıl kârı değil, içinde vardı o değişen yan, o uyuşukluk. Bir zamanlar Van Gogh'a benzemek için, onun gibi bir delilik yapmak, kulağını ya da yanağını doğramak yeter sanmıştı. (...)”¹³³

Zahit aynı zamanda kendi hayalinde oluşturduğu kediye karşı da şiddet gösterir ve onu öldürür. O, bir süpürge vasıtasıyla kediye öldürecek, bu olaydan sonra vicdani hesaplaşmalara başvuracaktır. Roman kişinin bilinçaltında bulunan öfke, ani bir şekilde kediye yöneltilir. Zahit'in kediye öldürmesi dışa vurma örneğidir; çünkü dışa vurma mekanizmasında da eylem aynı aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi birdenbire, hiç beklenmedik bir şekilde gerçekleşir:

“İçi bulanır gibi oldu birden. Leğen elinden düştü ve tüylerini diken diken eden bir gürültü boşluğu sarstı, işte o anda hiç beklemediği bir şey oldu, kedinin bütün gövdesi titredi, sarsıldı, gerildi ve sanki bütün gövde ansızın havaya fırladı, o da aynı anda, sol elinde tuttuğu süpürge sapını bütün gücüyle hayvanın başına indirdi. Acayip, kof bir ses çıktı. Gövde belli belirsiz bir kez daha titredi, sonra büsbütün katıldı, kaldı.”¹³⁴

Zahit'in olumsuz dürtülerini hiç düşünmeden dışa vurduğu bir diğer kişi eşidir. Romanın son bölümlerinde yıkıcı davranışlar sergileyen Zahit, eşine karşı içindeki öfkenin yansıması olan küfürleri hiç düşünmeden savurmakta; bu, birdenbire ve şaşırtıcı bir şekilde gerçekleşmektedir. Anlamsız davranışlar sergilemeye başlayan Zahit artık gerçeklerden çok hayali bir dünyada yaşar gibidir, roman kişinin yaşadığı nevroz onu dramatik bir dünyanın içine hapseder:

“Ağızından güçlkle çıkan kelimeler de büsbütün yitirmişlerdi anlamlarını. Bazen büsbütün kendinden geçiyor, çocukluğunun günlerini şaşılacak bir doğrulukla yaşamaya koyuluyor, sonra

¹³³ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.27.

¹³⁴ a.g.e. s.93.

birden resimden söz açıyor, yapacağı büyük resmi anlatıyor, oradan Brüksel'deki günlerine atlıyor, o zamanki arkadaşlarıyla, sevgilileriyle konuşuyor, bazen de hiç ipe sapa gelmez şeyler söylüyor, açık saçık kelimeler savuruyor, karısına el şakaları yapmaya kalkışıyor, eskiden ağzından hiç duyulmayan bir şekilde çirkin çirkin sövüyordu.”¹³⁵

Zahit, *Kedi ve Ölüm*'de dışa vurma mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 11: KEDİ VE ÖLÜM / DIŞA VURMA	
Eylemin Şekli	Eyleme Maruz Kalan
Vücuda Zarar Verme	Kendisi
Cinayet	Kedi
Küfür ve Kaba Sözler	İkinci Eş

Acemiler'in birçok bölümünde dışa vurma mekanizmasına başvurulmuştur. Romanın ana temalarından biri eğitim karşıtlığı ve eğitim problemidir. Necdet'in üniversite öğrenimini görmek için il değiştirecek olması, Tahsin'in maddi zorluklar ve ailevi problemler dolayısıyla lise öğrenimini bırakmayı düşünmesi, Ömer'in çalışmak ve evlenmek zorunda kalmasından dolayı eğitimini bırakması üç gencin hayata tutunmasını zorlaştırmaktadır. Ömer, Necdet'in liseyi bitirmesi karşısında kendi hayat mücadelesini ve okulu bırakışını hatırlayarak yoğun bir öfke duyar, bu noktada onun saldırganlık dürtüsü nesnelere yönelir:

“Sonra telaşla ekledi:

-Okumayı bırakmasaydın, şimdiye sen de mezun olurdun.

Ömer elindeki tahta parçasını fırlatıp attı. (...)”¹³⁶

Dışa vurma mekanizmasını en sık kullanan kişi Ömer'dir. Yaşadıklarını düşündüğünde sövüp sayma, beddua etme, nesnelere şiddet gösterme, eylemlerini sergileyen Ömer, bazen annesini Zehra'yı ve Mehmet Ağa'yı öldürmeyi bile düşünür. Zehra ve annesi için müstehcen kelimeleri kolayca sarf edebilen Ömer'in düşüncelerinin temelinde saldırganlık ve kıskançlık dürtüleri yatmaktadır. Ömer hayatın zorlukları karşısında o kadar güçsüzdür ki bir ara sokak hayvanlarına karşı bile şiddet eylemini göstermeye kalkışır:

¹³⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.103

¹³⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.15.

“Kapıyı çarparak çıktı evden. Geniş bir soluk aldı. Gökyüzüne baktı, masmavi. Öfkesi geçer gibi oldu. Kalabalık yerlerde büründüğü, o kalem efendisi tavrını takındı. Ağır ağır yürüdü.

Bodur akasyanın dibinde, iri yarı iki üç köpek, küçük bir finonun çevresinde itişiyorlardı. Yerden bir taş alıp fırlattı. Uluyarak kaçıştılar ama iki adım ötede yeniden dalaşmağa koyuldular. (...) ¹³⁷

Maddi koşullardan ve Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı okulu bırakıp bir marangoz kalfası olarak hayatına devam etmek ve evlenmek zorunda kalan Ömer, bu problemlere bir çözüm yolu arar. Tahsin’le problemin çözümüne dair konuşmalarından birinde dışa vurma mekanizması devreye girer, bu kez dışa vurma mekanizmasını düşünen Tahsin’dir. Tahsin bu olumsuz durumlar karşısında ölmeyi ve öldürmeyi düşünebileceğini ifade ederek bilinçaltındaki saldırganlık mekanizmasını bilinç düzeyine çıkarır:

“Ömer:

-Sen benim yerimde olsaydın ne yapardın?

Tahsin, gün ışığına çıkanlara çevrili gözlerini kaldırarak tuhaf tuhaf arkadaşına baktı. Değirmi, safça, dümdüz suratından umulmayan bir pekyüreklilikle:

-Kendimi öldürmeyi düşünürdüm, dedi. Ya da kızı öldürmeyi. Ama sadece düşünürdüm. Sonra da...” ¹³⁸

Bir yandan okuluna devam edip bir yandan maddi sıkıntılar sebebiyle iş arayan Tahsin, hasta annesinin çaresiz durumunu düşündüğünde yoğun bir güçsüzlük ve güvensizlik duygusu hisseder. Hayata karşı güvensiz olan Tahsin, güvensizliğini saldırganlığa dönüştürerek bir rahatlama unsuru olarak herhangi bir şeye sövme sayma yolunu tercih eder:

“(…) Hiçbir zaman, hiçbir şeye bütünüyle güvenmek istememişti Tahsin. Oysaki onlar, ömürleri boyunca, Tanrısız yaşayabilecek kadar kendilerini güçlü hissetmemişlerdi hiçbir zaman. Huzursuzluğu tatmadıkları için değil, anlamını bilmedikleri için huzur içindeydiler.

Sabahtan beri ilk olarak sövme gereksinimi duydu; ama yine sustu. Ömer’e baktı, o da dalgın.” ¹³⁹

Acemiler’de dışa vurma mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

¹³⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.131.

¹³⁸ a.g.e. s.76.

¹³⁹ a.g.e. s.78.

TABLO - 12: ACEMİLER / DIŞA VURMA			
Eylemin Şekli			Eyleme Maruz Kalan
Ömer'in Fiziksel Şiddet Uygulaması			Tahta Parçası
Ömer'in Fiziksel Şiddet Uygulaması			Sokak Köpekleri
Ömer'in Küfürlü ve Kaba Sözleri			Zehra, Annesi ve Mehmet Ağa
Tahsin'in İntihar'ı ve Cinayet'i Düşünmesi			Ömer ve Zehra
Tahsin'in Küfürlü ve Kaba Sözleri			Hayatın Kendisi

2.7. YALITIM

Kedi ve Ölüm'ün birçok bölümünde yalıtım mekanizması kullanılmıştır. Romanın başlarında Zahit'in, doktordan üç ay içinde öleceği haberini alınca aslında derinden bir üzüntü duymasına rağmen ilk aşamada bunu önemsememeye çalışıp söz konusu durumun duygusal yönünü kendince hafifletmeye çalıştığı gözlenir. Ölümü zihinde basitleştirme çabası olarak ifade edilebilecek bu davranış, egoyu karamsar duygulardan yalıtmaya yöneliktir:

“(…) Doktordan, üç ay içinde öleceği haberini alınca bayağı hafifledi. Ölüm o kadar önemli değildi sanki. (Kolay kolay inanılmıyordu buna zaten) Bundan sonra çeşitli kötü ihtimaller üzerine kafa yorup üzölmeye lüzum kalmamıştı.(…)”¹⁴⁰

Alkol almak gibi kötü bir alışkanlığa sahip olup aynı zamanda sağlığına da dikkat etmeye çalışan Zahit; kısa bir zaman içinde öleceği gerçeğini ve sağlıklı kalmak gibi bir ölçüte ihtiyaç kalmadığını bahane ederek alkol alma davranışından sakınmaz. Zahit ölümü hafife almak zorunda kalmıştır, aklına çok kısa bir zaman sonra öleceği geldiğinde hissettiği ağır duygu durumundan bir nebze de olsa kurtulabilmek için ölümü basitleştirmek nadir çözüm yollarından biri gibi görünmektedir:

“(…) Gerçi bira içmesi yasaktı. Bütün öteki alkollü içkiler gibi bira da dokunuyordu karaciğerine. Ama...

Omzunu silkti. Gene unutuvermişti. Bundan sonra zamanı olmuş olmamış önemi yoktu ki... Deminden beri içinin rahatlığını bozmak istememişti ölüm düşüncesiyle. Nasıl olsa ölecek değil mi? Neydi ki ölüm? Siyah, beyaz ve gri bir yığın. Bir renksiz dünya.”¹⁴¹

¹⁴⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.14.

¹⁴¹ a.g.e. s.17.

Yukarıda görüldüğü gibi romanın birçok bölümünde Zahit'in ölümün yaklaşması karşısında duyduğu üzüntüsünü hafifletme çabaları devam eder. Zahit bir taraftan kısa bir zaman sonra öleceğine, diğer taraftan geçmişte kalan ömründeki başarısızlıklarına üzülmektedir. Ressamlıkta bir türlü istediği başarıyı elde edemeyen roman kişisi, bunlar aklına geldiğinde duyduğu üzüntüyü hafife almaya çalışmaktadır. Zahit'in anısal belleğindeki başarısız zamanları tüm canlılığını korumasına rağmen söz konusu anıların duygusal yönü bastırılmaya çalışılır:

“Yenilmelere çok kolay bahaneler bulunabilir. Bunu biliyor. Gene de kolayca bırakmıştı kendini akıntıya. Çabucak göbek bağlamıştı. Eski heyecanlar, tasalar, çırpınılarıyla, boş şeyler diyerek alay eder olmuştu. (...)”¹⁴²

İlerleyen bölümlerde Zahit'in yalıtım mekanizmasını hastalık için de kullandığı görülmektedir. Ağır mide rahatsızlığı olan roman kişinin yatakta geçen günleri iyiden iyiye bir hezeyana dönüşmeye başlar. Zahit, yine yatakta geçen bir günde derisine iğneyi batırma girişiminde bulunarak bir acı testine yeltenir. Duyduğu acıya sevinen Zahit, bu sayede geçmişte yaşadığı acılarla bağlantı kurabildiğini düşünerek durumu sevinilecek bir şey olarak niteler. Bu, onun geçmişte yaşadıklarının anısal kısmını hatırlamasına rağmen duygusal kısmından yalıtım sağlamaya çalıştığını gösterir; böylece Zahit biraz da olsa yaşadığı acı ve üzüntüleri hafifletmiş olur:

“(…) Bir iğnenin ucuyla karnının içinde bir yere, yumuşak etine yavaş yavaş dokunuyor, ama iyice bastırmadan çekiyordu iğneyi. Tanıyordu bu acıyı. Eskiden de böyle acılar yaşadığını hatırlıyordu. Bu tanıdık acıyla, yitirdiğini sandığı geçmişi arasında zayıf da olsa bir köprü kurulmuş demektir. Sevinilecek bir şeydi bu, neredeyse!.. (...)”¹⁴³

Bir diğer bölümde Zahit'in hayal veya gerçek sayılabilecek kediye öldürdüğü, daha sonra onu öldürdüğü aklına geldiğinde aslında derin bir üzüntü duyduğu ve bu üzüntüyü hafifletmek adına bunun masum ve sıradan bir eylem sayılabileceğini düşündüğü gözlenmektedir. Aslında kendisi de bilmektedir ki cinayet ciddi derecede kötü bir eylemdir ama Zahit, böyle düşünerek üzüntüsünü hafifletmeyi ve geçmişte yaşadığı bu olayın duygusal baskısından sıyrılmayı amaçlamaktadır:

¹⁴² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.27.

¹⁴³ a.g.e. s.41.

“Zihninin aydınlıkça olduğu sıralarda, öldürdüğü kedinin adı bir sokak kedisi olduğunu kabul ediyor, yaşadığı dünyada buna benzer cinayetlerin cezalandırılması gerekli bir suç sayılmadığını hatırlıyor, ferahlar gibi oluyordu. (...)”¹⁴⁴

Romanın sonlarında Zahit’in yalıtım mekanizmasını ahirette Tanrı tarafından cezalandırılma korkusu için de kullandığı gözlenir. İbadetlerden uzak bir hayatı geride bırakmış olan roman kişisi, hissettiği vicdani huzursuzluktan kurtulmaya çalışır. Bir nevi günah çıkarma eylemi olarak sayılabilecek bu davranış, geçmişte işlenen kusurları yok sayma ve suçluluk baskısından kurtulma amaçlarını taşır. Zahit, tüm hatalarına rağmen kendisinin bir günahkâr olarak tanımlanamayacağı konusunda ısrarlıdır:

“(...) Bir yandan, Tanrı’nın her şeyi görüp aslını bildiğini. Tanrı’ya inanmanın namazla, oruçla, Kuran’ı okumakla, kurban kesmekle aynı şey olmadığını, Tanrı’nın kullarında aradığı niteliklerin aslında bambaşka şeyler olduğunu, kendisinin birçok kötü hareketleri olmakla birlikte esas itibarıyla hiç de kötü bir insan sayılamayacağını, dolayısıyla Tanrı katında öyle büyük bir günahkâr olarak karşılanamayacağını ileri sürüyordu. (...)”¹⁴⁵

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de yalıtım mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 13: KEDİ VE ÖLÜM / YALITIM	
Yaşanan Olay	Yalıtılan Duygu
Üç Ay İçinde Öleceği Teşhisi	Korku ve Kaygı
Mesleki Başarısızlık	Aşağılık Kompleksi
Geçmişteki Hastalıklar	Acı ve Çaresizlik
Cinayet	Suçluluk
İbadetten Uzak Bir Geçmiş	Suçluluk

Acemiler’in birçok kısmında yalıtım mekanizmasına başvurulmuştur. Ömer çalışmak zorunda kaldığı için eğitimine devam edememiş, okulunu bırakmıştır. Bir marangoz kalfası olarak hayatına devam eden Ömer’in Necdet ile bir konuşmasına bakılarak onun eğitimine devam edememesinden ve çalıştığı işten memnun olmadığı anlaşılır. Arkadaşları Necdet ve Tahsin’in okuluna devam etmesi/edebilmesi Ömer’in zoruna gitmektedir, çünkü o eğitimden yoksun kalmıştır ve onu tatmin etmeyen işlerde çalışmak zorundadır. Kendisine düzgün bir iş bulma çabası ve bir türlü istediği işi

¹⁴⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.95.

¹⁴⁵ a.g.e. s.98.

bulamayışı Ömer'in güçsüz hissetmesine sebep olur. Bu durumda Ömer hissettiği çaresizliği ve güçsüzlüğü yalıtma ihtiyacı hisseder:

“(…) Ne yaparsın geçinip gidiyoruz işte. Gel deyince kıramadım. Ama, bakalım, devlet demiryollarının atölyesinde bir iş bulursam oraya geçeceğim.

-Senin için daha iyi olur herhalde.

-Öyle.

-Öbür işten ne haber?

Başını öne eğdi:

-Kaç kişi mezun oldu bu dönem, dedi.

Sözü değiştirmek istiyordu, belli.”¹⁴⁶

Kendisini sevmediği bir kızla evlenmek zorunda hisseden, yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı Zehra'yla evliliğe zorlanan Ömer, romanın bazı bölümlerinde bu evliliğe karşı çıkarak başına gelecekleri kabul etmeye çalışır. Aşağıdaki alıntıda Ömer, yaşadıklarını normalleştirmeye, üzüntüsünü hafifletmeye çalışarak çaresizlik duygusundan bir nebze de uzaklaşır; Zehra ile evlenmemesi durumunda alacağı hapis cezasını bile normalleştirir:

“-Aslan gibi delikanlı. Çocuğun ne suçu var ayol. Hem Aysânım diyor ki; geceleri perdelerini bile örtmüyorlarmış...

‘Ben diye mırıldandı. Ben erkek değil miyim? Ne olur sanki atarsam tekme? Bana da hak veren bulunur elbet. Üç yıl mapusluk yel gibi geçer. Zanaatım da var elimde. Orada da aç kalmam evelallah.’

Kitapçı İhsan'ın önünde durakladı biraz.”¹⁴⁷

Romandaki üç gençten belki de en sıkıntılısı Ömer'dir. Liseyi yarıda bırakmak zorunda kalmış, marangoz kalfalığı gibi zor bir işle ekmeğini kazanan, gayrimeşru ilişkiyle hamile bıraktığı Zehra'yla evlenmek zorunda hisseden Ömer, kendisini teskin etmekte epeyce zorlanır. Yaşadığı sıkıntılı duygularını idare etmekte afallayan roman kişinin bütün olanları normalleştirmeye çabalamaktan başka bir çözüm yolu kalmamıştır. Ömer, kaybettiği her şeyin aslında çok önemli olmadığını düşünerek kendisini bütün olumsuz duygulardan şöyle yalıtmaya çalışır:

¹⁴⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.12.

¹⁴⁷ a.g.e. s.22.

“Bir gün bu sıkıntılar geçecekti elbet. Her zaman böyle olmuştu. Ya alışıyordu insan ya da unutuyordu. Dayanma gücü büyüktü kişioglunun. Zaman zaman yaşam ölçüsünde önemli görülen olayların, yıkıntıların, sonra nasıl bütün önemini yitirdiğini, ufalandığını, olağan bir şeymiş gibi anımsandığını biliyordu. Denemişti, başından geçmişti çok.”¹⁴⁸

Ömer’in üzüntüsünü hafifletmesine yardımcı olmaya çalışan kişi Tahsin’dir. Ömer Zehra ile evlenmek zorunda kalışını trajik bir durum olarak görmektedir. Ömer’in trajik durumunu kabul etmesine rağmen Tahsin arkadaşını üzüntü, kaygı ve stresten uzaklaştırmaya çalışır. Bunu yaparken onun kendisini savunmasını kolaylaştıracak yalıtım mekanizmasını kullanır:

“(…) Ne yapalım? Senin sanatın var hiç değilse. İşi gözünde büyütmemeye çalış. Ha o, ha başkası. Ne kadar az şey beklersen o kadar az düş kırıklığına uğrarsın.”¹⁴⁹

Necdet’in annesi ve babasının sorunlu, tartışmalarla geçen bir evlilik yaşamı geçirmişlerdir. Refet Bey Melahat Hanım’a yıllardır onun hak etmediği kötü muamelelerde bulunmuş ve hayatı yaşanmaz hale getirmiştir. Uysal ve edilgen bir kişiliğe sahip olan Melahat Hanım belki de oğlu Necdet uğruna bu evliliği sürdürmektedir. Melahat Hanım, eşinin kötü muameleleri sonucunda kendisini çaresiz hissettiğinde oğlu Necdet’i ve onun geleceğini düşünerek üzüntüsünü hafifletmeye çalışır. Necdet annesi için bir savunma yöntemidir, Melahat Hanım duygularını yaşanan bütün tatsızlıklardan yalıtıma mecburdur:

“Bu adamın bütün isteklerine, yirmi beş yıldır aptalcasına boyun eğmişti. Delice hayallerine, önde görünme, yükselme, milletvekili olma çabalarına, birbirini kovalayan başarısızlıklarına, çevrenin alaylarına, sitemlerine, yüreğine tiksinti veren sevgi gösterilerine, sonra sonra sövmelerine, aşağılıklarına aynı dilsiz sabırtıyla göğüs germiştir. Ama bu kez oğlu söz konusuydu. Onun geleceği, onun başarısı, onun yaşamı...”¹⁵⁰

Necdet’in babası Refet Bey yaşlanmıştır; fakat onun doyurulmamış istekleri, hayalleri, ihtirasları tüm canlılığıyla yaşamaktadır. Ömrü boyunca çevresine karşı anlayışsız tutumlar sergilemiş olan Refet Bey şüphesiz yaşlanmış olmasından ve ölümün yaklaşmasından dolayı bir huzursuzluk duymaktadır. Ömer’le yapmış oldukları sohbetlerden birinde Refet Bey yaşlılığın ve gelecek ölümün savunmasını, hissettiği kaygıdan uzaklaşmaya çalışarak yapar. Ölümü normalleştirmeye; hatta sevinilecek bir

¹⁴⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.27.

¹⁴⁹ a.g.e. s.77.

¹⁵⁰ a.g.e. s.40-41.

gerçeklik gibi algılamaya çalışan roman kişisi, aslında yaşadığı kaygıdan yalıtım sağlamayı amaçlamaktadır:

“Ya, evladım. ‘Mevtin sana hande, halka matem.’ Yani ölüm senin için mutluluk, halk için matem olmalı, ya!... Neyiz, neciyiz, nereden geldik nereye gidiyoruz biliyor muyuz? (...)”¹⁵¹

Necdet’in imkânsız gördüğü aşkı onu mutsuz etmektedir. Ayrıca babası Refet Bey’in annesine gösterdiği kötü muamele Necdet’i rahatsız etmektedir. Necdet için Nesrin Hanım ile aralarında yaşanan imkânsız aşk şüphesiz -yaşı gereği- daha acı vericidir. Toplum baskısı ve Nesrin Hanım ile aralarında bulunan yaş farkı gibi etmenlerden dolayı ilişki konusunda karamsar bir bakış açısına sahip olan roman kişisi, üzüntülü hissettiğinde hüzünden bilinçli olarak uzaklaşmaya çalışır:

“Konuşmadan bitirdiler sigaralarını. Sonra Melahat Hanım kalktı, mutfağa gitti. Necdet de ağır ağır giyinmeğe başladı. Yüreğindeki sıkıntıyı unutmak için, hep tatlı şeyler, güzel şeyler düşünmeliydi. Nesrin Hanım’ın tutkulu yüzünü getirmeğe çalıştı gözlerinin önüne. Boşuna.”¹⁵²

Necdet ilkokul öğretmeni olan Nesrin Hanım’a fazlasıyla bağlanmıştır. Nesrin Hanım’ı düşlerinde bir masal kahramanı olarak idealize eden Necdet, romanın sonunda ondan ayrılmak zorunda kalışını değerlendirirken hissettiği yalnızlığın etkisinden uzaklaşmaya çalışır, yalnızlığının normal olduğunu kabul etmek onun bir savunma biçimidir:

“Sonra omuzlarını silkti. Yalnız yaşamak sanıldığı kadar korkutucu değildi. Zaten kim, yalnız olmadığını savunabilirdi hayatta?”¹⁵³

Acemiler’de yalıtım mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 14: ACEMİLER / YALITIM	
Yaşanan Olay	Yalıtılan Duygu
Ömer’in Fakirlikten Dolayı Eğitimini Bırakması	Çaresizlik
Ömer’in Alabileceği Hapis Cezası	Korku
Ömer’in Hayatının Maddi ve Manevi Açından Zor Geçmesi	Acı ve Çaresizlik
Ömer’in Gayrimeşru İlişkiden Dolayı Zehra’yla Evlenmek Zorunda Kalması	Cinsellik

¹⁵¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.101.

¹⁵² a.g.e. s.144.

¹⁵³ a.g.e. s.184.

Melahat Hanım'ın Refet Bey'den Gördüğü Kötü Muameleler	Değersizlik
Refet Bey'in Yaşının İlerlemesi	Ölüm Kaygısı
Necdet ile Nesrin Hanım Arasındaki İmkânsız Aşk	Karamsarlık
Necdet'in Nesrin Hanım'dan Ayrılmak Zorunda Kalması	Yalnızlık

2.8. BEDENSELLEŞTİRME

Kedi ve Ölüm, hastalık ve ölüm üzerine kurulduğu için bu romanda bedenselleştirme mekanizmasını ayırt etmek bir hayli zordur. Romanın birkaç yerinde Zahit, hasta olmamasına rağmen hastaymış gibi davranmıştır, fakat roman kişinin gerçek hastalığı da mevcut olduğundan bu bölümleri tespit etmek dikkatli bir okuma gerektirir. Zahit, doktordan kısa bir zaman sonra öleceği haberini aldıktan sonra bu haberin sebep olduğu ağır psikoloji onun ruhuna işler. Gerçekte roman kişinin öleceği haberini almadan önceki halinden fizyolojik olarak pek farkı olmamasına rağmen yaşadığı ruhsal değişim onu hasta psikolojisine sokar. Artık Zahit için kendisi uyuşuk ve halsizin biridir. Yazarın romanda metinlerarası bağlamda roman kişisi ile Van Gogh arasında bir bağlantı kurduğu açıktır. Tıpkı dünyaca ünlü ressam Van Gogh gibi Zahit de geçmişte sadece ilgi çekici hale gelebilmek için yüzüne zarar verip fiziksel görünümünü değiştirmeye kalkışmıştır. Tam da bedenselleştirme mekanizmasını sıklıkla kullanan bireylerin hipokondri nevrozunda¹⁵⁴ yaptıkları gibi Zahit de kendisini uyuşuk hissettikten sonra saldırganlık dürtüsünü zihinsel düzlemde devreye sokarak geçmişte saldırgan olduğu bir eylemini hatırlar:

“Güldü. Yüzü buruştu. Böyle, bir anda her şeyin değişivereceğini sanmak akıl kârı değil, içinde vardı o değişen yan, o uyuşukluk. Bir zamanlar Van Gogh’a benzemek için, onun gibi bir delilik yapmak, kulağını ya da yanağını doğramak yeter sanmıştı. (...)”¹⁵⁵

Romanın ilerleyen bölümlerinde Zahit, herkesi büyüleyecek resimler yapma hayalleri kurar. Ama hastalık psikolojisine girmiştir bir kere. Hastalık psikolojisi ve hissedilen halsizlik, hayallerinde bile ilerleyemeyen roman kişisi için ressamlıkta başarısız olmanın bahanesi olmuştur. Halsizliği ve tükenmişliği bahane eden Zahit, fizyolojik açıdan resim yapabilecek durumda olmasına rağmen roman boyunca hayal ettiği resimlere

¹⁵⁴ Hipokondri Nevrozu, kişilerin ciddi bir hastalığa yakalanmaktan aşırı endişe duyması durumunda yaşadıkları yoğun benlik çatışmalarıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normalde Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

¹⁵⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.27.

başlamak için bir adım bile atmaz. Roman kişisi bu tembelliğini ve başarısızlığını da bedenselleştirme mekanizmasıyla savunmaya çalışır:

“Biliyordu ne yapmak istediğini. Doluydu. Belki hıçkırı hıçkırı ağlayabilirdi. Ama öyle bir yorgundu, öyle bir halsizlik vardı bileklerinde. Korkuyordu işte. Bir an gelip, zavallılığını, güçsüzlüğünü ve kim bilir belki de beceriksizliğini kabul etmek zorunda kalacağını düşünerek titriyordu.”¹⁵⁶

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de bedenselleştirme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 15: KEDİ VE ÖLÜM / BEDENSELLEŞTİRME	
Psikolojik Durum	Bedenselleştirilme Şekli
Ölüm Kaygısı	Uyuşukluk
Üretkenliğe Karşı Durgunluk	Halsizlik ve Güçsüzlük

Acemiler’in birkaç bölümünde bedenselleştirme mekanizmasına yer verilmiştir. Romanda düşü temsil eden çiçeği burnunda lise mezunu Necdet, ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a âşıktır. Bu imkânsız aşkın sıkıntısını çeken Necdet, Nesrin Hanım ile yaşadığı her olayı hafızasına kazımakta, onu bir masal kahramanı gibi idealleştirerek düşlemektedir. Nesrin Hanım ile yaşadıkları aklına her geldiğinde Necdet’in bedeni fiziksel olarak değişim gösterir. Aşağıdaki alıntıda Necdet’in Nesrin Hanım ile yaşadığı yakınlaşmada bilinçsiz bir şekilde bedenselleştirme mekanizmasını kullandığı söylenebilir:

“Bir an durumu adamakıllı gülünç buldu, hafifçe kızardı. Nesrin’in gözbebekleri, gözlerinde duraklamış.

‘Neden öyle bakıyor?’

-Niçin olmasın?

Necdet, yine üşüdüğünü sandı. Dizleri kendiliğinden titriyor.”¹⁵⁷

Romanın ilerleyen kısımlarında Nesrin Hanım ile Necdet’in yine yakınlaştığı görülür. Necdet ile Nesrin Hanım arasında yaşanan cinsel çekim, Necdet’in bedeninde fiziksel bir tepkimeye yol açar. Her yakınlaştıklarında Nesrin Hanım belki de yaşı ve tecrübesi gereğince Necdet’e göre daha soğukkanlı davranmaktadır. Necdet ise cinsel

¹⁵⁶ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.71.

¹⁵⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.85.

dürtülerinin ve gönlüne sığdıramadığı duygularının da etkisiyle abartılı tepkiler gösterir. Bu durum Necdet'in bedenine de yansır:

“(…) İyilik bazan iki tarafı da yaralar. Yani iyi olmağa karar verilince, dönmek gerek! Sonuna kadar! Duraklamağa gelmez. Kötülükle karşılaşır insan.

Necdet acele, sigarasını yeniledi. Üşümesi geçmişti. Baş hafifçe ağrıyor.”¹⁵⁸

Acemiler'de bedenselleştirme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 16: ACEMİLER / BEDENSELLEŞTİRME	
Psikolojik Durum	Bedenselleştirilme Şekli
Necdet'in Nesrin Hanım ile Yaşadığı Cinsel Yakınlaşma	Necdet'in Dizlerinin Titremesi
Necdet'in Nesrin Hanım ile Yaşadığı Cinsel Yakınlaşma	Necdet'in Başının Ağrması

2.9. DEĞERSİZLEŞTİRME

Değersizleştirme mekanizmasının *Kedi ve Ölüm*'ün birçok bölümünde kullanıldığı söylenebilir. Zahit fiziksel olarak kendisini çirkin bulmaktadır. Kendisini çirkin bulmakla yetinmeyip fiziksel görünümü için olumsuz nitelermelerde bulunan Zahit, yaptığı işlerde başarısız olmasını olumsuz benlik algısına bağlar. Yaşlı ve çirkin görünümünden dolayı aşağılık kompleksine bürünen roman kişisi, umutsuzluğunun başlıca sebebi olarak bu durumu gösterir:

“(…) Cama vuran yansımasını seyrederken, yaşlı ve çirkin oluşundan utanır gibiydi. Korkuyordu belki de. Gerçi korkunç bir yüz değildi bu. Ama kaç kez bu şiş ve ablak surat, bu yamru yumru gövde yüzünden kendini ezilmiş, ilk adımda yenilmiş hissederek umutsuzluğa kapılmıştı. Zaman zaman umulmadık yerlerde, beklenmedik zamanlarda küstahlaşıvermesinin sebebi de buydu ihtimal.”¹⁵⁹

Zahit ikinci eşi ile olan münasebetinde de değersizleştirme mekanizmasını kullanır. Burada değersizleştirdiği kişi eşinin gözünden kendisidir. Eşinin kendisini sevmediğini, geçim derdinden dolayı kendisiyle evli olduğunu belirten roman kişisi, bununla birlikte kendisinin de sevilecek bir tarafının bulunmadığını kabul ederek yerleşmiş olumsuz benlik algısını bir kez daha gösterir okuyucuya. Dağınık bir kimlik yapısı olan Zahit için kendisi de eşi de değersizdir:

¹⁵⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.87.

¹⁵⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.20.

“(…) Hoş, karısının öfkelenmesinden korkması söz konusu değildi elbet. Önemli olan kendisini her şeye rağmen iradesiz göstermek istemeyişi.

‘Beni ne diye sevsin sanki?’ dedi birden.

Sevilecek bir yanı olmadığını kendi de biliyordu. (...)”¹⁶⁰

Bir diğer bölümde Zahit’in kendisini korkak olarak nitelendirdiği gözlenir. Cesur ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir insan olamayışından yakınan roman kişisi, kendisini bağımlı ve edilgen bir birey olarak algılar. Eşinin anlayacağı ihtimalini düşünerek sigara içmekten bile çekinen Zahit, kendisi için “zavallı, miskin, budala, pis, iğrenç, dalkavuk” gibi kötücül kelimeler sarf etmekten geri durmaz. Burada da karakterin gözünde kendisi korkak, değersiz ve işe yaramazdır. Zahit’in aşağıdaki alıntıda sergilediği davranışlar, bireyin çocukluğunda gözlemlenen ana-baba otoritesine karşı çıkışlarını hatırlatmaktadır. Birey, çocukluk yaşlarında ebeveynini bir otorite olarak görür ve zaman zaman bu otoriteye karşı çıkar; bu davranışı karşısında ebeveyninden ağır bir ceza alan çocukta özgüven problemleri ve suçluluk duyguları gelişir. Zahit de romanda tıpkı bir çocuk gibi ödül-ceza mekanizması odaklı düşünmektedir, bu yüzden kendisini edilgen hisseder:

“Paketten bir sigara çıkardı, dudaklarına yerleştirdi, kibrit aranırken gene durakladı. ‘Pencerenin önünde içsem duman dağılır’ diye geçirdi aklından. Pencereye yaklaştı. Boğulur gibi oldu birden. Ansızın ağzındaki sigarayı fırlatıp attı dışarıya. Bunun ne demek olduğunu anlıyordu. Zavallılıktı bu. Miskinlikten, budalalıktan da beter, pis, iğrenç bir dalkavukluktu.

(...)

Doğruydı. Hiçbir zaman cesur bir insan olamamıştı. Kendi başına bir karar vermek, yan gözle olsun kimseye danışmadan bir yolda tek başına yürümek zorunda kalmak, en fazla korktuğu şeylerden biriydi”.¹⁶¹

Zahit’in değersizlik duyguları, eşiyle kendisini karşılaştırırken de ortaya çıkar. Eşinin kanıyla kendi kanını karşılaştıran roman kişisi; eşinin kanını hayat dolu, kendi kanını ise pis ve tembel olarak niteler. Böyle düşünmesinin sebebi eşinin ona karşı olan anlamsız ve donuk bakışlarıdır. Zahit, hayattan bezmiş oluşundan dolayı eşinin kendisinden nefret ettiğini düşünmektedir:

¹⁶⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.49-50.

¹⁶¹ a.g.e. s.55.

“(…) Bir kez, elini kestiği gün görmüştü onun damarlarında dolaşan kanın akışını. Koyu, hayat yüklü, tıkabasa hayat dolu bir sıvı. Kıpkırmızı. Sıcak. Her zamanki gibi kan tutmasına uğramamış olsa, o güçten kendine de geçer umuduyla kesik parmağı yakalayıp emmek bile geçmişti aklından. Oysa, kendi kanının nasıl tembel, nasıl bir pis kan olduğunu hissediyordu. (…)”¹⁶²

Romanın bütününde içsel dünyasında “ben kötü yürekli bir insanım” diye sızlanan Zahit, değersizleştirme mekanizmasını sadece kendisi için kullanmakla yetinmez, aynı zamanda çevresindeki insanlar için de kötücül düşünceler içinde bulunan roman kişinin bu konuda en büyük uğrak yeri oğludur. Zahit’in oğluna karşı önünü alamadığı bir nefreti vardır, bunun Oedipus kompleksi temelli olabileceğine daha önce değinilmişti. Oğlunun duygusuz, duyarsız ve sadece kendisini düşünen bencil biri olduğunu düşünen Zahit’in değersiz gördüğü dünyasına yeni misafirler katılmıştır. Önceki örneklerden farklı olarak romanda bazen Zahit’in aynı narsistik kişilik örgütlenmesinde¹⁶³ olduğu gibi kendisini değerli, çevreyi değersiz olarak nitelendirdiği söylenebilir:

“(…) Hiçbir şeye önem vermeyecek kadar hayatın boşluğuna inanmış, bir çeşit bir filozoftu belki. Kendinden başka hiçbir şey düşünmeyen, hiçbir şeye değer vermeyen kapkara bencil bir yaratık da olabilirdi. Kendisi gibi hassas, duygulu bir babadan böyle bir çocuk nasıl gelmişti dünyaya?”¹⁶⁴

Romanın sonlarında Zahit’in çevresine karşı değersizleştirme mekanizmasını kullanışındaki doz artar. Oğlu ve karısı arasında olabilecek birlikteliği düşündüğünde çıldıracak gibi olan roman kişisi iç dünyasında onlara karşı kötü kelimeler savurur. Bu durumdan emin olmamakla beraber böyle bir şeyin yaşanması durumunda onun gözünde oğlu ve karısı kötü, hatta iğrenç insanlar olacaktır:

“(…) Gene de içinden, susturamadığı bir sesin, alaylı alaylı, ‘Niçin olmasın? Böyle şeyler az mı görülmüş dünyada?’ diye seslendiğini işitmemezlik edemedi. Bu kadar kötü, bu kadar iğrenç olabilir miydi insanlar? O burada acı içinde ölümü beklerken, oğluyla karısı aşağıda...”¹⁶⁵

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de değersizleştirme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

¹⁶² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.56.

¹⁶³ Narsistik kişilik örgütlenmesi, kendisini tek ve mükemmel gören kişilerin hemen her durumda başkalarını kusurlu gördüğü kişilik bozukluğudur. Ayrıntılı bilgi için bk. Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

¹⁶⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.81.

¹⁶⁵ a.g.e. s.86.

TABLO - 17: KEDİ VE ÖLÜM / DEĞERSİZLEŞTİRME	
Değersizleştirilen Unsur	Değersizleştirilme Şekli
Kendisi	Çirkin Fiziksel Görünüm
Kendisi	Sevilebilecek Bir Yanının Bulunmadığını Düşünmesi
Kendisi	Bağımlı ve Korkak Bir Kişilik
Vücuttaki Kan	Ölmeye Yüz Tutmuş İğrenç Bir Kan
Oğlu	Duygusuzluk ve Duyarsızlık
Eşi ve Oğlu	Hainlik

Acemiler'in birçok bölümünde değersizleştirme mekanizması kullanılmıştır. Necdet ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım'a karşı masum bir sevgi beslemektedir. Ergenlik duygularıyla Nesrin Hanım'ı idealleştirip onu hayalinde ulaşılmaz bir noktaya yerleştiren Necdet, Ömer'le gerçekleştirdikleri bir sohbette Nesrin Hanım'a dair yapılan cinsel bir yakıştırmayı kabul edemez. Ömer'in Nesrin Hanım hakkında cinsel bir söylemde bulunması Necdet'in insanlar hakkında olumsuz genellemeler yapmasına, çevredeki herkesi değersizleştirmesine yol açar:

“Necdet susuyordu.

-Sen de omuzlarında tutar kendine çeker öpersin.

Şaşkınca baktı:

-Kimi?

-Nesrin Hanım'ı!

-Deli misin sen?

-Merak etme, Gık bile demez.

Demek ki doğru söylemişti Nesrin Hanım. ‘İnsanlar kötü yüreklidir’ demişti. ‘Arkadaşlığımızı kötüye yoranlar çıkabilir’ Ömer bile böyle düşünüyordu işte.”¹⁶⁶

Necdet'in çevrenin dışında kendisini de değersizleştirdiği gözlenir. Necdet eğitime ve okuluna fazlasıyla önem vermektedir. Yıllardır liseyi bitirmiş olmanın hayalini kurmuş, sonunda hedefine ulaşarak lise öğrenimini tamamlamıştır. Lise bittikten sonra yoğun bir boşluk duygusuna kapılan roman kişisi, düşündüğünde aslında bunun hayalindeki kadar

¹⁶⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.15.

değerli olmadığı kanısına varır. Lise bittikten sonra hayatta pek bir meşgalesi kalmayan Necdet, kendisini gereksiz bir kişi olarak tanımlayarak içsel bir değersizleştirmeye gider:

“Evden çıktığında ilk kez içinde derin bir boşluk hissetti. Çalışmak, sınavlara girmek, uğraşmak, hepsi bitmişti artık. Yapılması gereken hiçbir şey kalmamıştı. Amaçsız, kamış gibi ortası boş, gereksiz bir insandı sanki. Eline geçen şeyin ne olduğunu kestiremiyordu. Lise mezunu. Ne büyük şey!”¹⁶⁷

Necdet’in annesi Melahat Hanım evlilikten ve eşi Refet Bey’den usanmıştır. Refet Bey’in kendini bilmez ve aşağılayıcı tavırları sebebiyle olumsuz bir benlik algısına sahip olan Nesrin Hanım, yılların birikimiyle oğlunu erişilmez bir noktaya koyarak idealleştirirken eşini tam tersi bir şekilde değersizleştirir. Melahat Hanım’ın yıllardır maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddet, onun zihninde değersizleştirme mekanizmasına dönüşür:

“Bu adamın bütün isteklerine, yirmi beş yıldır aptalcasına boyun eğmişti. Delice hayallerine, önde görünme, yükselme, milletvekili olma çabalarına, birbirini kovalayan başarısızlıklarına, çevrenin alaylarına, sitemlerine, yüreğine tiksinti veren sevgi gösterilerine, sonra sonra sövmelerine, aşağılıklarına aynı dilsiz sabırtısıyla göğüs germiştir. Ama bu kez oğlu söz konusuydu. Onun geleceği, onun başarısı, onun yaşamı...”¹⁶⁸

Melahat Hanım eşini yaşamış kötü yılların etkisiyle değersizleştirmiştir, Refet Bey için ise zaten Melahat Hanım hiç değerli olmamıştır. Refet Bey’in eşine karşı sergilediği davranışları fazlasıyla yıkıcıdır. O evlilikte kadını bir köle gibi görmektedir. Özellikle “boyun eğmek” ifadesinden Refet Bey’in cinsiyetçi bir yaklaşım benimsediği açıkça görülür. Refet Bey’e göre kadınlar evlendiklerinde kocalarının kölesi olurlar. Aşağıdaki alıntı Refet Bey’in eşi Melahat Hanım’a karşı değersizleştirme mekanizmasını kullandığını açıkça göstermektedir:

“Refet Bey elinde sigarası:

-Ben senin kocam, diye bağıırıyordu. Bana boyun eğmek...

Kapı açıldı, Necdet girdi.”¹⁶⁹

Romanın ilerleyen kısımlarında Ömer’in de değersizleştirme mekanizmasını kullandığı görülür. Fakir bir hayat süren, gayrimeşru ilişkisinden dolayı sevmediği bir kızla

¹⁶⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.144.

¹⁶⁸ a.g.e. s.40-41.

¹⁶⁹ a.g.e. s.97.

evlenmek zorundan kalan Ömer'in hayatta güvendiği kimse kalmamıştır. Artık Ömer hayata olumsuz bakmakta; insanları güvenilmez, yalancı, samimiyezsiz varlıklar olarak değerlendirmektedir. Aşk, sevgi, dostluk, arkadaşlık gibi olgulara da artık inanmayan roman kişisi; hayatı canlı ve değerli kılan her şeyi değersizleştirir:

“İnsanlığın öğünülecek yanının ne olduğunu düşündü bir an. Yalan söylemesini iyi beceriyorlardı doğrusu. Hele bir gizleyişleri vardı içgüdülerini, hiçbir hayvan beceremezdi böylesini. Dostluğun, arkadaşlığın, sevginin büyüklüğünü anımsadı. Kuşkucuydu bu akşam. Onlara bile inanası gelmiyordu. Denemek gerekti sırasında. Hele aşkın büsbütün çürük yapısı!”¹⁷⁰

Ömer sadece çevreyi değersizleştirmekle kalmaz, kendisini de değersizleştirir. O kendisinin sadece bir marangoz oluşunu küçümser. Hayatın zorlukları karşısındaki ezilmişliğini benliğine yansıtan roman kişisi çevresindeki insanlarla kendisini karşılaştırır ve onların sahip olduklarını kıskanır. Aşağıdaki alıntıda Necdet ile kendisini karşılaştırıp kendisinin maddi durumunu, fiziksel görünümünü ve kız arkadaşını değersizleştiren Ömer, olumsuz benlik algısına her geçen gün yeni kötümser özellikler eklemektedir:

“(...) Zarar yok, bütün insanların kötü kaderini o yüklenmiş olsun. Zehra onu anlamayabilirdi. Nesrin Hanım Necdet'i seviyordu ya. Ömer açtı, Necdet toktu. Ömer çirkindi, Necdet yakışıklıydı!”¹⁷¹

Romanda varoş tipi ve eylemi temsil eden Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkinin sonucunda Zehra ile evlenmek zorunda kalışını annesinin tuzağı şeklinde algılar. Ömer'in evlenmek zorunda kalışının sıkıntısını birilerine, kendisinden başka bir unsura yüklemek gibi bir ihtiyacı vardır. Ömer bilincinde oluşturduğu kurguya inanmıştır. Romanın başından sonuna kadar annesi ve Mehmet Ağa hakkında kötü sözler sarf eden Ömer, annesinin onu kullanarak bir gelecek kurma hedefini ve bu yöndeki davranışlarını hazmedememektedir. Bu düşünceler doğrultusunda Ömer, annesinden iyiden iyiye tiksinemeye başlar. Artık ona göre annesi değersiz bir dilenciden farksız bir varlıktır:

“Birden içine bir sıkıntı girdi. Şimdiye kadar bu ölçüde güçlü olarak hissetmediği, bayağıca bir koku vardı bu işte. Annesiyle Mehmet Ağa, tıpkı on beş kuruşluk helva satar gibi satmışlardı Zehra'yı Ömer'e. Anasını, kapının önünde dilenen kara çarşafli dişsiz kocakarıya benzetir gibi oldu. (...)”¹⁷²

¹⁷⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.99.

¹⁷¹ a.g.e. s.102-103.

¹⁷² a.g.e. s.176.

Romanda düşünceyi temsil eden, filozof tipini karşılayan Tahsin de değersizleştirme mekanizmasını kullanmaktadır. Ömer'in hayatın zorluklarından bahsetmesi üzerine Tahsin de uzunca felsefi açıklamalar yaptıktan sonra bu açıklamaların karın doyurmadığını, kendisinin de en az Ömer kadar çaresiz olduğunu ifade eder. Tahsin kendisini beceriksiz olarak görmektedir, böyle görmesinin en büyük sebebi şüphesiz okullu olduğu için hiçbir yerde iş bulamamasından kaynaklanır:

“İçini çekti Tahsin:

-Öyle, dedi yavaşça. Yaşamak için çalışmak öldürüyor insanı. Ben de şöyle yapayım, böyle yapayım derim boyuna. Yaşamanın salt düşünce olarak bir ereği var benim için. Erek demek de ne söz ya! Ben, köylü kalmalıymışım. Beceriksizin biriyim vesselam. Bugün Sümer’de...”¹⁷³

Acemiler’de değersizleştirme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 18: ACEMİLER / DEĞERSİZLEŞTİRME	
Değersizleştirilen Unsur	Değersizleştirilme Şekli
Necdet Tarafından İnsanlar	Güvenilmez ve Art Niyetli
Necdet Tarafından Kendisi	Gereksiz ve İşe Yaramaz
Melahat Hanım Tarafından Eşi Refet Bey	Aşağılık ve Tiksinc
Refet Bey Tarafından Eşi Melahat Hanım	Boyun Eğmesi Gereken Bir Köle
Ömer Tarafından İnsanlık	Güvenilmez, Yalancı ve Samimiyetsiz
Ömer Tarafından Kendisi	Fakir, Sevgisiz ve Çirkin
Ömer Tarafından Annesi	Tiksinc, Dişsiz Bir Koca Karı
Tahsin Tarafından Kendisi	Beceriksiz

2.10. DİSOSİYASYON

Disosiyasyon mekanizması *Kedi ve Ölüm*’de en çok kullanılan savunma mekanizmalarından biridir. Zahit’in yaşadığı anksiyete, özellikle öleceğini öğrendikten sonra her geçen gün biraz daha yoğunlaşır, buna bağlı olarak roman kişinin bilincindeki bozulmalar da artar. Roman kurgusunun ana unsuru olup hayalle gerçek arasında bir yerde olan ve ölümle sembolleştirilen siyah kedi, Zahit’in bilincindeki dengesizliği yansıtması açısından en önemli unsurdur. Öyle ki roman kişisi de bu kedinin hayal mi gerçek mi

¹⁷³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.111.

olduğuna karar verememektedir. Bu kedi, roman boyunca varlığını sürdürecek; ancak ölümle birlikte yok olacaktır:

“Ayaklarını kaldırarak yorganı havalandırdı. Yok. Olsa yuvarlandığını duyardı. Belki de çıkıp gitmişti. Geldiği gibi... Hem, bakalım gerçek bir kedi miydi bu? Tüylü tüylü dokunuşunu, eğilip bklşn, kıvranışını duymuştu, ama daha çok bir dş yaratığına benziyordu.”¹⁷⁴

Romanın ilerleyen kısmında Zahit için geçmiş ile gelecek arasındaki bağ kopmaya başlar; ara ara nerede olduğunu, kim olduğunu, hangi zamanda ne için yaşadığını unutmaya başlayan roman kişisi için hayat bir psikoza¹⁷⁵ dönüşür. Eylemlerin neredeyse kaybolup sadece i çatışmaların egemen olduğu romanda okuyucu Zahit’in karışık zihniyle baş başa kalır. Romandaki zaman algısı roman kişisinin asimetrik ve karanlık bilinci dolayısıyla tamamen znelleşir:

“(...) Adını sanını hatırlamaya çalıştı, bulamadı. Yarın neydi günlerden? Ne yapmıştı o gün? Hiçbir şey gelmiyor hatırına. Belleğinde en kk bir aydınlık bile yok. Beyni donmuş. Geçmişle gelecek ortadan kesilmiş, o ara yerde kalmış.”¹⁷⁶

Günler geçtikçe Zahit’in belleğindeki bozulma artar. Geçmişte yaşadıkları iyiden iyiye unutmaya, anıları arasındaki bağlantıyı yavaş yavaş yitirmeye başlayan roman kişisi; geçmişte, Brüksel’de yaşadığı kendisi için önemli sayılabilecek olayları bile hatırlayamaz hale gelir. Zahit’in libidinal yatırımları dışındaki bütün anısal yapıları disosiyatif bir kopmayla gevşemiştir:

“(...) O ad takma olayından önce miydi, sonra mıydı? Güzel bir kızdı. Kıvrak, ateşli, cin gibi bir kız. Adı neydi? Hda’ydı galiba. Ama gerçekten yatmış mıydı o kızla?”¹⁷⁷

lmne çok kısa bir zaman kala Zahit’in bilinci ve kişiliği öylesine bozulur ki artık o ne dediğini bilmez biri haline gelir. Kelimelerin anlamını düşünmeden konuşmaya başlayan roman kişisi; kendinden geçmeye, dengesiz davranışlar göstermeye başlar. Sanki artık Zahit’in kişiliğini oluşturan bütün unsurlar birbirinden bağımsız hareket etmektedir, öyle ki artık birbiriyle alakası olmayan davranışlar dizisi aynı anda sergilenmeye başlanmıştır. Bu dramatik belirtiler, roman kişisinin ağır bir disosiyatif kişilik bozulması yaşadığını gösterir:

¹⁷⁴ Erhan Bener, *Kedi ve lm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.40.

¹⁷⁵ Psikoz, kişide psikolojik rahatsızlıkların artmasıyla birlikte kişinin gerçekle olan bağının kopma noktasına gelmesidir.

¹⁷⁶ Erhan Bener, *Kedi ve lm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.41.

¹⁷⁷ a.g.e. s.59-60.

“Ağzından güçlükle çıkan kelimeler de yitirmişlerdi anlamlarını. Bazen büsbütün kendinden geçiyor, çocukluğunun günlerini şaşılacak bir doğrulukla yaşamaya koyuluyor, sonra birden resimden söz açıyor, yapacağı büyük resmi anlatıyor, oradan Brüksel’deki günlerine atlıyor, o zamanki arkadaşlarıyla, sevgilileriyle konuşuyor, bazen de hiç ipe sapa gelmez şeyler söylüyor, açık seçik kelimeler savuruyor, karısına el şakaları yapmaya kalkışıyor, eskiden ağzından hiç duyulmayan bir şekilde çirkin çirkin sövüyordu.”¹⁷⁸

Romanın sonunda Zahit ansiyetenin etkisiyle öyle bir hale gelir ki hasta bakıcı kadını öldürmeyi bile düşünür. Hatta hiç öyle bir olay yaşanmamasına rağmen bir ara onu öldürdüğünü sanıp paniğe kapılır. Zahit’in anısal belleğindeki bozulmaların yaşadığı zamana da geçmesi, onun şizofrenik¹⁷⁹ belirtiler göstermesine sebep olur. Öyle ki hiç olmayan şeyleri varmış gibi yaşamaya başlayan Zahit, büyük bir duygusal ve zihinsel bozulma yaşamaktadır:

“(…) Acaba bağırsa mıydı? Kim gelecekti? Yukarıda, odasında derin derin uyuyan kadın mı? Ama ya onu demin öldürmüşse? Emin miydi öldürmemiş olduğundan? Ya öyle, gözlerini aç aça, sıkılmış boynuyla çıkıp gelirse?”¹⁸⁰

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de disosiyasyon mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 19: KEDİ VE ÖLÜM / DİSOSİYASYON	
Bellekte Bozulan Unsur	Bellekte Bozulma Şekli
Kedi	Gerçek/Hayal Oluşunun Seçilememesi
Anısal Birikim	Gerçekte Yaşanıp Yaşanmadığının Hatırlanamaması
Kişilik	Anlamsız ve Yıkıcı Davranışlar
Cinayet	Genç Kadının Öldürülüp Öldürülmediğinin Hatırlanamaması

Acemiler’in birkaç bölümünde disosiyasyon mekanizması gözlenir. Maddi koşullardan ve Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı okulu bırakıp bir marangoz kalfası olarak hayatına devam etmek ve evlenmek zorunda kalan Ömer, bu problemlere bir çözüm yolu arar. Eserin ilerleyen kısımlarında problemlerine bir çözüm yolu bulamayan roman kişinin zihni allak bullak olur. Düşünce dünyasında büyük bir karışıklık yaşayan

¹⁷⁸ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.103.

¹⁷⁹ Psikoz türlerinden biri olan şizofreni, kişinin yaşadığı olay veya durumların gerçek ya da hayal oluşunu ayırt edemeyişi şeklinde gözlemlenen psikolojik rahatsızlıktır.

¹⁸⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.122.

Ömer, ruhen ve bedenen iflas etmek üzeredir. Zorluklar Ömer'in bilincinde büyük bir kaosa ortam hazırlar:

“Belirli bir şey düşündüğü yoktu Ömer'in. Öylece, yolunu kestirmeden, sarhoşlar gibi ama sallantısız, gelişigüzel yürüyordu. Sokak aralarında mıydı, taş evlerin yıkıntıları arasında oyun oynayan çocuklar, arkasından ‘Tango, tango!’ diye bağırıyorlar mıydı, görmüyordu duymuyordu hiçbir şey. Ne kollarından, ne bacaklarından, ne de acıkan midesinin varlığından haberi vardı. (...)”¹⁸¹

Ömer'in bilincindeki bozulmalar Refet Bey'le yaptıkları bir sohbette de ortaya çıkar. Yakın zamanda evlenecek olması Ömer'i rahatsız etmektedir, kendisini sevmediği bir kızla evlenmek zorunda hissetmesi roman kişisini evlilikten uzaklaştırır. Kahvehane ortamında yapılan bir sohbette, hayalle gerçek arasındaki görüntülerle uğraşan Ömer'in düşünce dünyası en az yaşamı kadar karışmıştır. Yaklaşan düğünün baskısıyla giderek gerçekten uzaklaşarak hezeyanı anımsatan davranışlar sergileyen roman kişisi için kelimeler çoktan anlamını yitirmiştir:

“Refet Bey'i dinlemiyordu artık. Sözcüklerin canlı birer varlık olduklarını düşünüyordu. Yan masadaki adam ‘elli beşli’ diyordu. Sonra, ‘Ailede huy birliği!’

Tavan başına yıkılacak sandı. Gözlerinin önünde, sarı sarı beşliler dönüyordu fırl fırl. Bu dönen, parlak çemberlerin arkasında, karanlık bir dünya gizlenmişti. (...)”¹⁸²

Romanın sonlarına doğru Necdet'in bilincinde de net bir bozulma meydana gelir. İlkokul öğretmeni Nesrin Hanım'a âşık olan Necdet, bu imkânsız aşkın sıkıntısını çekmektedir. Necdet tozpembe hayaller kurar ama ilişkisi süresince sebebi bilinmeyen bir suçluluk duyar. Nesrin Hanım'dan ayrılmak zorunda kalışı Necdet'in ilk önemli travmasıdır. Necdet'in ikinci büyük travmasının merkezinde babası Refet Bey vardır. Babasının kendisine ve annesine yıkıcı davranışlar sergilemesini bir hayat problemi haline getirmiş olan roman kişisi, Oedipus kompleksi kökenli saldırganlık dürtüsünü kontrol etmekte zorlanır. Hayalinde babası Refet Bey'i öldüren Necdet, belki de onca yılın intikamını almaktadır babasından. Necdet, hayallerini öyle gerçekçi yaşar ki okur bunun tam anlamıyla bir hayal olduğunu kestiremez. Roman kişisinin bilinçaltındaki saldırganlık dürtüsü bilince çıkmış ve tüm bu olumsuz durumlar karşısında karmakarışık bir hal almıştır:

¹⁸¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.64.

¹⁸² a.g.e. s.102.

“Nerede olduğunu kestiremeden, omuzlarında dayanılmaz bir ağırlık, yürüyordu. Karışırıyordu ortalık. Bir ışık, bir karanlık, bir yeşil, bir kırmızı, bir bulut, bir uçurum, ağlıyacak gibi oluyordu. Boğazını sıkıyan biri vardı sanki. Seçemiyordu suratını. Bağırıyordu, ölecekti. Gırtlığında, pıhtılaşan bir zevk duyuyordu. Dişleri kamaşmış. Elinde uzun namlulu bir tabanca tutuyordu. ‘Çekil’ diyordu. ‘Çekil, öldüreceğim.’ Sesi çıkmıyordu ama, kayalık bir yerden yansıyormuşçasına, yüzlerce kez açık belirli bir vurguyla yineliyordu içinde kalan çılgılık. Parmağı tetikte. Dayanılmaz bir istek, ateş etmesi için onu zorluyordu. Alnının damarları şişmiş. ‘Hayır’ diye haykırıyordu. ‘Hayır.’

Birden bir sessizlik kaplıyordu çevresini. Damarlarında tatlı bir serinlik, bir boşalış. Ağlıyacak gibi oluyordu. Yanıbaşında tanıdık bir ses, bir çılgılık: ‘Ne yaptın, babanı öldürdün. Babanı öldürdün, yavrum...’

Biletçi gişeyi açmış, Erzurum yönüne bilet kesmeğe başlamıştı. (...)”¹⁸³

Acemiler’de disosiyasyon mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 20: ACEMİLER / DİSOSİYASYON			
Bellekte Bozulan Unsur			Bellekte Bozulma Şekli
Ömer’in Evlenmek Zorunda Kalmasından Dolayı Gerçeklik Algısı			Sokaklarda Görülen Varlıkların ve Benlik İhtiyaçlarının Seçilememesi
Ömer’in Evlenmek Zorunda Kalmasından Dolayı Gerçeklik Algısı			Yaşananların Gerçek/Hayal Oluşunun Seçilememesi
Necdet’in Babası Refet Bey’e Karşı Olan Oedipus Kompleksi Kaynaklı Duyguları			Cinayet Hayallerinin Görülmesi

2.11. BÖLME

Kedi ve Ölüm’de, özellikle Zahit’in ölüm anksiyetesini yoğun bir biçimde hissettiği bölümlerde bölme mekanizmasının kullanıldığı görülmektedir. Zahit, öleceğini bildiği halde, o üzüntüyle bile ölümünden sonra eşinin sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için uygun ortamı hazırlamayı düşünebilecek kadar duyarlı biriyken birden zihninde eşi şeytanlaşıverir. Zahit’in ani ve düzensiz duygu değişimleri borderline kişilik örgütlenmesinde¹⁸⁴ olduğu gibi onu gerçekçi duygu ve düşüncelerden uzaklaştırmıştır. Ani

¹⁸³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.121.

¹⁸⁴ Borderline kişilik örgütlenmesi, bireyin duygusal ve düşünsel yönden kargaşa içinde bulunduğu, çevresini/kendisini aşırı iyi veya aşırı kötü olarak nitelendirdiği, düzensiz ve yıkıcı rollere büründüğü sağlıklı bir kişilik örgütlenmesidir.

bir duygu değişimiyle eşine sinirlenip kafasında olumsuz senaryolar kuran roman kişisi, bölme mekanizmasını kullanarak aynı nesneye karşı uç noktalarda iyi ve kötü şeyler düşünür:

“(…) Sonra, küçük bir emekli aylığı da vardı. Karısına dul aylığı bağlarlar. Evin bir katını oğlan alır, bir katında karısı oturur.

(…)

Birden karısına karşı için için kin beslemekte olduğunu fark etti. O adam, zayıf, hastalıklı, veremli, ölüp gitmişti. Bu kadın onun bütün hayat gücünü kendine almış, onun hayatını sonuna kadar sömürmüştü. Şimdi sıra ikinci kocaya gelmişti. O öldükten sonra da, öyle etli canlı ve pek şehvetli olmasa da, başka erkeklerin hayat gücünü emmeye, kendi canını bu güçle semirtmeye devam edecekti.”¹⁸⁵

Zahit’in yaşadığı çöküntü onu nesnel kararlar verebilmek yetisinden uzaklaştırır. Bir kişi veya zümre için değerlendirmeler yaparken o kişi veya zümreyi çok iyi ya da çok kötü şeklinde nitelendiren roman kişisi gerçekçiliğini tamamen kaybedip kendi hayal dünyasında kaybolmuştur. Aşağıdaki alıntıyla gösterilmiş bölümde Zahit ressamlık üzerine hayaller kurarken Türkiye’deki ressamlar için “ciğeri beş para etmez bir yığın bez boyacısı” ifadesini kullanmaktadır. Elbette bu değerlendirme bölme mekanizmasının etkisiyle dile getirilmiş, gerçeklerden ve nesnellikten uzak, abartılı bir ifadedir:

“(…) Yurda döner dönmez el üstünde tutulacağını, adının hemen büyük ustalar arasında anılmaya başlayacağını tatlı tatlı hayal ediyordu. Kim vardı ki Türkiye’de ressam olarak? Ciğeri beş para etmez bir yığın bez boyacısından başka?”¹⁸⁶

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de bölme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 21: KEDİ VE ÖLÜM / BÖLME	
Bölme Yönü	Bölme Şekli
Eşi	Bakıma Muhtaç veya Hain
Türkiye’deki Ressamlar	Ciğeri Beş Para Etmez Değersiz İnsanlar

Ayrıntılı bilgi için bk. Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

¹⁸⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.47-48.

¹⁸⁶ a.g.e. s.61.

Acemiler'in birçok bölümünde bölme mekanizması kullanılmıştır. Necdet'in babası Refet Bey borderline kişilik örgütlenmesine sahiptir. Refet Bey iyiye çok iyi, kötüye çok kötü bir kişilik yapısındadır. Bir kişi veya konu hakkında görüş bildirirken ya tümten olumlu ya da tümten olumsuz değerlendirmeler yapan Refet Bey, açıklamalarında çoğu zaman nesnellikten uzaktır. Romanda Refet Bey'in bu keskin tavrı ve bölme mekanizmasını kullanışı Necdet tarafından şöyle aktarılır:

“Necdet, birbirine taban tabana zıt iki çeşit kişiliğin, bir insanda, bu kadar belirli bir biçimde nasıl var olabildiğini düşünüyordu. Sırasında en anlayışlı, en yumuşak yürekli, akıllı bir adam, sırasında ince, güçsüz, gerçek bir ana olan annesinin yaşantısını cehenneme döndürecek kadar hoyrat, düşüncesiz, anlayışsız bir adam. (...)”¹⁸⁷

Ömer de bölme mekanizmasını kullanmaktadır. Annesi ve gayrimeşru ilişki yaşadığı için evlenmek zorunda kaldığı Zehra hakkında tümten kötümser değerlendirmeler yapan Ömer, roman boyunca düşlediği İrem'i de idealleştirir. Annesini koca peşinden koşturan, kendisini hiç önemsemeyen bir kadın; Zehra'yı kendisini önüne çıkan ilk erkeğe bırakan, hafif bir kadın olarak nitelendiren roman kişisi, yaşadığı trajik hayat sebebiyle gerçekçi değerlendirmelerden uzaklaşmıştır:

“Anası üçüncü kez evlenecekti. Zehra, boğazı tokluğuna, bir koca bulmak için, önüne çıkan ilk erkeğe bırakıyordu kendini. (...)”¹⁸⁸

Romanın ilerleyen kısımlarında Ömer'in yine bölme mekanizmasını kullandığı görülür. Fakir bir hayat süren, gayrimeşru ilişkisinden dolayı sevmediği bir kızla evlenmek zorundan kalan Ömer'in hayatta güvendiği kimse kalmamıştır. Artık Ömer hayata olumsuz bakmakta; insanları güvenilmez, yalancı, samimiyetsiz varlıklar olarak değerlendirmektedir. Ömer romanın birçok yerinde insanların yalancı olduğunu dile getirir. Aşk, sevgi, dostluk, arkadaşlık gibi olgulara da artık inanmayan roman kişisi; hayatı canlı ve değerli kılan her şeyi kötümser bir bakışla ele alır. Ömer'in hayat ve insanlar hakkında yaptığı bu tümten kötü değerlendirmeler, onun iyiyi ve kötüyü net olarak böldüğünün göstergesidir:

“İnsanlığın öğünülecek yanının ne olduğunu düşündü bir an. Yalan söylemesini iyi beceriyorlardı doğrusu. Hele bir gizleyişleri vardı içgüdülerini, hiçbir hayvan beceremezdi böylesini.

¹⁸⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.45.

¹⁸⁸ a.g.e. s.78.

Dostluğun, arkadaşlığın, sevginin büyüklüğünü anımsadı. Kuşkucuydu bu akşam. Onlara bile inanası gelmiyordu. Denemek gerekti sırasında. Hele aşkın büsbütün çürük yapısı!”¹⁸⁹

Necdet’in ilkokul öğretmeni ve ilk aşkı olan Nesrin Hanım da bölme mekanizmasını kullanır. Nesrin Hanım insanların kötü niyetli olduğunu ve hayatta fazla iyi olmanın sakıncalarını anlatırken fazlasıyla duygusal davranmakta, Necdet’e beslediği duyguları açığa çıkarmaktadır. Nesrin Hanım’ın söz konusu duygulardan onun Necdet’e karşı “saplantılı bağlanma”¹⁹⁰ stilini geliştirdiği söylenebilir. Necdet’ karşı koruyucu duygular geliştiren roman kişisi, farkında olmadan iyilik ve kötülük kavramlarına sınır çizerken, bir objenin hem iyi hem de kötü özelliklerinin olabileceği gerçeğini göz ardı etmektedir:

“(…) Kendinizi insanlardan ayırmasanız. Tuhaf bir öğüt; fakat fazla iyi olmaktan da sakının Necdet. İyilik bazan iki tarafı da yaralar. Yani iyi olmağa karar verilince, dönmek gerek! Sonuna kadar! Duraklamağa gelmez. Kötülükle karşılaşır insan.”¹⁹¹

Acemiler’de düşünceyi temsil eden lise öğrencisi Tahsin’in de zor şartlarda geçen bir hayatı vardır. Köyde yaşayan hasta bir anneye ve annesini bir yük gibi gören kaba düşünceli bir babaya sahip olan Tahsin, bir yandan öğrenimini devam ettirmeye; bir yandan da çalışarak ekmeğini kazanmaya çalışmaktadır. Okullu olduğu için kimse ona iş vermeye yanaşmaz. Tahsin, iş bulabilmek için fabrikaları teker teker gezer; iş bulamaması dolayısıyla öfke ile bıkkınlık arasında bir psikolojiye bürünür. Tahsin alkolü ya hiç kullanmaz ya da bir alkolik gibi durmadan içer. Ömer ve Tahsin’in bir içki masasında geçen konuşmalarında Tahsin’in alkol hakkındaki düşünceleri de onun bölme mekanizmasını kullandığını göstermektedir:

“-Biliyor musun? dedi. İnsan iki kadeh attı mı, hep olmayacak şeyler düşünüyor. Fena değil. Bazen, kendi kendime, ben derim, Ya adamakıllı ayyaş olurum bir gün ya da ağzına içki koymayan biri...

-Demek ki ikisinin ortası yok.

-Öyle. Sen düşünmez misin?

-İçkiyi bırakmak aklımdan geçmez ya, bu gidişle olmazsam, iyi.”¹⁹²

¹⁸⁹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.99.

¹⁹⁰ Saplantılı bağlanma, Bowlby’nin bağlanma kuramında bireyin bağlanma stillerinden biridir. Bu kurama göre bireyler, çevreyle ilişkilerinde yakın ilişkiler kurmaktan kaçınırlar, böyle davranmalarının altında kendilerini değersiz, çevreyi ise değerli bir şekilde algılamaları yatar. Ayrıntılı bilgi için bk. James F. Masterson, *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları*, çev. Habibe Şentürk, Litera Yayıncılık, İstanbul 2008.

¹⁹¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.87.

Acemiler'de bölme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 22: ACEMİLER / BÖLME	
Bölme Yönü	Bölme Şekli
Refet Bey Tarafından Eşi ve Oğlu Necdet	Değersiz ve Edilgen İnsanlar
Ömer Tarafından Annesi ve Zehra	Koca Peşinde Koşan Hafif Kadınlar
Ömer Tarafından İnsanlar	Yalancı, Sahtekar, Düzenbaz
Nesrin Hanım Tarafından İnsanlar	İyi Olunacaksa Tümünden İyi Olunmalı
Tahsin Tarafından Alkol Alışkanlığı	Ya Ağız Sürülmemeli Ya da Tam Alkolik Olmalı

2.12. OTİSTİK FANTEZİ

Kedi ve Ölüm'ün birkaç bölümünde otistik fantezi mekanizmasına başvurulmuştur. Zahit, ressamlığındaki başarısızlığından duyduğu rahatsızlığı, bir gün herkesçe tanınmış bir ressam olma hayaliyle telafi etmeye çalışır. Romanın başından sonuna, olur olmaz zamanlarda bile bu hayali aklına getiren roman kişisi, söz konusu hayalin gerçekleşebilmesi için hiçbir şey yapmamasına rağmen ressamlıkta herkesin hayranlığını kazanma, büyük bir eser yaratma hayalini yaşatmaktadır. Zahit'in hayalleri, gerçeklerden tamamen bağımsız olmakla birlikte gündüz düşünüşü¹⁹³ andıran ve egonun tatmin olmasını sağlayan görüntülerdir:

“(…) Biraz kendine dikkat etmesine, toparlamasına bağlıydı her şey. Gençmiş, güzelmiş, elbet öyle olacaktı. Sonra, kim bilir belki gençliğindeki gibi, içine yeni bir güç gelir, yıllardır ancak yarı düşlerinde tatlı tatlı hayalini kurduğu o büyük eseri yaratabilirdi...”¹⁹⁴

Romanın bir diğer kısmında Zahit resim yaparken yanında genç, güzel ama hayali olan bir kadın belirir. Bir peri kızını andıran bu güzellik, belki de roman kişinin bastırıldığı cinsel dürtülerin bir yansımasıdır. Roman boyunca ölüm düşüncesinin sebep olduğu anksiyetenin gölgesinde kalan cinsellik, peri kızı hayali ile kendisini gösterir. Zahit

¹⁹² Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.107.

¹⁹³ Freud'un kuramına göre Gündüz Düşü, uyanık olan kişinin gerçek yaşamda tatmin olamadığı durumları yaşatmak amacıyla kurduğu canlı hayallerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2004.

¹⁹⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.33.

hayalinde oluşturduğu kızla konuşmaya başlar. Zahit'in yaşadığı psikozun vahameti artmıştır, öyle ki güzel kız masalsı bir hava içinde Zahit'i uzak diyarlara çağırmaktadır:

“(...) Kız önce inanmıyordu. Ateşle yanıyordu bakışları. Sanki ölüme meydan okuyordu o haliyle. ‘Hayat nedir ki zaten’ diyordu. Yıllarca bomboş, canlı bir ölü gibi yaşamak mı? İstemem öyle yaşamayı ben. Hayat, dolu dolu yaşayabilmektir. Sizinle yaşayıp, sizinle ölmek istiyorum. Alın beni. Götürün beni. Gidelim, iki ay. Koskoca iki ay var önümüzde...”¹⁹⁵

Zahit sevgisizliğinden kaynaklanan hayalleri dışında zenginlik hayalleri de kurar. Zaten sayılı zamanı kalan roman kişinin sığınak mekânlarıdır bu hayaller. Zahit zengin olup Amerika'dan Avrupa'ya çıkabileceği gezileri düşler. Romanın sonlarında, yatağa bağlı bir şekilde yaşamak zorunda kalan Zahit, uyku ile uyanıklık arasındayken sesler duymaya başlar. Yaşamın sonunu hatırlatan düşsel ve ilahi seslerdir bunlar:

“(...) Kirpiklerinin arasından karısının yataktan kalktığını, giyindiğini, baş ucuna gelip kendisine baktığını, sonra ses çıkarmamaya gayret ederek odadan çıktığını gördü. Aşağıda sesler vardı. Sanki düşsel yaratıklar, yumuşak, ahenkli seslerle ilahiler söylüyorlardı. Zaman zaman katı, somut birtakım gürültüler kulağına çarpıyor, uykusunun arasında sıçramasına sebep oluyordu.”¹⁹⁶

Zahit, *Kedi ve Ölüm*'de otistik fantezi mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 23: KEDİ VE ÖLÜM / OTİSTİK FANTEZİ	
Kurulan Fantezi	Fantezinin Sebebi
Meşhur Bir Ressam Olma	Üretkenliğe Karşı Durgunluk
Güzel Kız	Sevgisizlik
Zenginlik	Monotonluk ve Azalan Ömür
İlahi Ses	Ölüm Kaygısı

Acemiler'in birçok bölümünde otistik fantezi mekanizmasına başvurulmuştur. Necdet için Nesrin Hanım ulaşılmaz bir kadındır. Ergenlik döneminin etkisiyle ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım'a âşık olan Necdet, onu hayallerinde idealleştirerek yaşatır. Eserin başlarında Nesrin Hanım'a ulaşma hayalleri kuran roman kişinin libidinal düşüncelerini yok saydığı ve Nesrin Hanım'ın düşüncesinde oluşturduğu masum konumunu korumaya çalıştığı söylenebilir. Romanın birçok bölümünde Necdet, Nesrin

¹⁹⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.51-52.

¹⁹⁶ a.g.e. s.108.

Hanım’a karşı cinsel bağlamda düş mekanizmasını devreye sokar. Necdet, aşağıdaki alıntıda Nesrin Hanım’ı kollarında hayal etmektedir:

“Hem de güzel kadındı hakçası. Birden Nesrin Hanım’ı kollarının arasında görür gibi oldu. Acaba kendisi de o kötü yürekli kişilerden biri miydi? Bu kez kendini zorlayarak:

-Yok, diye savundu. O yüce ve erişilmez bir kadındır.”¹⁹⁷

Romanın sonlarına doğru Necdet’in bilincinde net bir bozulma meydana gelir ve bu bozulmanın etkisiyle hayalin ve gerçeğin sınırları Necdet için muğlaklaşır. Necdet’in büyük travmalarından birisinin merkezinde babası Refet Bey vardır. Babasının kendisine ve annesine yıkıcı davranışlar sergilemesini bir hayat problemi haline getirmiş olan roman kişisi, Oedipus kompleksi kökenli saldırganlık dürtüsünü kontrol etmekte zorlanır. Hayalinde babası Refet Bey’i öldüren Necdet, belki de onca yılın intikamını almaktadır babasından. Necdet, hayallerini öyle gerçekçi yaşar ki okur bunun tam anlamıyla bir hayal olduğunu kestiremez. Roman kişinin bilinçaltındaki saldırganlık dürtüsü bilince çıkmış ve tüm bu olumsuz durumlar karşısında karmakarışık bir hal almıştır. Nesrin Hanım’a karşı libidinal fanteziler, babası Refet Bey’e karşı saldırganlık dürtüsü kökenli fanteziler geliştiren Necdet, hayatın eziciliğine karşı son savunma çarpınışlarında kaybetmeye yakın gibi görünmektedir:

“Nerede olduğunu kestiremeden, omuzlarında dayanılmaz bir ağırlık, yürüyordu. Karışırıyordu ortalık. Bir ışık, bir karanlık, bir yeşil, bir kırmızı, bir bulut, bir uçurum, ağlıyacak gibi oluyordu. Boğazını sıkan biri vardı sanki. Seçemiyordu suratını. Bağırıyordu, ölecekti. Gırtlığında, pıhtılaşan bir zevk duyuyordu. Dişleri kamaşmış. Elinde uzun namlulu bir tabanca tutuyordu. ‘Çekil’ diyordu. ‘Çekil, öldüreceğim.’ Sesi çıkmıyordu ama, kayalık bir yerden yansıyormuşçasına, yüzlerce kez açık belirli bir vurguyla yineliyordu içinde kalan çığlık. Parmağı tetikte. Dayanılmaz bir istek, ateş etmesi için onu zorluyordu. Alnının damarları şişmiş. ‘Hayır’ diye haykırıyordu. ‘Hayır.’

Birden bir sessizlik kaplıyordu çevresini. Damarlarında tatlı bir serinlik, bir boşalış. Ağlıyacak gibi oluyordu. Yanıbaşında tanıdık bir ses, bir çığlık: ‘Ne yaptın, babanı öldürdün. Babanı öldürdün, yavrum...’

Biletçi gişeyi açmış, Erzurum yönüne bilet kesmeğe başlamıştı. (...)”¹⁹⁸

Romanda otistik fantezi mekanizmasına sıkça başvuran bir diğer kişi Necdet’in babası Refet Bey’dir. Yaşamı boyunca devrimci ve yenilikçi bir kişi olmak isteyen -hatta

¹⁹⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.16.

¹⁹⁸ a.g.e. s.121.

oluşunu iddia eden- Refet Bey, hayallerine ulaşamamış olmasının burukluğunu yaşar. Yenilikçi bir avukat olan Refet Bey'in gerçek hayatta çok karşılık bulamayan ideal benliğindeki unsurlar, ilerleyen yaşlarında birer hayal olarak davranışlarına yansımaktadır. Roman kişinin kurduğu içsel düşlerinin temelinde başarısızlık duygusu yatmaktadır:

“O, kendince gerçekleşmemiş büyük hayallerinin yıkıntısı altında yaşamaya çalışan bir hastadır artık. Sultanahmet mitinginden, Sarayburnu devrimine, Çanakkale'den, Dumlupınar şahlanışına kadar, vatan, millet, devrim terimleri, onun içinde alkış toplayan, kitleyi heyecana getiren birer başarı sembolü olarak bütün ateşi, bütün canlılığıyla çağlayıp durmuştur. (...)”¹⁹⁹

Melahat Hanım da bir savunma aracı olarak içsel düşlere başvurur. Necdet'in annesi Melahat Hanım evlilikten ve eşi Refet Bey'den usanmıştır. Refet Bey'in kendini bilmez ve aşağılayıcı tavırları sebebiyle olumsuz bir benlik algısına sahip olan Nesrin Hanım, yılların birikimiyle oğlunu erişilmez bir noktaya koyarak idealleştirirken eşini tam tersi bir şekilde değersizleştirir. Melahat Hanım'ın yıllardır maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddet, onun geçmiş özlemine sığınmasına yol açar. İçerisinde bulunduğu mutsuz hayatın psikolojik baskısından kurtulmaya çalışan roman kişisi, çocukluğunun mutlu günlerini düşlerinde yaşatarak kısa bir zaman da olsa huzuru hissetmek ister. Melahat Hanım'ın fantezilerinin temelinde değersizlik ve aşağılık duyguları bulunur. Çocukluğunda el üstünde tutuluşunu düşünerek yaşadığı haksızlıkların etkisinden kendisini yalıtın roman kişisi, mutluluğu bir özlem olarak geçmişte arar:

“Sonra ansızın, çocukluğunu yeni baştan yaşamının güzelliğini düşündü. Bu düşünce, çaresiz bir sıra özlemi gibi, içini yakmaya başlamıştı bile.

Tokat'taki konaklarının geniş bahçesinde, erkek çocuklardan yaman ağaçlara tırmanır, Kışla köyündeki etliklerine, kâhyanın oğluyla yarış ederek, at sırtında gider gelirdi. Nazlıydı, el üstünde tutulurdu ama mızımız değildi.”²⁰⁰

Acemiler'de düşünceyi temsil eden lise öğrencisi Tahsin de otistik fantezi mekanizmasına başvurmuştur. Tahsin'in zor şartlarda geçen bir hayatı vardır. Köyde yaşayan hasta bir anneye ve annesini bir yük gibi gören kaba düşünceli bir babaya sahip olan Tahsin, bir yandan öğrenimini devam ettirmeye; bir yandan da çalışarak ekmeğini kazanmaya çalışmaktadır. Okullu olduğu için kimse ona iş vermeye yanaşmaz. Tahsin'in içsel düş mekanizmasına başvurmasının sebebi işsizliği ve fakirliği değil, yalnızlığıdır.

¹⁹⁹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.33.

²⁰⁰ a.g.e. s.38.

“Yakınlığa karşı yalıtılmışlık”²⁰¹ evresinde bulunan Tahsin; cinsellikten uzak, anlamak ve anlaşılacak ihtiyacından doğan bir yakınlık arama eğilimindedir. Köyle kent arasında sıkışan, ne tam anlamıyla bir kentli ne de köylü olmayı başarabilen roman kişisi, yalnızlık duygusundan kurtulmak için libidinal duygulardan arıtılmış masum bir sevgili hayali kurar:

“(…) Bu öyle bir özlem ki köyle kent, ölümle yaşam arasında asılı kalmanın korkutucu kimsesizliği içinde, yaşamaya, istediği gibi yaşamak hayaline, gerçekmiş gibi sarılabilirdi yine de. Ama bir kızcağız olsaydı. Bütün güçsüzlüğü bir yana, bütün şehvet duyguları bir yana, bir kıza, dostça sarılmanın, yüreğinin en temiz duygularıyla onu öpmenin güzelliğini düşündü.”²⁰²

Acemiler’de kendisini savunmak amacıyla otistik fantezi mekanizmasına ihtiyaç duyan bir diğer kişi Ömer’dir. Bir marangoz kalfası olarak yaşamını devam ettirmeye çalışan, Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı onunla evlenmek zorunda olduğunu hisseden, annesinin ona karşı olan çıkarıcı duygularını hissedip insanlığa karşı olumsuz genellemeler yapan roman kişisi, roman boyunca İrem adındaki kızı hayallerinde yaşatır. Düşle gerçek arasında, düşe daha yakın olan İrem; Ömer tarafından bir rahatlama unsuru olarak içselleştirilir:

“(…) Oysaki İrem’in haberi bile yoktu Ömer’in tutkunluğundan. Ömer’in de eski toyca sevgisi kalmamıştı. Dostunun odasında gecelerken İrem’i anımsayacak olsa, eskisi gibi utanmazdı artık. Belki onun gizli güzelliğini daha çok merak ederdi.”²⁰³

Ömer, otistik fantezi mekanizmasını bir kaçış unsuru olarak da kullanır. Zehra ile evlenmekten, annesinin baskılarından, Mehmet Ağa’nın çıkarıcılık duygularından, geçim derdinden, toplum baskılarından, hayatını karartan bütün etkilerden kaçmayı bir çözüm yolu olarak gören roman kişisi; içsel dünyasında yeni bir düzen hayal eder. Bu düzenin içerisinde ütöpik hayaller yoktur, Ömer’in amacı sadece istediği gibi bir yaşamın olduğu bir düzene kavuşmaktır:

“(…) Kaşını oynattı, burnunu karıştırdı, gülmeğe çalıştı, faydasız.

‘Çekip gitmeli’ dedi, içinden. ‘Çekip gitmeli be. Kim tutabilir beni ha? Çeker giderim Konya’ya, Kars’a, ne bileyim giderim işte bir yere. Nereden bulacaklar? Sanatım var elimde. Aç

²⁰¹ Yakınlığa karşı yalıtılmışlık, Erikson’un psikososyal gelişim kuramında gelişim evrelerinden biridir. Bu kurama göre 17-30 yaş arasındaki bireyler, özellikle kişisel yaşamlarında insanlarla yakın ilişkiler kurmak isterler. Eğer bunu başaramazlarsa bir yalnızlık duygusuna, mutsuzluğa kapılırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2014.

²⁰² Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.52.

²⁰³ a.g.e. s.69.

kalmam elbet. Kim soracak nüfus kâğıdı. Adımı değiştiririm. Olmazsa bir zaman Haleb'e giderim. Kolaymış sınırdan geçmesi. Kaçakçı değilim ya. Ne olur en çok?'

Duraksadı.²⁰⁴

Acemiler'de otistik fantezi mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 24: ACEMİLER / OTİSTİK FANTEZİ	
Kurulan Fantezi	Fantezinin Sebebi
Necdet Tarafından Nesrin Hanım'ın Kollarında Oluşu	Cinsellik
Necdet Tarafından Babası Refet Bey'i Öldürmesi	Saldırganlık – Oedipus Kompleksi
Refet Bey Tarafından Devrimcilik Hayalleri	Başarısızlık – Üretkenliğe Karşı Durgunluk
Melahat Hanım Tarafından Çocukluk Anıları	Değersizlik
Tahsin Tarafından Libidinal Dürtülerden Arındırılmış Bir Sevgili	Yalnızlık
Ömer Tarafından Hayali Bir Sevgili Olan İrem	Cinsellik
Ömer Tarafından Uzak Diyarlara Kaçma	Kendini Gerçekleştirme İsteği

2.13. İDEALLEŞTİRME

Kedi ve Ölüm'ün bazı bölümlerinde idealleştirme mekanizması kullanılmıştır. Zahit, psikoz diye ifade edilebilecek bir ruhsal çöküntü içerisindeyken hayatında olan kişileri veya nesneleri tümünden iyi ya da tümünden kötü olarak nitelendirmeye meyillidir. Daha önce Zahit'in oğlunu değersizleştirdiğine değinilmişti. Oğlunu değersizleştirirken ölen kızını bir melek gibi tarif ederek idealleştiren roman kişisi neredeyse bütün sevgisini kızına yansıtmaktadır. Zahit'in zihninde Oedipus kompleksi etkisiyle olumsuzlanan erkek çocuğun karşısına melek gibi idealleştirilmiş bir kız tipolojisi çizilmiştir. Zahit, kızını abartılı ifadelerle anlatıp överken oğluna karşı olan sevgisizliğini düşünerek bir suçluluk duygusu da yaşar:

“Oysa kızı... Küçük yaşta, bir çiçek gibi solup giden o tatlı, o nazlı yavrucuk... Nasıl altından bir yüreği vardı... O, boynuna sarılıp babacığım diye yanaklarını öperken nasıl sıcak bir

²⁰⁴ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.130.

sevginin dolduğunu hissederdi yüreğine. Kim bilir, belki de bütün babalık sevgisini onun için harcamış, onunla birlikte tükenmişti de oğluna bir şey kalmamıştı. Suçlu kendisiydi ihtimal.”²⁰⁵

Zahit’in kızının vefatından sonra idealize edilmiş nesne kaybolur; bunun da etkisiyle Zahit derin bir suçluluk duygusuna kapılıp kötücül genellemelere gider. Hayatındaki insanları samimiyetsiz, çıkarıcı ve kötü diye nitelendiren roman kişisi, insanları değerlendirirken nesnellikten ve gerçeklikten uzaktır. Zahit’in insanlara karşı hissettiği duyguları, belki de ölüm dolayısıyla hissettiği anksiyetenin de etkisiyle her zaman kötü tarafa daha yakındır; neredeyse bütün roman boyunca kızı dışında iyiliğini abartarak idealize ettiği kişi yoktur:

“Acaba gerçekten iyiliğini isteyen kimse çıkmamış mıydı bugüne kadar karşısına? Herkes onu mutlaka sömürmek, mutlaka ondan geçinmek için mi yanına sokulmuştu? Galiba o hep öyle düşünmüştü. Kimsenin samimiyetine inanmamıştı. Her iyiliğin arkasında bir çıkar kokusu aramıştı. Aldatılmaktan korkmuştu. (...)”²⁰⁶

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de idealleştirme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 25: KEDİ VE ÖLÜM / İDEALLEŞTİRME	
İdealleştirilen Nesne	İdealleştirilme Şekli
Ölen Kız Çocuğu	Aşırı Övme (İlkel İdealleştirme)
Bütün Toplum	Aşırı Yerme

Acemiler’in birçok bölümünde idealleştirme mekanizmasına başvurulmuştur. Necdet için Nesrin Hanım ulaşılmaz bir kadındır. Ergenlik duygularıyla ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a âşık olan Necdet, onu hayallerinde idealleştirerek yaşatır. Eserin başlarında Nesrin Hanım’a ulaşma hayalleri kuran roman kişinin libidinal düşüncelerini yok saydığı ve Nesrin Hanım’ın düşüncesinde oluşturduğu masum konumunu korumaya çalıştığı söylenebilir. Bu koruma girişimi idealleştirme mekanizmasının karakteristik özelliklerinden biridir; idealleştirme mekanizmasını kullanan birey olumlu ideallerine toz konduramaz, olumsuz ideallerine ise hiçbir olumlu özellik yakıştıramaz. Romanın birçok bölümünde Necdet, Nesrin Hanım’a karşı cinsel bağlamda düş mekanizmasını devreye sokar. İlk zamanlarda cinselliği Nesrin Hanım idealinden uzak tutmaya çalışan Necdet, kısa bir zaman içinde dürtülerine teslim olacaktır. Necdet, aşağıdaki alıntıda Nesrin

²⁰⁵ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.82.

²⁰⁶ a.g.e. s.86.

Hanım'ı kollarında hayal etmektedir; fakat roman kişisi Nesrin Hanım için hayallerinde oluşturduğu ideal tasvirin dışına çıkmak istemez. Roman kişisi içsel dünyasında büyümlü bir gerçeklik oluşturur ve cinselliğin bu büyümlü bozmasından korkarak dürtülerinden kaçınma davranışı gösterir. Nesrin Hanım, Necdet için yüce ve erişilmez bir kadındır:

“Hem de güzel kadındı hakçası. Birden Nesrin Hanım'ı kollarının arasında görür gibi oldu. Acaba kendisi de o kötü yürekli kişilerden biri miydi? Bu kez kendini zorlayarak:

-Yok, diye savundu. O yüce ve erişilmez bir kadındır.”²⁰⁷

Necdet, aynı zamanda şiirler yazmakta, meşhur bir şair olma hayalleri kurmaktadır. Necdet'in Nesrin Hanım'a karşı olan aşkını ve Nesrin Hanım'ı idealleştirmesi onun şairliğiyle de bütünleşir. Şairliğiyle tarihe geçmeyi ve Nesrin Hanım'ı gururlandırmayı düşleyen roman kişisi, edebiyat tarihindeki ünlü maşukları sayarak Nesrin Hanım'ı da onların içerisinde değerlendirir. Necdet, aşk ve şairlik idealizasyonlarıyla yaşadığı zor hayatın sıkıntılarından bir nebze de olsa sıyrılmayı başarır:

“(…) Büyük bir aşkı kuşkusuz. Yıllar sonra, adı ‘dâhi şair’ diye güldestelere girdiği zaman, nasıl yazacaklardı bu aşkı kim bilir. Nesrin de okur, övünürdü çevresindekilere. Ona ilhamı ben verdim diye kabarırdı. Kocasından bile çekinmezdi. Kolay değildi elbet tarihe geçmek. Madame de Warens'i, Madame Hanski'yi, George Sand'ı kınamak kimin aklından geçerdi. Ya Helene?”²⁰⁸

Romanda idealleştirme mekanizmasını en net çizgilerle kullanan bir diğer kişi Melahat Hanım'dır. Eşi Refet Bey'den hiçbir zaman değer görmemiş olduğundan Necdet'e aşırı yoğun bir şekilde, annelik duygularıyla bağlanmış olan roman kişisi; oğluna toz konduramaz. Necdet annesi için tıpkı vatan gibi, özgürlük gibi kutsaldır. Belki de Melahat Hanım'ın Necdet idealinin altında gelecek beklentisi bulunmaktadır; çünkü oğlu Necdet bir gün güçlü olabilecek ve onu bu zor hayattan kurtarabilecektir. Romanın birçok bölümünde Melahat Hanım'ın Necdet için kutsallığa yakın güzellemeler yaptığı açıkça gözlenmektedir:

“Aklında tek tük iki söz kalmıştı o zaman ezberlediklerinden. Anlamalarını şimdi biliyordu ama o dizeleri, yine de anlamlarından sıyrarak, tatlı bir belirsizlik içinde düşünürdü. Belirsiz, unutulmuş bir şarkı. Vatan vardı bu şarkının içinde, özgürlük vardı. Vatan da özgürlük de oğluydu Melahat Hanım'ın şimdi.”²⁰⁹

²⁰⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.16.

²⁰⁸ a.g.e. s.145.

²⁰⁹ a.g.e. s.35.

Acemiler'de Ömer de idealleştirme mekanizmasına başvurmuştur. Kayseri'de yaşayan, hayat karşısında kendilerini korumaya çalışan üç gencin öyküsünün anlatıldığı romanda; bu gençlerden biri olan Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı kendisini sevmediği bir kız olan Zehra ile evlenmek zorunda hisseder. Ömer'in köy kızı olan Zehra'ya karşı tümünden olumsuz duygular hissetmesine karşın İrem'e karşı masalsı bir aşk beslediği söylenebilir. İrem'i düşünürken her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu hisseden roman kişisi, hayali bir sevgili olarak onu gerçekten oldukça uzak, ütöpik bir konuma yerleştirir. İrem roman kişisi için sihirli değneğiyle her şeyi bir anda değiştirebilecek bir masal perisinden farksızdır:

“(…) Anlatamıyorum ama böyle olmamalıydı işte. Ben böyle olmamalıydım. Başka, daha başka türlü. Bak, şu İrem'i görüyor musun? Bir zamanlar tutkundum bu kıza. Nasıl, nesine diyeceksin. Bilmiyorum. Onu düşünürken, her şey, olması gerektiği gibi oluyordu sanki...”²¹⁰

Necdet'in babası Refet Bey'in narsistik kişilik örgütlenmesine ait özellikler gösterdiğine daha önce değinilmişti. Refet bey ömrü boyunca eşi Melahat Hanım'a ve oğlu Necdet'e karşı yıkıcı davranışlar sergilemiş; hayatındaki insanlara kötü muamelelerde bulunmuştur. Roman kişisi için kendisi çok değerli, çevre çok değersizdir. Refet Bey'in kendini idealleştirmesinin altında başarısız geçmiş, övülecek pek bir tarafı olmayan hayatı bulunur. Tipik narsistik örgütlenmelerde olduğu gibi kendisini fazlasıyla idealleştirmiş olan Refet Bey'in bu davranış biçiminin hemen herkes farkındadır. Aşağıdaki alıntıda Melahat Hanım, bir tartışma esnasında, Refet Bey'in bu idealizasyonunu şöyle ifade eder:

“(…) -Ağzını topla. Elin masum kızının ne kötülüğünü duydun?

-Ben duyarım.

-Senin gözünde herkes kötüdür. Bir sen iyisin, maşallah!

-Melahat Hanım, şimdi senin...”²¹¹

Refet Bey'in kendisini idealleştirmesi kişisel bağlamdan çıkıp toplumsal bir role de bürünür. Yaşamı boyunca devrimci ve yenilikçi bir kişi oluşunu iddia eden Refet Bey, hayallerine ulaşamamış olmasının burukluğunu yaşar. Yenilikçi bir avukat olan Refet Bey'in gerçek hayatta çok karşılık bulamayan ideal benliğindeki unsurlar, ilerleyen yaşlarında birer hayal olarak davranışlarına yansımaktadır. Roman kişinin kurduğu

²¹⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.74.

²¹¹ a.g.e. s.99.

idealizasyonun temelinde başarısızlık duygusu yatmaktadır. Refet Bey tüm bu göstergeler doğrultusunda narsistik kişilik örgütlenmesine sahiptir. Çünkü “narsistik kişilik bozukluğunda, bölünmüş paranoid yaşantının tehdit edici etkinliğine karşı bir savunma olarak, savunmacı bir kendini idealleştirme yer alır, o zaman patolojik bir büyüklenmeci kendilik, idealleştirilmiş nesnelerin özelliklerini ‘emer’ ve böylece bağımlılık tehdidini ve başkalarına olan ihtiyacı savuşturur.”²¹² Refet Bey de açıklamada olduğu gibi devrimcilik nesnesini kendileştirir ve devrimci ruhu idealleştirerek aslında onun özelliklerini emerek kişisel ve sosyal bağlamda bir güçsüzlük savunması gerçekleştirir. Ömer ile sohbetlerinden birinde Refet Bey yine o meşhur hayallerinden ve davasından bahsetmektedir. Başarısız ve üretkenlikten uzak geçmiş bir hayatın sorgulamasını yapıp bu sorgunun altında ezilen roman kişisi, ateşli bir şekilde savaştığı gençlik günlerini hatırlayarak bir savunma süreci yaşar. Burada idealleştirilen unsur Refet Bey’in kişiliği ve devrimci ruhudur:

“İşte böyle evlat. Bu devrimler başarılı ama.. Bizler gibi sayısız savaşçıların emeği büyüktür. Bakma, köşede kaldık. Yoksa, bir adamla olmaz bu işler. Şimdi işte, böyle. Erdemli kişilerin çoğu, bir köşede çekilmiş, memleketin perişan durumunu seyredip oturuyoruz. Yüreğimiz kan ağlıyor ama ne yaparsın? Bu böyle mi olacaktı? Nerede yetiştirdiğimiz gençlik? Nerede o eski ateş, o eski davranış? Yok, yok, yok!”²¹³

Acemiler’de idealleştirme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 26: ACEMİLER / İDEALLEŞTİRME	
İdealleştirilen Nesne	İdealleştirilme Şekli
Necdet Tarafından Nesrin Hanım	Yüce ve Erişilmez Bir Kadın
Necdet Tarafından Aşkı ve Şairliği	Destansı Bir Aşk – Dünyaca Ünlü Şiirler
Melahat Hanım Tarafından Oğlu Necdet	Vatan Gibi Kutsal Bir Çocuk
Ömer Tarafından İrem	Melek Gibi Bir Sevgili
Refet Bey Tarafından Kendisi	Her Şeyi En İyi Ben Bilirim
Refet Bey Tarafından Devrimci Ruh	Nerede O Eski Ateşli Günler

²¹² Otto F. Kernberg, *Dini Tecrübe Üzerine Psikanalitik Perspektifler*, çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.46, S.1, 2005, s.192.

²¹³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.104.

2.14. KARŞIT TEPKİ GELİŞTİRME

Karşit tepki geliştirme mekanizması *Kedi ve Ölüm*'ün birçok yerinde kullanılmıştır. Doktordan üç ay içinde öleceği haberini alan Zahit, etkisi güçlü bir travma yaşamıştır ve ilk zamanlarda olayın sarsıcı etkisini üzerinden atamaz. Ölüm karşısında duyduğu üzüntü yerine bunun tersiyle mutlu hissetmeye -görünmeye- çalışan roman kişisi artık gündelik sıkıntılardan kurtulduğunu düşünerek çaresizliğini minimize etme çabası gösterir. Aslında çok hüznü olan Zahit, ölümün çok yakında olmasını sevinçle karşılar:

“(…) Bundan sonra çeşitli kötü ihtimaller üzerine kafa yorup üzölmeye lüzum kalmamıştı. Çaresizlik, bütün bu sıkıntılardan kurtarmıştı onu. Neredeyse sevinilecek bir şey...”²¹⁴

Zahit ölümün yaklaşmasından dolayı aslında fazlasıyla tedirgindir. Bu baskıdan bunalan roman kişisi, kaygıdan kurtulabilmek için vurdumduymaz tavırlar göstermeye başlar. Soğukkanlı davranarak ölümün dehşetini zihninden çıkarmaya çalışır. Yaşamın kaybolması uyarıcısına karşı duygusal yalıtımla birlikte karşıt tepki mekanizmaları kullanılır, böylelikle ego tarafından başarısız olmaya mahkûm bir savunma çabası daha devreye sokulur:

“(…) Her zaman ciddiye alınır mıydı, alınmazdı elbet. Bu da onun yeni sızlanışlarına yol açardı. Ama işte, en fazla çırpınıp şikayet etmesi gereken günde, bir çeşit vurdumduymazlıkla boyun eğivermişti kederine.”²¹⁵

Romanın birçok bölümünde Zahit, aslında tedirgin, kaygılı ve depresif olmasına rağmen bunun yerine vurdumduymaz, neşeli, mutlu tepkiler sergilemeye çalışarak bu yolla kendisini savunabilmeyi amaçlar. Zahit'in, Belçika'da yaşadığı zamanlarda hayatına birçok kadın girmiştir ve hemen hepsi onu kandırıp terk etmiştir. Bu durum aklına geldiğinde bir genellemeye gidip kadınları güvenilmeyecek varlıklar olarak tanımlayan roman kişisi, hayatı boyunca kadınlar tarafından dolandırıldığından yakınır. Yazar, burada Zahit'in dolandırıcılar arasında olmaktan gurur duyduğunu ifade ederek okura roman kişinin ters psikoloji uyguladığını hissettirir. Zahit'in kadınlarla olan ilişkileri sonucunda verdiği tepki kadınlara güvenilmemesini söylemesiyle aslında hissettiği duygu bambaşkadır; o, kandırılmaktan memnundur, belki de bu sayede kendisini meşru olmayan ilişkilerinin sebep olduğu suçluluktan yalıtmayı amaçlamaktadır:

²¹⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.14.

²¹⁵ a.g.e. s.17.

“Gülümsedi, ‘Kadınlara inanmamalı’ dedi içinden. Hoş o kızla gerçekten yatmış olduğuna inancı nedense birden zayıflamıştı; ama kendini de o dolandırıcılar arasında saymaktan bir çeşit gurur duyduğunun farkında değildi. Zaten aldanmış, aldatılmış, bundan sonra ne önemi vardı sanki? (...)”²¹⁶

Zahit, karşısındaki treni seyrederken ölüm düşüncesinin etkisiyle hüzünlenir, ağlar. Yaşamla ölüm arasında, ölümün kıyısında olan roman kişisi geçmişinde başarılı bir hayat bırakmadığı için derin bir umutsuzluğa kapılır. Bu durumdan kurtulmak için yine gündüz düşleri ile birlikte karşıt bir tepki oluşturma yoluna giden Zahit, birden gülmeye başlar ve hayatı boyunca hayallerini kurduğu o meşhur eseri oluşturacağını söyleyerek aslında ruhuna umut aşılamaaya çalışır:

“(…) Rayların arasını dolduran çakıllar makineyağı renkleriyle kararmış, donuklaşmış, çirkinleşmiş.

‘Şuradan aşağı atıversem kendimi’ dedi. ‘Tren geçerken... Bir anda biter her şey. Ne diye beklemeli?’

Boğazına bir şey takılır gibi oldu. Gözleri ıslandı.

(...)

(...) ‘Ölmedim ben daha. Ölmedim. Üç ay ha? Alayım fırçayı elime bir kere. Bütün mesele kafada, efendiler. Kafanın içinde olgunlaştırabildin mi eserini, tamam. Ötesi basit. Herkesin yapabileceği şey. Yapacağım. Göreceksiniz. Kafamın içinde hazır hepsi. Yıllardan beri hazır. Bir başladım mı...’

Karşı dönemeçten banliyö treni görüldü. Hızla yaklaşan lokomotifin bacasından taştan dumanlar köprünün üstünü bir anda karanlığa boğuverdi.”²¹⁷

Zahit’in anıları zihnini meşgul etmeye devam eder. Oturdıkları evin yapılışını ve söz konusu eve sahip oldukları zaman bunu zafer gibi algılayıp gururlandığını hatırlayan roman kişisi, hayatı boyunca bir şey üretememesi karşısında duyduğu durgunluk ve yetersizliği, belki de bu anıyla bastırmaya çalışır. Aslında Zahit’in ev sahibi olduğu için kendisiyle gurur duymasına rağmen bunu belli etmek istemeyip çevresine alçakgönüllü görünmeye çalışması, bir üretme krizinin varlığını gösterir. Yazar, üretkenliğe karşı durgunluk evresini başarıyla atlatamamış olduğu her halinden belli olan Zahit’in ev sahibi olduktan sonraki karşıt tepki gösterme çabasını -sahte alçakgönüllülüğünü- okura şöyle aktarır:

²¹⁶ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.60.

²¹⁷ a.g.e. s.64-65.

“(…) Mülk sahibi olmanın o tuhaf gururu içinde, karısıyla çocuklarına evin köşe bucağını gezdirmiş, sahte bir alçakgönüllülükle, çoluğuna çocuğuna, ilerde başlarını sokacak bir çatı altı sağlayabildiği için sevindiğini söylemişti. (...)”²¹⁸

Zahit’in karşıt tepki geliştirme mekanizmasını en sık kullandığı unsurlardan biri de dindir. Zahit inançlı bir birey olmasına rağmen çevresi tarafından ateist bilinmesini istemekte, hatta bununla gurur duymaktadır. Gençliğinde, okuldayken herkesin içinde Tanrı’ya meydan okuyup O’nun olmadığını ispatlamaya çalışan Zahit’in inançsız biri gibi görünmeye çalışması; eve gittiğinde ise pişmanlık duyup korkması açık bir karşıt tepki geliştirme örneğidir:

“(…) Gerçi o gece, pişmanlıklar içinde, sabaha kadar Tanrı’dan özür dilemişti ama daha sonra, biraz da gururlanarak arkadaşlarının yanında Tanrıtanımazlığını devam ettirmekten geri kalmamıştı.”²¹⁹

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de karşıt tepki geliştirme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 27: KEDİ VE ÖLÜM / KARŞIT TEPKİ GELİŞTİRME	
Hissedilen Gerçek Duygu	Verilen Tepki
Ölüm Karşısında Tedirginlik ve Kaygı	Vurdumduymazlık
Aldatılmışlığa Karşı Gurur Duyma	Kadınların Güvenilmez Oluşları
Ölüm Karşısında Umutsuzluk	Büyük Bir Eser Oluşturma Umudu
Tanrı İnancı	İnançsız Bilinme İsteği

Acemiler’in birçok bölümünde karşıt tepki geliştirme mekanizması kullanılmıştır. Necdet başarıyı fazlasıyla önemsemektedir. Lisedeki derslerine ve buradaki başarısına hayatının kurtarıcısı gözüyle bakan roman kişisi, annesi Melahat Hanım’ın da bu durumu fazlasıyla önemsemesini de düşünerek ona bir oyun oynar. Liseden mezun olmasına rağmen annesine şaka yaparak bir dersten kaldığını söyleyen Necdet, kısa bir zaman sonra mezun olduğu müjdesini annesine verecektir. Necdet’in bu davranışındaki amacı önemsenme ihtiyacıdır. Necdet’in başarıya verdiği normal dışı önem, akla “başarıya karşı aşağılık duygusu”nu²²⁰ getirir. Liseyi birincilikle bitirmesine karşın babası Refet Bey’den hiçbir manevi karşılık göremeyen roman kişisi, aşağılık kompleksinden kurtulmak için

²¹⁸ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.89.

²¹⁹ a.g.e. s.96.

²²⁰ Başarıya karşı aşağılık duygusu, Erikson’un psikososyal gelişim kuramında gelişim evrelerinden biridir. Bu kurama göre 6 yaşlarından ergenlik dönemine kadar bireyler, özellikle eğitim yaşamlarında başarılı olmak isterler. Eğer bunu başaramazlarsa bir aşağılık kompleksine kapılırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2014.

annesini Melahat Hanım tarafından normal dışı bir biçimde önemsenmek ister. Babası tarafından sürekli küçük düşürülen, değersiz görülen Necdet, sadece daha fazla önemsenmek ve takdir edilmek adına annesine karşı zıt tepki mekanizmasını kullanır:

“Daha kapının ipini çekerken yüzüne üzgün bir anlam vermeye özenmişti Necdet, annesine oyun etmek için.

-Hiç, dedi. Ne olacak? Bir dersten eylüle kalmışım.

(...)

-Mahsus mu, dedi umutla. Sıcak, tatlı bir umutla,

-Ana! Oğluna bak, oğluna. Kim bu oğlun? Lise mezunu! Hem de birincilikle!”²²¹

Necdet’in karşıt tepki mekanizması uyguladığı bir diğer kişi Nesrin Hanım’dır. Daha önce evlenmiş, kendisinden yaşça büyük olan ilkökul öğretmeni Nesrin Hanım ile yaşadıkları yasak aşktan dolayı kendisini suçlu hisseden Necdet, gerek bu suçluluktan, gerek hissettiği aşkın yoğunluğundan dolayı Nesrin Hanım’a karşı olduğu gibi davranamaz. Gerçekte fazlasıyla konuşkan olan roman kişisi, Nesrin Hanım’ın karşısına geldiğinde sessiz bir kişiliğe bürünmektedir. Şüphesiz ki bu sessizliğin en büyük sebebi toplum baskısından dolayı dışa vurulamayan benliktir:

“Necdet’in yüzü kızarmıştı büsbütün.

-Her zaman böyle değilim, diye mırıldandı. Arkadaşlarım geveze olduğumu bile söylerler. Bilmiyorum. Yapılmaması gereken şeylerin baskısından belki. Sizinle hiçbir zaman, istediğim gibi konuşamayacağım.”²²²

Tahsin ile Ömer arasında geçen bir diyalogda da karşıt tepki mekanizması kendisini gösterir. Toplumda birçok kişi tarafından benimsenmiş olan “Erkekler ağlamaz.” görüşü bu tepkinin sebebi olmuştur. Ömer, kendisini sevmediği bir kızla evlenmek zorunda hissetmektedir ve maddi koşullardan dolayı okulu bırakıp bir marangoz kalfası olarak hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Ömer, Zehra ile yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı yoğun bir suçluluk duygusu hisseder. Annesinin ikiyüzlülüğünden, Mehmet Ağa’nın annesine göz dikmesinden, geçim derdinden, Zehra ile evlenmek zorunda kalışından bunalan roman kişisi dertlerini Tahsin’le paylaşır. Tahsin’le mevcut sorunlar üzerine konuşurken Ömer’in sarf ettiği şu sözler, aslında üzgün hissetmesine, ağlama

²²¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.35-36.

²²² a.g.e. s.82.

ihtiyacı duymasına rağmen bunu erkekliğine yediremediği için karşıt tepki geliştirerek güçlü durmaya çalıştığını gösterir:

“Başını öne eğdi. Korkusuz düşüncelerinden, az önceki yiğitliğinden uzaklaşmış, enikonu yaşlanmış, ürkek bir sesle ekledi:

-Sonra da oturur ağlardım.

-Ben...

-Biliyorum sen ağlamazsın. Erkekliğine yediremezsin ağlamayı. Ama, bütün bunları konuşmanın yararı var mı? Sen kaç kez anlattın başından geçenleri.”²²³

Romanın ilerleyen bölümlerinde Tahsin’in bilincini okuyan yazar, roman kişinin bakış açısından bir zıt tepki geliştirir. Eserde hayatın zorlukları karşısında güç bela ayakta duran Necdet, Ömer ve Tahsin ekseninde tüm güçsüz insanların Tanrı inancını sorgulayan yazar, aslında bu inancın bir karşıt tepki olduğunu okuyucuya düşündürür. İnsanların güçsüz oldukları için bir Tanrı’ya ihtiyaç duyduklarını, güçlü olmaları durumunda Tanrısız yaşayabileceklerini hissettiren yazar, Tahsin’in penceresinden bir karşıt tepki mekanizması oluşturur:

“(…) Hiçbir zaman, hiçbir şeye bütünüyle güvenmek istememişti Tahsin. Oysaki onlar, ömürleri boyunca, Tanrısız yaşayabilecek kadar kendilerini güçlü hissetmemişlerdi hiçbir zaman. Huzursuzluğu tatmadıkları için değil, anlamını bilmedikleri için huzur içindeydiler.”²²⁴

Tahsin’in köyden gelen babası da Tahsin’e karşı zıt tepki mekanizmasını kullanmaktadır. Tahsin’in okulu bırakıp amcasının kızı Hatçe ile evlenmesi gerektiğini, eğer böyle yaparsa kendi saadetine olacağını ifade eden babası, aslında tamamen çıkar odaklı düşünmektedir; ona göre Tahsin Hatçe ile evlenirse kendileri büyük bir maddi yükten kurtulacak ve amaçladıkları refaha kavuşacaklardır. Babası Tahsin’i bir çıkar aracı olarak kullanmak istemektedir; oysa onun iyiliğini düşündüğü için böyle yapmasını istediğini söyleyerek günah çıkaran roman kişisi, karşıt tepki mekanizmasını kullanarak bahane üretir:

“Velâkin, üç guruş için Hüsün emminle bozuşmak, işime gelmiyor: Kemâli ne? Sonra, emmiin niyeti başka. Hatçe’yi sana verecek, anladın mı? ‘Bıraksın gayrı okumayı’ diyor. ‘Yanıma gelsin, ben ona bir tükân açarım, sermayesini veririm olur gider’ diyor. Nideceğin mamur olup da. Nasıl, hoşuna gitti deel mi? Hatçe de, yeğin iyi gızdır yani. Güzel gızdır, huyludur. Eh, eti budu da

²²³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.76.

²²⁴ a.g.e. s.78.

yerinde, malı da var dünya gadar. Nime lazım, hörmət bilir, hanım gız. Anana da faydası olur. Sen de gayri nideceğin okuyup da. Yeter gayri, Bu gaden okumuşluğun var. Köylü seni bir de mıhtar yaptı mı, değme gitsin. (...)²²⁵

Tahsin'in annesi ölümcül bir hastalığa tutulmuştur. Annesini köyden tedavi maksadıyla Kayseri'ye getiren Tahsin onun için çok üzölmekte, güçsüz haline rağmen onun tedavisiyle uğraşmaktadır. Babası ise Tahsin gibi değildir, eşinin sağlığı umurunda bile değildir. Üstüne bir de annesinin hastalığının numara olduğunu, aslında hiçbir şeyinin olmadığını iddia eden roman kişisi, eşini hiç önemsememesine karşılık ona acıdığı yalanını söyleyerek net bir şekilde karşıt tepki mekanizmasına başvurur:

“Sonra birden, fıkırdar gibi gülerək:

-Biliyon mu, dedi. Ananda gayri iş kalmadı da ondan. Yoğusa, bunların hepsi mahana. Acıyom da hanı. Elden gelecek bir şey yok ki.”²²⁶

Tahsin'in annesinin hastanede tedavi için geçirdiği vakitler ve o anlarda yaşananlar bir hayli trajiktir. Dönemin önemli sosyal problemlerinden biri olan doktorların hastalara karşı kayıtsızlığı ve işlerini savsaklamaları bu olaylarda doğrudan eleştirilir. Aşağıdaki alıntıda maddi açıdan oldukça yoksun olan bir aile karşısında ilgisiz davranan ve kendilerine ilgi gösteriyormuş gibi görünmeye çalışan doktorun tepkileri birer karşıt tepki geliştirme örneğidir:

“Doktor hiçbir şey söylemeden kadıncağızı muayeneye başladı. Bir iki soru sordu, düşünür gibi yaptı. Başını salladı, sonra:

-Doğru, dedi. Yatması gerek. Bakamazsınız siz. Yatması gerek, ama gel gelelim, boş yatağımız yok. Üç kişi bir yatakta yatarken, nasıl yatırırım senin hastanı?”²²⁷

Romanda karşıt tepki mekanizmasını sıklıkla kullanan kişilerden bir diğeri Ömer'in annesidir. Ömer yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı Zehra ile evlenmek zorunda kalır. Ömer'in annesi bu duruma içten içe sevinmektedir, çünkü eğer Ömer Zehra ile evlenirse hem kendisinin Mehmet Ağa ile evlenmesi için önünde hiçbir engel kalmayacak, hem de bu evlilik sayesinde maddi huzura kavuşulacaktır. Romanda yazar, bu karakterlerle ebeveynlerin çocuklarını birer çıkar aracı olarak kullanmasını gözleri önüne sererken aynı

²²⁵ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.117.

²²⁶ a.g.e. s.118.

²²⁷ a.g.e. s.168.

zamanda bir toplumsal eleştiri de yapmış olur. Aşağıdaki alıntıda, Ömer'in annesi onu evliliğe sevk ederken zıt tepki mekanizmasını devreye sokar:

“-Gadan alayım yavrum, aslan gibisin maşallah. Ne yapacağını ben mi öğreteceğim sana? Memeda emmin sayılır. Ananı azıcık seversen, boşa alma onun sözünü.”²²⁸

Ömer de Zehra'ya karşı, zıt tepki mekanizması uygular. Ömer, Zehra ile evlenmek istemez; romanın başından sonuna kadar hayallerinde yaşattığı İrem'i düşünen Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkiyi ve Zehra ile evlenmek zorunda kalışını düşündükçe çıldıracak gibi olur. Bütün olanlardan dolayı derin bir suçluluk duygusu yaşayan roman kişisi, Zehra'ya acıdığı için duygularını gizler; hatta Zehra'ya onu sevdiğini söyleyerek vicdanını rahatlatmaya çalışır:

“-Bak bana, dedi. Benim suratım surat değil. İncelikten, güzel söz etmekten anlamam. Daha bir marangoz parçasıyım ama sözümün eriyimdir. Bir daha kimse dövmeyecek seni. Anladın mı, kimse!

Kız, hıçkırıyordu daha. Yavaşça okşadı saçlarını:

-Ağlama gayri, dedi. Ben de seviyorum seni Zehra. Yoksa hiç...”²²⁹

Acemiler'de karşıt tepki geliştirme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 28: ACEMİLER / KARŞIT TEPKİ GELİŞTİRME			
Hissedilen Gerçek Duygu		Verilen Tepki	
Necdet Tarafından Liseyi Birincilikle Bitirmiş Olmanın Gururu		Bir Dersten Kalma Şakası	
Necdet Tarafından Nesrin Hanım'la Konuşma İhtiyacı		Suçluluk Duygusundan Dolayı Sessiz Kalma	
Ömer Tarafından Ağlama İhtiyacı		Güçlü Görünme Çabası	
Tahsin Tarafından İhtiyacın Tanrı Sanılması		Tanrı'ya İnanma	
Tahsin'in Babası Tarafından Onu Evlendirerek Maddi Çıkar Sağlama Düşüncesi		Tahsin'in İyiliğinin Düşünüldüğünün İfade Edilmesi	
Tahsin'in Babası Tarafından Annesinin Hastalığının Önemszenmemesi		Tahsin'in Babası Tarafından Annesine Acıdığının İfade Edilmesi	

²²⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.125.

²²⁹ a.g.e. s.136-137.

Doktorun Tahsin'in Annesinin Rahatsızlığını Önemsememesi	Doktorun Tahsin'in Annesinin Rahatsızlığını Önemsiyormuş Gibi Görünme Çabası
Ömer'in Annesi Tarafından Onu Evlendirerek Maddi Çıkar Sağlama Düşüncesi	Ömer'in İyiliğinin Düşünüldüğünün İfade Edilmesi
Ömer'in Zehra'yı Sevmemesine Rağmen Onunla Evlenmek Zorunda Kalması ve Acıma Duygusu	Ömer'in Zehra'ya Onu Sevdiğini Söylemesi

2.15. YAPMA BOZMA

Kedi ve Ölüm'ün bazı bölümlerinde yapma bozma mekanizmasına başvurulmuştur. Zahit roman boyunca eşine ve oğluna karşı yıkıcı davranışlarda bulunmakta, zihninde onlar için olumsuz düşünceler barındırmaktadır. Kimi zaman bu durumdan vicdanen rahatsızlık duyan roman kişisi bunu telafi etmek için birtakım düşünceler geliştirir. Oğlunun iyi veya kötü bir meslek sahibi olduğunu, ölümünden sonra eşine maaş bırakacağını, hiç değilse onlara başlarını sokacak bir çatı bıraktığını düşünerek vicdanını rahatlatmaya çalışan Zahit, eşine ve oğluna karşı sergilediği bütün yıkıcı davranışlarını bu düşünceler vasıtasıyla telafi etmeye çalışır:

“(…) Severdi küçük çocukları. Ama büyüüp ele geldikten sonra. Ağlamalarına, bağırmasına, edepsizliklerine katlanamazdı doğrusu bu yaştan sonra...”

‘Neyse’ dedi. ‘Gene de Tanrı’ya şükürler olsun. Hiç değilse büsbütün aç açta değiller...’

İyi kötü, bir baltaya sap olmuştu oğlan. Karısı da evin bir katında oturur, dul aylığıyla kıt kanaat nasıl olsa geçinip gider.(...)”²³⁰

Zahit'in vicdanen rahatsızlık duyduğu bir diğer konu vefat etmiş olan anne ve babasına yıllardır bir mezar bile yaptırmayışıdır. Vefat etmiş olan anne babasını hatırına bile getirmediğini, onların bütün emeklerini havada bıraktığını düşünen roman kişisi, bu durum karşısında hissettiği suçluluk duygusunu gelecekte eyleme geçip onlara mezar yapmayı hedefleyerek bastırmaya çalışır:

“(…) Umursamadığından da değil. Olmamıştı işte. Eli varmamıştı. Her düşündüğünde, öte dünyadakilerin aceleleri olmadığı bahanesini ileri sürerek savsaklamıştı.

²³⁰ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.47.

‘Ayağa kalkar kalkmaz ilk işim bu olsun’ dedi içinden. Kendi de öldükten sonra kim yaptırarak? Gözleri yaşardı. (...)’²³¹

Romanın ilerleyen bölümlerinde Zahit, sonrasında pişmanlık duyacağı bir başka eylem daha gerçekleştirir. Hayal mi gerçek mi belli olmayan kediyi öldüren roman kişisi onu öldürdükten sonra büyük bir pişmanlık duyar. Burada iki tür süperegö baskısı gözlenir: Tanrı’ya hesap verme baskısı ve çevredeki insanlara hesap verme baskısı. Bütün bunları telafi etmenin tek yolu Tanrı’dan af dilemektir:

“(...) Ama kedi öylece, havaya sıçradığı andaki haliyle gözlerinin önünden uzaklaşamıyordu bir türlü.

‘Görecekler’ diye mırıldandı tekrar. ‘Günah bu. Büyük günah. Nasıl öldürdüm onu. Nasıl bakıyordu, nasıl yalvarıyordu bana, Tanrım... Beni bağışla. Beni bağışla...’

Aşağıda telaşlı gidiş gelişler vardı. Kulaklarında çılgınca, miyavlamalar, insan sesine benzeyen iniltiler, tehditler...”²³²

Zahit inanç ve ibadet konusunda da yapma bozma mekanizmasına sıklıkla başvurur. Daha önce de değinildiği gibi Zahit inançlı bir birey olmasına rağmen çevresi tarafından ateist bilinmesini istemekte, hatta bununla gurur duymaktadır. Çocukluğunda tüm arkadaşlarının içinde Tanrı’nın olmadığını söyleyerek bunu ispatlamaya çalışan Zahit, yalnız başına kaldığında bunun vicdani hesaplaşmasını yapmakta ve Tanrı’dan af dilemektedir. Bütün bunların dışında, özellikle Zahit’in davranışlarının iyice anormalleştiği son günlerinde ibadetlerden uzak, günahlara saplanmış bir hayat geçirmenin baskısından bunaldığı gözlenir. Zahit, tıpkı Taha Burak Toprak’ın ilgili akademik çalışmasında incelediği kişi için bahsettiği gibi *“nefrete işaret ettiğini sezdiği bu düşünsel içeriğe karşı suçluluk duygusundan kurtulmak için, sevgiye işaret eden, bağışlama amacıyla kompulsif bir biçimde tövbe etmeye, içinden ben imanlıyım demeye, zihinde imanlı olduğunu hayal etmeye ya da birilerini sormaya başlar.”*²³³ Belki de Zahit dine kişiliğini ve psikolojisini koruyan bir rol yüklemiştir. Din ve inanç konusundaki suçluluk duygusundan kaynaklanan bunalım, onu hasta yatağında bir hayli rahatsız eder:

“Böylece, zaman zaman korkulu, sıkıntılı düşüncelerle kıvranıyor, kâbuslu düşlerin etkisi altında bunalıyor, eziliyordu. Bazen kendini günahkârların en büyüğü olarak görüyor, ateşli tövbe ve

²³¹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.83.

²³² a.g.e. s.94.

²³³ Taha Burak Toprak, *Dini Obsesyon ve Kompulsiyonların Psikoterapisinde Kuramlar, İmkânlar, Sınırlılıklar*, Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, C.1, S.1, 2018, s.130.

istiğfarlarla Tanrısının önünde yerlere kapanıyor, bazen boş bir dalgınlık içinde, gözleri odanın bir köşesine çevrili saatlerce konuşmadan, kımıldamadan oturuyordu.”²³⁴

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de yapma bozma mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 29: KEDİ VE ÖLÜM / YAPMA BOZMA	
Suçluluk Duyulan Eylem	Suçun Telafi Edilme Şekli
Oğula ve Eşe Yıkıcı Davranış	Rahat Bir Hayat Vaadi
Anne ve Babaya Mezar Yaptırmama	Mezar Yaptırmaya Karar Verme
Cinayet	Tanrı’dan Af Dileme
İbadetten Uzak Bir Geçmiş	Tanrı’dan Af Dileme
Tanrı’yı Yok Sayma	Tanrı’dan Af Dileme

Acemiler’in birkaç bölümünde yapma bozma mekanizmasına başvurulmuştur. Yaşadıkları gayrimeşru ilişkiden dolayı Zehra ile evlenmek zorunda kaldığını hisseden Ömer, evlilik kurumunu bir telafi aracı olarak görmektedir. Ömer, Zehra ile evlenmek istemez; romanın başından sonuna kadar hayallerinde yaşattığı İrem’i düşünen roman kişisi, yaşadığı gayrimeşru ilişkiyi ve Zehra ile evlenmek zorunda kalışını düşündükçe çıldırarak gibi olur. Bütün olanlardan dolayı derin bir suçluluk duygusu yaşayan roman kişisi, Zehra’ya acıdığı için duygularını gizler; hatta Zehra’ya onu sevdiğini söyleyerek vicdanını rahatlatmaya çalışır. Ömer’in gayrimeşru ilişkisi yapma, Zehra ile evlenmeyi düşünmesi ise bozma mekanizması olarak değerlendirilebilir:

“Yüksek sesle:

-Alacağım, diye söylendi. Yok başka çare. Bende yürek vardır. Çocuğuyla ortalıkta bırakamam kızı. Yoksa sürünür. Bir boğaz derdi değil mi, kuru ekmeğe o razı, ben razı.”²³⁵

Ömer’in Zehra ile evlenmeyi düşünmesinin altında suçluluk ve acıma duyguları yatmaktadır. Bir taraftan Zehra’yı hamile bıraktığını, doğacak çocuğu düşünerek suçluluk duygusuna kapılan Ömer, diğer taraftan Zehra’nın çaresizliğini ve geleceğini düşünerek ona acır. Bu acıma duygusunun etkisiyle sevmediği bir kızla evlenmek zorunda kalışı roman kişisini istemediği bir hayata doğru sürüklemektedir. Tahsin’le yapılan bir sohbette, Ömer’in gayrimeşru ilişkisini evlilikle telafi etme isteği ve evliliği Zehra’ya acıdığı için düşünmesi açıktır:

²³⁴ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.100.

²³⁵ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.29.

“Sesine bir köylü vurgusu karıştırarak:

-Acıdığından ötürü evlenirsen, diye sürdürdü sözünü, bu kez de kendine yazık edecen. Öyle mi aslanım?

-Sen olmamış bir üveze benziyorsun Ömerciğim. Ben de çürümüş bir muşmulaya!”²³⁶

Ömer’in suçluluğu ve korkusu ilahi adalet merkezli değildir. Ömer’in suçluluğu tamamen vicdanidir. Gayrimeşru bir ilişki yaşadktan sonra Zehra’yı ortada bırakmaya benliğine yakıştıramayan roman kişisi, bir taraftan varlığından emin olmadığı Tanrı’sına tövbe ederken diğer taraftan vicdanı hesaplaşmalarla meşgul olur:

“-Yapamam, dedi Ömer. Tövbe Yarabbim, Tanrı varsa da yoksa da yapamam. Ben yok muyum ben? Bütün iş burada. Ben, ben olmasaydım kolaydım.”²³⁷

Bütün olanlar karşısında duygu durumu bozulan, dengesiz davranışlar sergilemeye başlayan Ömer, Tahsin’le yaptıkları bir sohbette, alkolün de etkisiyle ona yıkıcı, hakarete varan sözler sarf eder. Romanın ilerleyen kısımlarında Ömer suçluluk duygusunu Zehra’dan başka kişilere, hayata genellemeye başlar. Yaşadıklarından dolayı olumsuz bir benlik algısına sahip olan Ömer, anlık çıkışlarıyla yıkıcı davranışlara sebebiyet verir. Yıkıcı davranışlarından sonra ani bir şekilde bu davranışların etkisini telafi etme yoluna giden roman kişisi, yaşadığı anksiyetenin enerjisini bir şekilde dışa vurma ihtiyacı hissetmektedir:

“-Ben bu boku kiloyla içmişim de bir şey olmamışım be! Ne sanıyorsun sen kendini? Benim ölüm paklar seni ulan! Fiyaka mı yapıyorsun bana?

(...)

-Sen kusura bakma, diye mırıldandı. Erkek çocuksun sen. İnsan çocuksun. Altın gibi bir yüreğin var. Gücenme bana. Dünya ahret kardeşimsin benim. Büyük iyilik ettin bana. Ben kötü adamım oysaki. Başkası olsa yüzüme tükürürdü. (...)²³⁸

Romanda yıkıcı davranışlar sergileyen bir diğer kişi Refet Bey’dir. Necdet, anlayışsız ve zorba biri diye nitelendirilebilecek olan babası Avukat Refet Bey ile mağdur-çilekeş diye nitelendirilebilecek annesi Melahat Hanım’ın sorunlu evliliklerine katlanmaktadır. Refet Bey çok inatçı, sabit fikirli ve önyargılı bir kişiliğe sahiptir. Eşiyle iletişimde yıkıcı davranışlar sergileyen Refet Bey, bilinçaltında bulunan kötücül

²³⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.73.

²³⁷ a.g.e. s.75.

²³⁸ a.g.e. s.114.

duyguları eşine ve başkalarına yansıtmaktadır. Melahat Hanım’la yaşadıkları her sorunu bir kaosa dönüştürüp kırıcı sözler sarf eden Refet Bey’in, bazen bütün bunları telafi etme yoluna gittiği de söylenebilir. Refet Bey’in vicdanı eşine ve oğluna karşı yaptıklarından bir hayli rahatsız olur. Bu rahatsızlıktan sonra Refet Bey’in davranışı “*Acı veren bir deneyimi tam tersi bir davranışla hükümsüz kılamaya çalışmak*”²³⁹tır. Aşağıdaki alıntıda kronik tartışmaların birinden sonra Refet Bey’in içinden gelmemesine rağmen Necdet ve annesinin dayılarını ziyaret etme isteklerine olumlu cevap verdiği, bu davranışa tamamen bir telafi aracı olarak baktığı gözlenmektedir:

(...) -Dayınızın yanına hâlâ gitmek istiyorsanız, gidebilirsiniz, dedi. Dinlenmiş olursunuz biraz. Yoruldunuz ne de olsa.

Sesi bir soğuk, bir alaycı.

-Vazgeçmiştim ben, dedi Necdet.

-Ben istiyorum gitmenizi.

Ana oğul bakıştılar.

-Teşekkür ederim.

Refet Bey, bir şey daha söyleyecekmiş gibi bir an durakladı, sonra öfkeli bir tavırla ceketini sırtına geçirdi, hiçbir şey söylemeden kapıyı çekti, gitti.”²⁴⁰

Acemiler’de yapma bozma mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 30: ACEMİLER / YAPMA BOZMA	
Suçluluk Duyulan Eylem	Suçun Telafi Edilme Şekli
Ömer’in Zehra’yla Yaşadığı Gayrimeşru İlişkisi	Ömer’in Zehra’yla Evlenmeyi Düşünmesi
Ömer’in Zehra’yla Yaşadığı Gayrimeşru İlişkisi	Ömer’in Zehra’ya Acıdığı İçin Onunla Evlenmeyi Düşündüğünü Tahsin’e Söylemesi
Ömer’in Zehra’yla Yaşadığı Gayrimeşru İlişkisi	Tanrı’dan Af Dileme - Benlik Sorgusu
Ömer’in Tahsin’e Kırıcı Sözler Söylemesi	Ömer’in Tahsin’in Gönlnü Almak İçin Çabalaması
Refet Bey’in Eşi Melahat Hanım’a ve Oğlu Necdet’e Karşı Yıkıcı Davranışlar Sergilemesi	Refet Bey’in Eşi Melahat Hanım’ın ve Oğlu Necdet’in Akraba Ziyaretlerine İzin Vermesi

²³⁹ Arthur J. Clark, *Psikolojik Danışmada Savunma Mekanizmalarının Tanınması ve Şekillendirilmesi*, çev. Hakan Ersever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.25, S.2, 1992, s.583.

²⁴⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.143.

2.16. PSÖDO ALTRUİZM

Kedi ve Ölüm'ün bazı bölümlerinde özgecilik diye de bilinen psödo altruizm mekanizmasına başvurulmuştur. Zahit, eşine karşı sergilediği yıkıcı ve kırıcı davranışları karşısında düşünce dünyasında bir aklanma süreci yaşar. Bu süreçte, herkese karşı sorumluluklarını yerine getiren bir birey olduğunu kendisine hatırlatan roman kişisi, özgeci yaklaşımlarını düşünce dünyasında yaşatarak bir rahatlama sağlar. Kendi huzursuz yaşamındaki açlığı ve doyum sağlayamadığı dürtülerini başkalarına yardım etmekle doyurmaya çalışan Zahit, eşine ve çocuklarına karşı her zaman elinden geleni yapmış olmaktan mutludur:

“(…) Zaman zaman, çöküntüsüne tek sebep olarak gördüğü karısına karşı beklenmedik şekilde kıyıcı ve kırıcı davranışları olmamış değildi. Ama bunların dışında, hayatlarından sorumlu olduğu insanlara elinden geldiği kadar iyi davranmaya gayret etmişti. (...)”²⁴¹

Romanın ilerleyen bölümünde Zahit, özgeci oluşunu sorgular. Aslında roman kişisi, hayatı boyunca kendisinden çok başkalarını düşünerek yaşamış olmasından dolayı kendisini suçlamaktadır. Özgeci oluşu onu edilgen yapmış ve bu yüzden hayatının hiçbir döneminde yazarın deyimiyle gönlüne göre yaşayamamıştır. Başkalarına bağımlı bir şekilde sürmüş olan yaşamından memnuniyet duymayan Zahit, kendisini korkak olarak nitelendirir. Aslında bu tepki, özgecilik mekanizmasının da egonun kendisini savunmasına yetmediğini göstermektedir:

“(…) Eğer gönlünce yaşayamamışsa, kendinden çok başkalarının yaşamalarına önem vermişse, dalkavukluk sayılabilir miydi bu? Doğruydı. Hiçbir zaman cesur bir insan olamamıştı. Kendi başına bir karar vermek, yan gözle olsun kimseye danışmadan bir yolda tek başına yürümek zorunda kalmak, en fazla korktuğu şeylerden biriydi.”²⁴²

Zahit, *Kedi ve Ölüm*'de psödo altruizm mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 31: KEDİ VE ÖLÜM / PSÖDO ALTRUİZM	
Özgeci Eylem	Özgeci Eylemin Sebebi
Eşe ve Yakın Çevreye Sorumlu Davranma	Vicdani Rahatlık ve Huzur
Herkese Gereğinden Fazla Önem Verme	Korkaklık ve Bağımlılık

²⁴¹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.30-31.

²⁴² a.g.e. s.55.

Acemiler'in bazı bölümlerinde psödo altruizm mekanizmasına başvurulmuştur. Romanda güçsüz yapılarına rağmen hayata tutunmaya çalışan gençler, aynı zamanda kendilerini başkalarına adanmışlardır. Fakir bir hayat süren, gayrimeşru ilişkisinden dolayı sevmediği bir kızla evlenmek zorundan kalan Ömer'in hayatta güvendiği kimse yoktur. Ömer hayata olumsuz bakmakta; insanları güvenilmez, yalancı, samimiyetsiz varlıklar olarak değerlendirmektedir. Aşk, sevgi, dostluk, arkadaşlık gibi olgulara da artık inanmayan roman kişisi; hayatı canlı ve değerli kılan bütün manevi duyguları kaybetmiştir. Bütün bunların dışında annesinin ve kız kardeşimin geçimiyle meşgul olan roman kişisi, Zehra ile evlenmesi durumunda annesinin ve kız kardeşinin akıbetini düşünerek özgecilik mekanizmasına başvurmuş olur. Aslında Ömer'in annesini ve kız kardeşini öne sürmesinin altında bu evliliği istememesi yatmaktadır:

“-Ya bunlar ne olacak?

Eliyle annesini, kapının kenarına büzülmüş duran kız kardeşini gösteriyordu.

-Zehra'yı alırsam kim bakacak bunlara?”²⁴³

Ömer'in kendisinden daha fazla düşündüğü diğer kişiler Zehra ve ondan doğacak çocuğudur. Babasız büyüyen ve bu yüzden türlü sıkıntılar çekmiş olan Ömer, bazen yaşadığı yerden kaçarak, uzaklaşarak her şeyden kurtulmayı düşünür. Doğacak çocuğunu düşündüğünde bu fikirlerden hemen vazgeçiveren roman kişinin hayatını kontrol eden, hayatına yön veren roman boyunca kendisi dışındaki herkeştir. Ömer'in fazla özgeci oluşu onun kendini gerçekleştirememesine, temel dürtülerinden bile vazgeçmesine sebep olur:

“(…) Babasının resmine baktı, konsolun mermerini okşadı eliyle, hatır hatır göğsünü kaşıdı.

‘Yok’ dedi. ‘Olmaz gidersem. Sonra çocuğu da olacak. Onun çocuğu demek, benim çocuğum demek. Babasızlığın ne demek olduğunu iyi bilirim ben.’

Bir an, çocuğunu babasız bırakmış gibi üzüldü, sonra bunun bütün sorumluluğunu Zehra'ya yükleyiverdi. (...)”²⁴⁴

Acemiler'de Necdet, anlayışsız ve zorba biri diye nitelendirilebilecek olan babası Avukat Refet Bey ile mağdur-çilekeş diye nitelendirilebilecek annesi Melahat Hanım'ın sorunlu evliliklerine katlanmaktadır. Refet Bey çok inatçı, sabit fikirli ve önyargılı bir kişiliğe sahiptir. Eşiyle iletişimde yıkıcı davranışlar sergileyen Refet Bey, bilinçaltında

²⁴³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.26.

²⁴⁴ a.g.e. s.130.

bulunan kötücül duyguları eşine ve başkalarına yansıtmaktadır. Eşiyle yaşadıkları her sorunu bir kaosa dönüştürüp kırıcı sözler sarf eden Refet Bey'in davranışları karşısında eşi Melahat Hanım sürekli sabreden ve alttan alan taraftır. Melahat Hanım evliliğinden hiçbir doyum sağlayamamıştır, başarısız geçen evlilikte hissettiği bütün doyum ihtiyacını oğluna yansıtan roman kişisi, bu yolla içsel bir üretim süreci yaşar; çünkü *“gerçek özgecilikte kişi, bir diğer insana verirken kendisi de içgüdüsel bir doyum sağlar.”*²⁴⁵ Yazar bilinç akışı tekniğiyle Melahat Hanım'ın zihnini okuyucuyla baş başa bırakır. Melahat Hanım hayata da evliliğe de sadece oğlu Necdet uğruna katlanmaktadır; oğlunu bir yaşam gayesi haline dönüştüren Melahat Hanım için Necdet, bir savunma biçimidir:

“Bu adamın bütün isteklerine, yirmi beş yıldır aptalcasına boyun eğmişti. Delice hayallerine, önde görünme, yükselme, milletvekili olma çabalarına, birbirini kovalayan başarısızlıklarına, çevrenin alaylarına, sitemlerine, yüreğine tiksinti veren sevgi gösterilerine, sonra sonra sövmelerine, aşağılıklarına aynı dilsiz sabırtıyla göğüs germiştir. Ama bu kez oğlu söz konusuydu. Onun geleceği, onun başarısı, onun yaşamı...”²⁴⁶

Melahat Hanım oğlu Necdet'e çok fazla ilgi göstermektedir. Oğluna bazen tamamen bakıma muhtaç bir bebek gibi davranan roman kişinin Necdet'e karşı bu sıradan olmayan tavırları okurun dikkatini hemen çeker. Melahat Hanım hayatını oğluna adamıştır. Onun Necdet'e karşı olan davranışları borderline kişilik örgütlenmesine sahip olmasından kaynaklanır. Yaşadığı değersizlik duygularından ve travmalardan dolayı dağınık bir kimliğe bürünmüş olan roman kişisi, tıpkı borderline örgütlenmelerde olduğu gibi bir nesneye karşı aşırı bağlanma ya da söz konusu nesneden aşırı kaçınma davranışları sergiler. Necdet de bu durumun normal olmadığını farkındadır; o, annesinin kendisine karşı tavırlarının normal olmadığını fark edince, özellikle iletişim ortamında babası Refet Bey de varsa buna hemen müdahale edip söz konusu ilgiyi dağıtmaya çalışır. Çünkü Melahat Hanım'ın Necdet'e gösterdiği ilgi, Refet Bey ile Necdet arasında rekabete yol açmaktadır. Bu rekabetin kökeninde Refet Bey'in Oedipus kompleksi kökenli kıskançlık dürtüsü bulunur. Aşağıdaki alıntıda, Melahat Hanım'ın Necdet'e olan yaklaşımlarına karşı Refet Bey'in gösterdiği tepkiler açıktır:

“Melahat Hanım:

-Yumurtanı da ye, dedi. Çok taze. Sabahleyin köylüden aldım.

²⁴⁵ Durmuş Ümmet-Halil Ekşi-Mustafa Otrar, *Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması*, Değerler Eğitimi Dergisi, C.11, S.26, 2013, s.304.

²⁴⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrintı Yayınları, İstanbul 2012, s.40-41.

O üsteledikçe Refet Bey'in suratı büsbütün bulutlanıyor.

-Yerim, dedi Necdet. Yerim anne, merak etme.

Sonra fazla üstelemesin diye bir de göz işareti yaptı.”²⁴⁷

Acemiler'de özgecilik mekanizmasını kullanan bir diğer kişi Necdet'in ilkokul öğretmeni Nesrin Hanım'dır. Nesrin Hanım ile Necdet arasında engel olamadıkları bir çekim gücü vardır. Her iki taraf da birbirlerine özel duygular besler; fakat toplum baskısından dolayı ilişkilerine ket vurur. Aralarında çok yaş farkı vardır; üstelik Nesrin Hanım daha önce bir evliliği olmuştur. Bütün bunların dışında Nesrin Hanım kardeşi Perihan'ın Necdet'ten hoşlandığını düşünür. Kardeşi Perihan'ı düşünerek Necdet'ten uzak durması gerektiğini hisseden Nesrin Hanım'ın özgeci davranışları, zaten imkânsız gibi görünen ilişkilerini ayrı bir çıkmaza sokar:

“Sendeledi:

-Gitmeden önce bir daha görebilir miyim? Diye mırıldandı. Bir daha..

-Bilmiyorum Necdet. Korkuyorum. Bencil olmamalıyız. Beni unutmalsın artık. Perihan'ı da düşünmemiz gerek. Onu, onu da..”²⁴⁸

Acemiler'de psödo altruizm mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 32: ACEMİLER / PSÖDO ALTRUİZM	
Özgeci Eylem	Özgeci Eylemin Sebebi
Ömer Tarafından Zehra İle Evlenmesi Durumunda Annesi ve Kız Kardeşine Kimin Bakacağını Düşünülmesi	Ömer'in Zehra'yla Evlenmek İstememesi
Ömer Tarafından Doğacak Çocuğunun Düşünülerek Evliliğin Zorunlu Görülmesi	Ömer'in Babasız Büyümüş Bir Çocuk Olması
Melahat Hanım'ın Oğlu Necdet'i Yaşam Gayesi Haline Getirmesi	Melahat Hanım'ın Oğlu Necdet'i Tek Kurtuluş Yolu Olarak Görmesi
Melahat Hanım'ın Oğlu Necdet'e Bir Bebek Gibi Davranması	Borderline Kişilik Örgütlenmesi
Nesrin Hanım Tarafından Necdet'le Yaşadıkları İlişkinin Kız Kardeşi Uğruna Bitmesi Gerektiğinin İfade Edilmesi	İmkânsız Aşk

²⁴⁷ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.142.

²⁴⁸ a.g.e. s.155.

2.17. BASKILAMA

Baskılama mekanizması *Kedi ve Ölüm*'ün birkaç bölümünde kullanılmıştır. İlk olarak Zahit, hasta olmasına, tüm ağrılarına rağmen doktora gitmemekte ısrar eder, korkusundan dolayı bu eylemi bir süre düşünmemeye çalışarak erteler. Roman kişisi tarafından düşünsel yönden baskılanan bu eylem tamamen bilinçli bir şekilde düzenlenir:

“(…) Ağır bir yük vardı üstünde. Korkuyordu. Doktora gitmenin artık kaçınılmaz bir zorunluluk haline geldiğini bile bile, bu anı olabildiği kadar geciktirmek için bir hayli savsaklamıştı. Sonunda ancak ağrılar dayanılmayacak kadar artıp sıklaştınca karar verebilmişti evden çıkmaya.”²⁴⁹

Zahit doktordan üç ay içinde öleceği haberini alınca etkisi uzun sürecek bir travma yaşar. İlk aşamada Zahit, hasta olduğunu ve çok yakın zaman içinde öleceğini kimseye - ailesine bile- söylemeyi düşünmez. Muhtemelen herhangi biri tarafından kendisine acınmasını istemediği için hastalığını ve öleceğini saklayan roman kişisi, bir süre bu gerçeği baskılama ihtiyacı hisseder:

“Sonra bu haberi nasıl karşılayacaklarını da bilmiyordu. Acımalar, dövünmeler, üste düşmeler mi, yoksa kayıtsız tavırlarla inanmazdan gelmeler mi? En iyisi hiçbir şey söylememek, hiçbir şey belli etmemek. (...)”²⁵⁰

Zahit, ilk eşini hatırlayıp yirmi beş yıl boyunca eşinin kendisine nasıl katlanabildiğini sorgulamaya başlar. Roman kişinin gözünde kendisi katlanılmaz biridir ama Zahit bu gerçeği ancak eşinin ölümünden sonra kabullenebilmiştir. Muhtemelen Zahit eşinin bütün sadakatine rağmen ona da yapmadığını bırakmamıştır ve bunun geç gelen pişmanlığını yaşamaktadır. Zahit bütün bunları hatırlayınca anılarını bilinç düzeyinden uzaklaştırmak ister:

“Şansı vardı aslında. Düşünüyordum da, yirmi beş yıllık evlilik hayatları boyunca onun gibi bir adama katlanabilecek başka bir kadını mumla arasa bulamazdı. Gerçi, kabul etmekte hayli geç kalmıştı, farkındaydı. Ama bunları hatırlamanın sırası mı şimdi...”²⁵¹

Zahit'in baskılamaya çalıştığı bir diğer durum aldatılmadır, hem de ikinci eşi ve oğlu tarafından. Bu ihtimali düşündükçe psikozu andıran dramatik ruh hallerine bürünen roman kişisi, bu durumu bir türlü kabullenemez. Roman boyunca Zahit'in aklına böyle

²⁴⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.13-14.

²⁵⁰ a.g.e. s.45.

²⁵¹ a.g.e. s.25.

kötü bir olayın yaşanabilme ihtimali her geldiğinde bir baskılama mekanizması devreye girer:

“(…) Böyle, yatakta sırtüstü yatarak mı geçirecek son günlerini?

‘Ben ölünce ne yapacak bunlar?’ dedi ansızın. Bu soruyu sorarken herhangi bir şey düşündüğü yoktu. Sonra birtakım şekilsiz, bulanık hayaller belirdi gözlerinin önünde. Başını salladı, kendi kendine konuyu değiştirmeye savaştı. Hayaller geldikleri gibi uzaklaştılar. (...)”²⁵²

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de baskılama mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 33: KEDİ VE ÖLÜM / BASKILAMA	
Baskılanan Eylem	Baskılanan Duygu
Doktora Gitme	Korku ve Kaygı
İlk Eşin Sadakati	Suçluluk
Eşi ve Oğlunun Birlikte Olma İhtimali	Aldatılmışlık

Acemiler’in bazı bölümlerinde baskılama mekanizmasına başvurulmuştur. Romanda varoş tipi ve eylemi temsil eden Ömer, yaşadığı gayrimeşru ilişkinin sonucunda Zehra ile evlenmek zorunda kalışını annesi ve Mehmet Ağa’nın tuzağı şeklinde algılar. Gayrimeşru ilişkiden olacak çocuk da Ömer’in canını sıkmaktadır. Bir köylü kızı olan Zehra’yı sevmemesine rağmen sadece kendisiyle ilişki yaşadığı için evlenme baskılarına maruz kalan roman kişisi, söz konusu durumu düşünmeyi erteleme yoluna gider. Ömer’in annesi ve Mehmet Ağa, onun Zehra’yla bir an önce evlenmesi için hapis hayatını öne sürerek ona gözdağı verirler. Zehra’yı hamile bıraktığı için Ömer, eğer onunla evlenmezse hukuki bir yaptırıma maruz kalacaktır. Annesi ve Mehmet Ağa’nın onu bir an önce evlendirme girişimleri karşısında Ömer, evliliğe soğuk bakar, bu durumun baskısından kurtulmak adına evliliği uzun bir süre boyunca erteler. Ömer aklına Zehra ve ondan doğacak çocuğu geldiğinde, yaşamak istemediği bir hayatın kaygılarından kurtulmaya çalışır:

“-Ne yapalım, dedi. Kanmasaydı sözüme. Koca kız

-Sonra mahpusluk var bunun ucunda yeğenim!

Omzunu silkti:

²⁵² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.46.

-Mahpusluk mu? Aldırma be Memeda!

Birden gözleri yine tekir kediye ilişti. Farkında olmadan:

-Düşüneyim hele, diye mırıldandı. Düşüneyim biraz.

-Düşünmeye vakit var mı yeğenim? Üç aya kalmaz başlar kızın karnı şişmeğe. Gizlenmez.

Örtülmez.”²⁵³

Ömer’in baskılama mekanizmasını kullandığı tek durum Zehra ile evlenmek zorunda kalışı ve doğacak çocuğu değildir. Aynı zamanda Ömer, annesinin ilerleyen yaşına rağmen Mehmet Ağa ile evlenmek istemesinden de rahatsızdır. Ömer’e göre annesi Zehra ile evlenmesi için ona tuzak kurmuş, bu sayede Mehmet Ağa ile evlenmesinin yolunu açmıştır. Alkolün de etkisiyle annesine ve Mehmet Ağa’ya karşı yıkıcı sözler sarf eden roman kişisi, kötücül dürtülerini dışa vurmayı tercih eder. Ömer, obsesif temelli tepkiler göstermektedir; çünkü obsesif kompulsif bozukluklarda, *“kişi bu düşünceleri, dürtüleri ya da düşlemlerine önem vermemeye ya da bunları baskılamaya çalışır ya da başka bir düşünce ya da eylemle etkisizleştirmeye çalışır.”*²⁵⁴ Belki Oedipus kompleksi kökenli kıskançlık dürtüsünden, belki de annesinin ve babasının ölümünden sonra birden fazla kez evlenmesinden rahatsızlık duyan, bütün bunlar aklına geldiğinde düşünmeyi erteleme yoluna giden Ömer için yaşamsal benlik, savunulamaz hale gelmeye başlar:

“-Allah kahretsin. Başım döndü ya, olamadım istediğim gibi. Gözümün önüne gelmiyor mu o Memeda’yla bakışmaları, kanım beynime fırlıyor. Canı cehenneme hepsinin. Eşsek sudan gelinceye kadar bir dayak çekmeli deyyuslara. Pezevenkler... Düşündükçe... Ulan senin nene bundan sonra koca?

-Yeter, dedi Tahsin. Yarın sabah düşünürsün ayık kafayla. Haydi çıkalım.”²⁵⁵

Necdet de baskılama mekanizmasına başvuran kişilerdendir. İlkokul öğretmeni Nesrin Hanım’a karşı koyulamaz duygular besleyen Necdet, Nesrin Hanım’la yaklaşmalarını hatırladığında rahatsız duyar. Çünkü Necdet, Nesrin Hanım’ın hayali tasavvurunun büyüünün bozulmasından korkar. Necdet’in bu bağlamda yaşadığı duyguları gerçeklerden ziyade fanteziye daha yakındır. Gerçekte olması gerekenden çok ayrı bir bakışla Nesrin Hanım’ı yüceltmış olan roman kişisi, libidinal dürtülerin masum

²⁵³ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.25.

²⁵⁴ Esra Porgalı Zayman, *DSM-5’te Obsesif Kompulsif Bozukluk*, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, C.41, S.2, 2016, s.361.

²⁵⁵ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.113.

aşkınını büyüsunü kirletmesinden kaçınır; bu yüzden Necdet, Nesrin Hanım ile yaşadıkları yakınlaşmayı her hatırladığından bu anları baskılama yolunu tercih eder:

“Necdet’in, büyük şeylere varmak üzere hazırlanan mantık zinciri ortasından kırılıverdi. O günü anımsamak istemiyordu şimdi. O günün gecesi hissettiklerini söyleyemezdi Nesrin Hanım’a. Ayıplanacağı, azarlanacağı bir şey değil, suya özlem çeken bir çöl adamının hurma yapraklı serabı gibi, yüreğine işliyen tatlı hayallerin bir anda yok olmasından korkardı.”²⁵⁶

Refet Bey de yaşının ilerlediği ve ölüm düşüncesinin aklına geldiği zamanlarda baskılama mekanizmasına başvurur. Necdet’in babası Refet Bey yaşlanmıştır; fakat onun doyurulmamış istekleri, hayalleri, ihtirasları tüm canlılığıyla yaşamaktadır. Ölüm düşüncesini çoğu zaman aklına bile getirmeyen roman kişisi, ilerleyen yaşına rağmen genç isteklerine sahiptir. Ömrü boyunca çevresine karşı yıkıcı tutumlar sergilemiş olan Refet Bey yaşlılıktan ve ölümün yaklaşmasından dolayı bir huzursuzluk duymaktadır. Yaşadığı huzursuzluktan düşünselleştirme ve baskılama mekanizmalarıyla arınmaya çalışan Refet Bey, Ömer’le gerçekleştirdikleri sohbetlerden birinde yaşlılığın ve gelecek ölümün savunmasını, hissettiği kaygıdan uzaklaşmaya çalışarak yapar. Ölümü normalleştirmeye; hatta sevinilecek bir gerçeklik gibi algılamaya çalışan roman kişisi, “Zira bu terazi, bu kadar sıkleti çekmez!” diyerek hem düşünselliği hem de ölüm kaygısını baskılamayı bir savunma aracı olarak kullanır:

“Ya, evladım. ‘Mevtin sana hande, halka matem.’ Yani ölüm senin için mutluluk, halk için matem olmalı, ya!... Neyiz, neciyiz, nereden geldik nereye gidiyoruz biliyor muyuz? Evrenin sırrı! Derin felsefeler bunlar. Fazla düşünmeğe gelmez, oynatır insan. ‘Zira, bu terazi, bu kadar sıkleti çekmez!’ Nasıl hoşnut musun bari işinden, mesleğinden?”²⁵⁷

Romanda Tahsin’in de baskılama yoluyla kendisini savunmaya çalıştığı durumlar mevcuttur. Tahsin’in köyden gelen, onun okulu bırakıp amcasının kızı Hatçe ile evlenmesi gerektiğini, eğer böyle yaparsa kendi saadetine olacağını söyleyen babası, aslında tamamen çıkar odaklı düşünülmektedir; ona göre Tahsin Hatçe ile evlenirse kendileri büyük bir maddi yükten kurtulacak ve amaçladıkları refaha kavuşacaklardır. Babası Tahsin’i bir çıkar aracı olarak kullanmak istemektedir. Okulunu bırakarak köye dönmesi için babası tarafından baskıya maruz kalan roman kişisi, hayallerinden çok uzak olup kendisine sunulan bu

²⁵⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.85.

²⁵⁷ a.g.e. s.101.

hayata dair bütün istekleri reddeder; kendisine söz konusu durum hakkında sorulan sorulara geçiştirme mahiyetinde cevaplar verir:

“Velâkin, üç gurus için Hüsün emminle bozuşmak, işime gelmiyor: Kemâli ne? Sonra, emmiin niyeti başka. Hatçe’yi sana verecek, anladın mı? ‘Bıraksın gayrı okumayı’ diyor. ‘Yanıma gelsin, ben ona bir tükân açarım, sermayesini veririm olur gider’ diyor. Nideceğin mamur olup da. Nasıl, hoşuna gitti deel mi? Hatçe de, yeğin iyi gızdır yani. Güzel gızdır, huyludur. Eh, eti budu da yerinde, malı da var dünya gadar. Nime lazım, hörmet bilir, hanım gız. Anana da faydası olur. Sen de gayri nideceğin okuyup da. Yeter gayri, Bu gaden okumuşluğun var. Köylü seni bir de mıhtar yaptı mı, değme gitsin. (...)

-Onu sonra düşünürüz, dedi Tahsin. Daha askerliğimi yapmadım. Hele anamı hastaneye bir yatıralım. Vakit var daha.”²⁵⁸

Acemiler’de baskılama mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 34: ACEMİLER / BASKILAMA	
Baskılanan Eylem	Baskılanan Duygu
Ömer Tarafından Zehra’yla Evlenmek Zorunda Kalışının Düşünülmesi	Dayatılmışlık
Ömer Tarafından Annesi ve Mehmet Ağa’nın Kendisine Kurdukları Tuzağın Düşünülmesi	Aldatılmışlık
Necdet Tarafından Nesrin Hanım İle Yaşadıkları Cinsel Yakınlaşmanın Düşünülmesi	Saflık - Temizlik
Refet Bey Tarafından Ölümün Düşünülmesi	Kaygı
Tahsin Tarafından Okulu Bırakıp Köye Dönmenin Düşünülmesi	Endişe

2.18. YÜCELTME

Yüceltme mekanizmasının *Kedi ve Ölüm*’ün birkaç bölümünde kullanıldığı gözlenmektedir. Zahit ilk eşi öldükten sonra cinsel dürtülerine söz geçiremeyerek hemen iki hafta sonra başka biriyle evlenmiştir. Evlilik kurumunun toplumsal baskıdan dolayı var olduğunu dile getirmek istercesine açıklamalar yapan roman kişisi, cinsel dürtülerini

²⁵⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.117-118.

toplumca uygun görülen bir biçimde gidermeyi tercih ederek ikinci eşiyle evlenir. Burada kişiliğin id alanında yer alan libidinal dürtüler evlilik kurumuyla beraber yüceltilir:

“İkinci karısına gelince, durum hayli farklıydı ilkinden, ilk karısının ölümünden pek az sonra ikinci kez evlenirken daha bilinçliydi; ne istediğini, ne aradığını daha iyi biliyordu. Ona bir kadın gerekti. Yatılacak bir kadın. Bu, onun en zayıf yanıydı. Biliyordu çevrede hoş karşılanmadığını, ama Tanrı onu fazla şehvetli yaratmışsa ne kabahati var? (...)”²⁵⁹

Zahit, yeniden evlendikten sonra ikinci eşine onun bedeninin resmini yapmak istediğini söyler. Eşi Zahit’in bu isteğini ahlaki anlayışından dolayı kabul etmez. Bu olaydan sonra Zahit günlerce dertlenecek, hatta boşanmayı bile düşünecektir. Zahit’in eşinin çıplak portresini yapmak istemesi bir yüceltme girişimidir. Burada, aynı yüceltme mekanizmasının yapısında olduğu gibi cinsellik dürtüsü farklı bir alanda yeni bir enerjiye dönüştürülmek istenmiştir, fakat eşinin ve onun ailesinin bu isteği olumsuz karşılaması dolayısıyla söz konusu yüceltme mekanizması engellenir:

“Yüksek sesle gülmeye başladı. Evlendiklerinin haftasıydı galiba. Karısının çıplak bir resmini yapmak esmişti aklına. Karşısında soyunmasını isteyince, kadıncağz şaşırmış, ağlamaya başlamıştı.”²⁶⁰

Zahit, öleceği günü beklemenin kaygısıyla iyiden iyiye karamsarlığa bürünür. Bir ara kör olabileceğini ve resim yapamayacağını bile düşünen roman kişisi derin bir umutsuzluğa kapılır. Bu noktada onu karamsarlıktan, umutsuzluktan kurtarabilecek tek bir alan vardır: Resim. Bunalımlarından bıkan roman kişisi ani bir şekilde yine hayal kurmaya başlar. Üstelik bu hayalde Zahit, benliğini büyük bir sanat eserine imza atarak ölümsüzleştirecektir. Bu eylemin sonucunda Zahit, ölüm karşısında duyduğu hüznü ve yıkımı sanat eserine yansıtır rahatlamayı amaçlar:

“Bir an gerçekten gözleri kör olmuş gibi kederlendi. Umutsuzluk çöktü yüreğine. Bu korkunç son üstüne acıklı hayaller kurdu kafasında. Hiçbir çıkar yol bulamıyordu. Bir başkasına anlatmakla, tarif etmekle olacak iş miydi bu? Sonra, gene kör olması ihtimalini bıraktı. Tablosunu düşünmeye koyuldu.

Biliyordu ne istediğini. Kimsenin yapmadığı, bir daha da kimsenin yapamayacağı, Tanrısal bir eser. Hayatı boyunca ren renk manzara resimleri, natüremortlar, modelsiz ezbere çizilmiş nüler

²⁵⁹ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.25-26.

²⁶⁰ a.g.e. s.62.

yaparken bile düşünmekten geri kalmadığı, o kendisini ölümsüzlüğe eristirecek büyük eser olduğu gibi kafasının içindeydi. (...)”²⁶¹

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de yüceltme mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 35: KEDİ VE ÖLÜM / YÜCELTME	
Yüceltme Dürtüsü	Yüceltme Şekli
Cinsel İlişki	Evlilikte Cinsel İlişki
Cinsellik	Eşin Çıplak Resmini Yapma
Ölüm Kaygısı	Ölümsüz Bir Sanat Eseri

Acemiler’in birkaç bölümünde yüceltme mekanizması kullanılmıştır. Romanda düşünceyi temsil eden Tahsin için felsefe bir yüceltme aracıdır. Tahsin’in ilkel dürtülerinden, cinsel ihtiyaçlarından, tüm bunları karşılayamamaktan baskılanan benliği düşünsel ortama yansıtılır ve böylelikle bir ihtiyaç savunması sağlanır. Altbenlikteki dürtülerden biri olan cinsellik, Tahsin tarafından düşünselleştirilerek üstbenliğin onaylayacağı bir şekle dönüşür. Tahsin’de anksiyete türlerinden olan nevrotik anksiyete gözlenir; çünkü Tahsin, gerçekliği olmayan kuruntu ve hezeyanların sebep olduğu bir kaygı durumu yaşar. Tahsin, ilkel dürtüleriyle ahlakilik arasında sıkışıp kalmıştır. Dürtülerini felsefi düzlemde bilinçsizce kontrol etmeye çalışan roman kişisi için düşünce, aslında dürtüleri ahlakileştirme işlevinde kullanılan bir araçtır:

“(...) Senin hiç kendini gözetlediğin oldu mu? Ben bazen sapıtacak gibi oluyorum. Bir söz ediyorum, sonra da düşünüyorum üzerinde. Niye böyle söyledim diye. Ne bileyim gençten, kimsesiz bir dilenci kıza rastlıyacak olsam, demesi güç, bir de bakıyorum, kafamın daha derininden, ‘Ulan şu nasıl olsa fakir. Eline bir bira sıkıştırırsam atamaz mıyım odaya’ diye düşünmüşüm. Böyle işte. (...)”²⁶²

Nesrin Hanım ile Necdet’in imkânsız aşklarını içeren diyaloglarda da yüceltme mekanizması kullanılmıştır. Ergenlik düşüncelerinin etkisiyle ilişki mevzusunda tozpembe düşüncelere sahip Necdet’in muhatabı kendisine göre bu konuda çok daha gerçekçi düşünebilen Nesrin Hanım’dır. Onların ilişkilerinde Necdet id alanını Nesrin Hanım süperegö alanını temsil etmektedir. Çünkü Necdet cinsel dürtülerine, Nesrin Hanım ise toplum baskısının yönettiği düşüncelerine söz geçiremez. Nesrin Hanım aşklarının toplum

²⁶¹Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.70.

²⁶² Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.108.

tarafından hoş görülmeceğini ve ilişkilerinin imkânsız olduğunu belirten konuşmaları yaparken Necdet'e karşı beslediği duyguları yok saymak zorunda kalır. Çünkü Nesrin Hanım için kapalı toplum yapısına sahip bir yerde yaşayan bireyler olarak ilişkilerinin mutlu sonla bitmesi gerçekçi görünmemektedir. Nesrin Hanım'ın yaşı Necdet'ten çok büyüktür; daha önce bir defa evlenip boşanmış olan Nesrin Hanım, Necdet'e aşkına olan tutkusunu sanata yönelterek mutlu olabileceğini söylerken aslında ona bir savunma biçimi olarak yüceltmeyi önermektedir; çünkü *“Bastırılmış ilkel cinsel ve saldırgan dürtüler, yüceltme yoluyla toplum tarafından daha kabule uygun bir biçim kazanırlar.”*²⁶³ Nesrin Hanım Necdet'in tutkusunun farkındadır. Nesrin Hanım'a göre cinsel dürtülerin de tetiklediği bu tutku ancak belki Necdet'in şiirlerinde tekrar yüceltilebilir; bu sayede Necdet yaşadığı eşsiz duyguların benzerini hissetme imkânı bulabilir:

“Nesrin'in birbirine kenetlediği parmaklarında sinirli bir gerilme belirdi.

-Niçin pişman olayım? Ben duygularımdan ötürü hiçbir zaman kendimi suçlamadım. Ama yaptığımız yine de doğru değil. Toplumun doğru bulmayacağı bir yakınlık bu. Bu bakımdan kendimi suçlu saymış olabilirim. Siz bu duyguya aşk diyorsunuz. Fakat, sizin için erken, benim için de geç kalmış sayılmaz mı? Başladığı yerde bitmesi gerekir. Büyütmeyin bu kadar gözünüzde. Gençsiniz daha. İşlek bir zekânız var. Sanat yeteneğiniz sizi yükseltebilir. İleride bu çeşit bağlanışlara değer vermeyeceğinizden kuşku yok. (...)²⁶⁴

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Necdet aşkını doyasıya yaşamakta kararlıdır. Liseden yeni mezun olan Necdet şiirler yazar; hatta meşhur bir şair olma hayalleri kurar. Necdet'in Nesrin Hanım'a karşı olan aşkını ve Nesrin Hanım'ı yüceltmesi onun şairliğiyle de bütünleşir. Şairliğiyle tarihe geçmenin ve bu sayede Nesrin Hanım'ı gururlandırmanın hayallerini kuran roman kişisi, aşkları ve güzellikleri uğruna şiirler yazılan dünyaca ünlü maşukları sayarak Nesrin Hanım'ı da onların içerisinde değerlendirir. Burada Necdet, Nesrin Hanım'a karşı olan libidinal dürtülerini bir sanat eserine yansıtmayı düşünerek bir yüceltme girişiminde bulunur:

“(…) Büyük bir aşktı kuşkusuz. Yıllar sonra, adı ‘dâhi şair’ diye güldestelere girdiği zaman, nasıl yazacaklardı bu aşkı kim bilir. Nesrin de okur, övünürdü çevresindekilere. Ona ilhamı ben verdim diye kabarırdı. Kocasından bile çekinmezdi. Kolay değildi elbet tarihe geçmek. Madame de Warens'i, Madame Hanski'yi, George Sand'ı kınamak kimin aklından geçirdi. Ya Helene?”²⁶⁵

²⁶³ Haldun Soyğür, *Sanat ve “Delilik”*, Klinik Psikiyatri Dergisi, C.2, S.2, 1999, s.126.

²⁶⁴ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.148.

²⁶⁵ a.g.e. s.145.

Necdet'in dışında Nesrin Hanım'ın da yüceltme mekanizmasına başvurduğu söylenebilir. Kapalı toplum yapısında dul bir kadın olarak yaşamının baskısından ve zorluğundan bahseden roman kişisi bu duruma çözüm olarak evlilik kurumunu işaret eder. Toplumca hoş görülmeyen bir durumun yok edilmek istenmesi ve bunun evlilikle gerçekleştirilmesi, evlilik kurumunun yüceltilmesine örnektir. Aşağıdaki alıntıda Nesrin Hanım, evliliği bir gelecek garantisi şeklinde algılayarak yüceltirken evlilik kurumuyla aslında sosyal bir korunma amaçlar:

“-Evlenmek zorundayım Necdet. Beni anlamanız gerek. Bu yükü sonuna kadar taşıyamam. Siz, Kayseri gibi bir kentte, genç ve dul bir kadının yaşamını sürdürmesi kolay mı sanıyorsunuz? Şimdilik Perihan var yanımda. Ama sonra...”²⁶⁶

Acemiler'de yüceltme mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 36: ACEMİLER / YÜCELTME	
Yüceltme Dürtüsü	Yüceltme Şekli
Tahsin'in Cinsel Dürtüleri	Düşünselleştirme
Necdet'in Nesrin Hanım'a Karşı Hissettiği Aşk	Sanat Eserine Yansıtma
Necdet'in Nesrin Hanım'a Karşı Hissettiği Aşk	Şiirlere Yansıtma
Nesrin Hanım Tarafından Cinsellik	Evlilik Kurumuna Sığınma

2.19. MİZAH

Kedi ve Ölüm'de mizah mekanizması az da olsa kullanılmıştır. Yazarın “*dalga geçen bir adamdı o*”²⁶⁷ diye tarif ettiği Zahit, çoğu zaman hayatı oyun olarak gören, hayalci bir insandır. Geride bıraktığı hayata bir öykü gözüyle bakan roman kişisi, özellikle ölümünün yaklaştığı son günlerinde dengesiz davranışlar sergilemektedir. Bir gün hüznün ve kaygının doruk noktalarını yaşayan Zahit, ertesi gün hayat dolu olabilmektedir ya da belki de kendisini savunabilmek için böyle bir rol yapma ihtiyacı hissetmektedir. Romanın son bölümlerinde Zahit'in anksiyetenin ve kaygının etkisini azaltmak için mutlu olmaya çalıştığı, eşi ve iğneci kadınla konuşup şakalaştığı gözlenmektedir:

²⁶⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.149.

²⁶⁷ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.99.

“(…) Eskisi gibi hızlı konuşamıyordu, ama mantığı tamamen yerindeydi. Eski günlerden söz açtı. Gülünç öyküler anlatıp güldürdü iki kadını. Sonra bir ara kendi başına ayağı kalktı. Yardımsız olarak bahçe kapısına kadar gitti. Kapının önüne oturup sokaktan geçenleri seyretti.”²⁶⁸

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de mizah mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 37: KEDİ VE ÖLÜM / MİZAH	
Mizahi Eylem	Mizahi Eylemin Sebebi
Eşe ve İğneci Kıza Gülünç Öyküler Anlatma	Anksiyeteden Sıyrılma

Acemiler’in birkaç bölümünde mizah mekanizması kullanılmıştır. Geçim derdinden dolayı okulunu bırakmak zorunda kalıp bir marangoz kalfası olarak ekmeğini kazanan, yaşadığı gayrimeşru ilişkiden dolayı Zehra’yla evlenmek zorunda kalan, üstelik bu ilişkiden bir de çocuğu dünyaya gelecek olan, Zehra’yla evlenmemesi durumunda hapis cezasına maruz kalabilecek Ömer; söz konusu sıkıntılardan dolayı yoğun bir anksiyete ve suçluluk sürecinden geçer. Ömer’in Zehra’yla ilişkisine dair çok boyutlu bir suçluluk duygusu bulunur; hayatın pratik normları, ceza hukuku ve ideal değerler bağlamlarının her biri açısından suçlu hisseden Ömer’in kendisini savunması bir hayli zorlaşır. Ömer’in korkusu zaman zaman “fobi”²⁶⁹ye de dönüşür; çünkü o, bazen Zehra’yla yaşadığı ilişkisine dair gerçek bir tehlike içermeyen durumlardan da korkmaya başlamıştır. Annesi ve Mehmet Ağa’nın evlilik konusundaki dayatmalarından usanmış olan roman kişisi için dünya yaşanmaz hale gelir. Ömer’in bu durumuna şahit olan Salim Usta, mizah mekanizmasını kullanarak onu yaşadığı trajik durumun baskısından arındırmaya çalışır; Salim Usta’nın şaka konusunun bakirelik olması Ömer’in hissettiği suçluluğu kırmaya yöneliktir. Salim Usta’nın buradaki amacı Ömer’in suç korkusunu etkisizleştirmektir:

“-Öyle yeğenim, diye söze karıştı. Üç yıl mahpusluk dediğin ne ki. Yel gibi geçer. Elalemin malını çalmadın ya. Suçun kız bozmaktan olsun! (güldü) Gadan alayım, ben bile yatarım bu yaşında aslanım. Ne tasa ediyorsun?”²⁷⁰

²⁶⁸ Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.104.

²⁶⁹ Fobi, bir korku çeşididir. Eğer korkunun gerçek hayatta bir karşılığı yoksa, gerçek bir tehlike arz etmeyen durumlardan veya nesnelerden korkulmaya da başlanırsa artık korku, fobiye dönüşür. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Tören Yücel, *Suç Korkusu ve Etkisinin Nötrleştirilmesi*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.83, Ankara 2009, s.278-301.

²⁷⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.20.

Yazar, Tahsin'in gözlemlediği bir kesit üzerinden mizahi bir şekilde toplum eleştirisine gider. Romanda Tahsin'in köyden Kayseri'ye gelen ailesi ekseninde, birtakım sosyal sorunlara değinilmiştir. Özellikle köylü kurnazlığının ve maddiyata tapmanın eleştirildiği eserde Tahsin, ne tam olarak kentli ne de tam olarak köylü olmayı başarabilir. Eğitimine devam etmek isteyen roman kişinin yaşadığı maddi sıkıntılar onu boğmaktadır. Eserin başından sonuna kadar geçim derdiyle iş arayan ve hasta annesinin tedavisiyle uğraşan Tahsin, aşağıdaki alıntıda mizah mekanizmasını kullanarak söz konusu sıkıntılarının bir nebze de olsa uzaklaşır; Tahsin'in köylü eleştirisinin altında köylü zihniyetinden uzaklaşma arzusu yatmaktadır:

“Boz bir eşekti bu. Sırtına, ayaklarından baş aşağı bağlanmış on, on iki tane tavuk yüklemişlerdi. Gözleri perdeli, gagaları aralık.

-Kaça bu tavuklar? dedi.

-Satlık değil yeğenim.

-Niye?

-Satlık değil.

Kentin pazarına götürüp fiyatını öğrenmeden, on lira da verse satmayacağını biliyordu köylünün. Aldanmak korkusu. Gülmek geçti içinden. Ne gereği vardı sanki? Alacak değildi ki!”²⁷¹

Acemiler'de mizah mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 38: ACEMİLER / MİZAH	
Mizahi Eylem	Mizahi Eylemin Sebebi
Salim Usta'nın Ömer'e Bakirelik Şakası Yapması	Ömer'i Anksiyeteden Uzaklaştırma
Tahsin'in Köylü Kurnazlığını Eleştirmesi	Tahsin'in Köyden Uzaklaşma Arzusu

2.20. BEKLENTİ

Kedi ve Ölüm'de beklenti mekanizması az da olsa kullanılmıştır. Romanda, Zahit'in Belçika'daki gençlik yıllarına geri dönüş yapıldığı kesitlerde, beklenti mekanizmasını cinsel dürtülerinin ve hesaplarının etkisiyle kullandığı söylenebilir. Yazar, Zahit'in Belçika'dayken daha çok cinsel hesaplarla ilişki içerisinde olduğu kızlardan biri olan

²⁷¹ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.185.

Matmazel Fortamps’la yaşadıklarını anlatırken Zahit’in kısa yoldan cinsel ilişki hedeflediğini ve başına gelebilecek olumlu veya olumsuz senaryoları düşündüğünü okura şöyle aktarır:

“(…) Akademinin en çirkin kızlarından biriydi. Resimle, sanatla da pek fazla ilgilendiği söylenemezdi. Daha çok, koynuna gireceği bir erkek arıyordu galiba. Zahit de başka bir şey beklemiyordu zaten. Daha ilk günden beri nasıl edip de onu odasına götürebileceğini, nereye kadar gidebileceğini, pansiyoncu kadının bir şey deyip demeyeceğini hesaplamaya koyulmuştu. (...)”²⁷²

Zahit, kısa bir zaman içinde öleceği gerçeğini öğrendikten sonra yaşanabilecekleri düşünür. Roman kişinin türlü sıkıntı ve çabalarla yaptırdığı evi onun için çok önemlidir. Aklına ilk olarak o öldükten sonra oğlunun evi satabileceği gelir. Bu, Zahit’e göre olmaması gereken olumsuz bir olaydır. Buna nasıl engel olacağını düşünen Zahit, gelecek hakkında düşüncelere koyulur. Zahit’in ölümle yüzleşmeye çalışırken bile evi düşünmesi, onun hayatta üretebildiği şeylerin ne kadar sınırlı olduğunu gözler önüne serer. Evin satılmaması için vasiyet yazmayı bile düşünen roman kişisi, sonunda bunları düşünmenin gereksiz olduğunu kabullenmek zorundadır. Zahit ölüm gerçeği karşısında ev konusundaki beklentilerini düşünmekten de vazgeçer:

“Bu yaz bahçeyle uğraşamamıştı. Otlar dizboyu uzamış. Kaç kere söylemişti oğluna, bahçe mahçe umurunda bile değil oğlanın. Gelecek yaz kim bilir ne hale gelecek?..

‘Ben ölünce mutlaka evi satmaya kalkar o’ dedi. Buna engel olmalıydı. Bütün ömrünce becerebildiği tek olumlu iş, erişebildiği tek amaç buydu, bu evdi. (...)”²⁷³

Zahit, *Kedi ve Ölüm*’de beklenti mekanizmasını aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanmıştır:

TABLO - 39: KEDİ VE ÖLÜM / BEKLENTİ	
Mevcut Beklenti	Beklentinin Sebebi
Olası Cinsel Birliktelikteki Olası Sorunlar	Cinsellik ve Engellenme Korkusu
Evin Gelecekte Satılma Olasılığı	Üretkenliğe Karşı Durgunluk

Acemiler’in bazı bölümlerinde beklenti mekanizmasına başvurulmuştur. Hayatın acemisi olan, daha önce hiç huzuru hissedemedikleri için huzurun anlamını bilmeyen Necdet, Tahsin ve Ömer’in öykülerinin ele alındığı romanda karakterler sürekli bir gelecek

²⁷² Erhan Bener, *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.23.

²⁷³ a.g.e. s.48-49.

beklentisi içindedir; hatta beklentilerinin hiç gerçekleşmemiş olmasındandır ki söz konusu beklenti anksiyeteye²⁷⁴ dönüşmüştür. Yazar henüz romanın başında Necdet'in bakışından bu anksiyeteye değinir. Necdet, eğitime ve başarıya fazlasıyla önem vermektedir. Çiçeği burnunda lise mezunu olan, üstelik liseyi birincilikle bitirmiş Necdet, anksiyete beklentisinden dolayı bunun sevincini bile hakkıyla yaşayamaz:

“Necdet yürüyordu. Sevinmesi gerektiğini düşünerek “sevinmeliyim” diyordu içinden; ama biliyordu, yine eksik kalmış bir dinginlik, bulanık bir doyumsuzluk saracaktı yüreğini birazdan, her başarısının sonunda olduğu gibi. Oysa o, bağıra çağıra, delidolu kaygısızca sevinebilmeyi ne kadar isterdi! Nerede!... her başarının, her mutluluğun arkasında, bir başarısızlığın, bir kötülüğün ya da sıkıntının geleceği korkusu, tasası yok mu, kurtaramayacaktı kendisini bu duygudan. (...)”²⁷⁵

Necdet beklenti mekanizmasını ilkökul öğretmeni Nesrin Hanım ile yaşadıkları ilişkide de kullanır. Necdet için Nesrin Hanım ulaşılmaz bir kadındır. Ergenlik dönemi duygularıyla ilkökul öğretmeni Nesrin Hanım'a âşık olan Necdet, onu hayallerinde idealleştirerek yaşatır. Eserin başlarında Nesrin Hanım'a ulaşma hayalleri kuran roman kişinin libidinal düşüncelerini yok saydığı ve Nesrin Hanım'ın düşüncesinde oluşturduğu masum konumunu korumaya çalıştığı söylenebilir. Necdet'in Nesrin Hanım ile yaşadığı ilişkinin her aşamasında beklentileri devreye girer. Necdet Nesrin Hanım'a açılmadan önce onun öğretmen olmasından ve kendisinden yaşça büyük olmasından ürker ve ona açıldığında oluşabilecek problemler üzerine düşünür. Yaşı dolayısıyla Nesrin Hanım'a karşı cinsel dürtülerinden uzak, masum bir sevgi besleyen Necdet; Ömer'le sohbet ederken Nesrin Hanım'ı görünce panikler. Nesrin Hanım'ın onları beraber görmesinden ve yaşanılan özel anları Ömer'e anlattığını düşünmesinden korkan Necdet, gizlenme ihtiyacı hisseder. Necdet kendisini suça yönelmiş hissetmektedir; onun böyle düşünmesinin sebebi daha önceki aile hayatında örseleyici yaşantılara maruz kalması olabilir. Bu durumda Necdet, Nesrin Hanım'ın anlatıldığı gibi düşüneneğini bekler ve olası duruma karşı gizlenerek önlem almış olur, Necdet'in söz konusu beklentisi, onda derin bir suçluluk ve utanç duygularına yol açar:

“-Eee, peki ne olur görürse?

-Bizi beraber görmemeli.

²⁷⁴ Diğer savunma mekanizmalarında olduğu gibi beklenti mekanizmasının sıklıkla kullanılması olumsuz durumlara yol açabilir, böyle durumlarda kişide anksiyete beklentisine dair ruhsal semptomlar görülebilir. Böylece beklenti, kaygı ve korkuya evrilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Atıl Mantar-Beyazıt Yemez-Tunç Alkın, *Anksiyete Duyarlılığı ve Psikiyatrik Bozukluklardaki Yeri*, Türk Psikiyatri Dergisi, C.22, S.3, 2011, s.93-187.

²⁷⁵ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.7.

Ömer'in bakışları bulanıklaşır.

-Yok, öyle değil. Yanlış anlama. Demek istedim ki...

-Varsın görsün, Bir kadın uğruna arkadaşlarını bir yana mı iteceksin?

Ağır bir suçlamaydı bu. Sıkıntısı, soğuk bir ter halinde alnından yüzüne doğru sızıyordu.

-Yok, diye yineledi. Öyle değil. Seninle arkadaş olduğumuzu biliyor. Sana her şeyi anlatıyorum sanır. Bilirsin.”²⁷⁶

Tahsin de zor hayatın kasvetinden uzaklaşabilmek adına beklenti mekanizmasını devreye sokar. Tahsin'in çetin şartlarda ilerleyen bir hayatı vardır. Köyde yaşayan, hasta bir anneye ve annesini bir yük gibi gören kaba düşünceli bir babaya sahip olan Tahsin, bir yandan öğrenimini devam ettirmeye; bir yandan da çalışarak ekmeğini kazanmaya çalışmaktadır. Öğrenimine devam ettiği için kimse Tahsin'e iş vermez. Tahsin'in beklenti mekanizması daha çok eğitim ile ilgilidir; gelecekte insanca yaşayabileceği bir alandan başkasını ummayan Tahsin'in işsizliği, fakirliği, yalnızlığı, köyle kent arasındaki sıkışmışlığı, onu kaygıya sevk etmektedir. Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre “yakınlığa karşı yalıtılmışlık”²⁷⁷ evresinde bulunan Tahsin, yalnızlık krizini beklentilerine yansıtır. Yaşadığı sıkıntıları hafifletmek için gelecek hayalleri kuran roman kişisi, beklentisini hayatın kötümserliğinden kurtulmak adına bir araç olarak kullanır:

“(…) Bütün güçsüzlüğü bir yana, bütün şehvet duyguları bir yana, bir kıza, dostça sarılmanın, yüreğinin en temiz duygularıyla onu öpmenin güzelliğini düşündü.

Gelecekte iyi şeyler bekleyebilirdi insan. Son soluğuna kadar, bir adım ötesini görmek istememenin iyimserliğiyle, yaşantısını düzene koyacak bir şeyler umabilirdi gelecekte.”²⁷⁸

Ömer de kendisini savunmak için beklenti mekanizmasına başvurur. Zehra ile evlenmekten, annesinin baskılarından, Mehmet Ağa'nın çıkarıcılık duygularından, geçim derdinden, toplum baskılarından, hayatını karartan bütün etkilerden kaçmayı bir çözüm yolu olarak gören roman kişisi; içsel dünyasında yeni bir düzen hayal eder. Bu düzenin içerisinde uçuk hayaller yoktur, Ömer'in amacı sadece istediği gibi bir yaşamın olduğu bir düzene kavuşmaktır. Bir çözüm yolu arayan roman kişinin aklına her şeyi, herkesi bırakıp uzak diyarlara kaçma düşüncesi gelir. Yaşadıklarından dolayı “korkulu

²⁷⁶ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.17.

²⁷⁷ Yakınlığa karşı yalıtılmışlık, Erikson'un psikososyal gelişim kuramında gelişim evrelerinden biridir. Bu kurama göre 17-30 yaş arasındaki bireyler, özellikle kişisel yaşamlarında insanlarla yakın ilişkiler kurmak isterler. Eğer bunu başaramazlarsa bir yalnızlık duygusuna, mutsuzluğa kapılırlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2014.

²⁷⁸ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.52.

bağlanma”²⁷⁹ stilini geliştirmiş olan Ömer, kendisini de çevreyi de sevgiye ve güvene layık görmez. Aklındaki kaçma senaryolarını düşünüp olası problemler üzerine kafa yoran Ömer için beklenti mekanizması işe yaramaz; çünkü beklentisinin sonunda hapis hayatı ve ayıplanma korkusu bulunmaktadır:

“(…) Kaşını oynattı, burnunu karıştırdı, gülmeğe çalıştı, faydasız.

‘Çekip gitmeli’ dedi, içinden. ‘Çekip gitmeli be. Kim tutabilir beni ha? Çeker giderim Konya’ya, Kars’a, ne bileyim giderim işte bir yere. Nereden bulacaklar? Sanatım var elimde. Aç kalmam elbet. Kim soracak nüfus kâğıdı. Adımı değiştiririm. Olmazsa bir zaman Haleb’e giderim. Kolaymış sınırdan geçmesi. Kaçakçı değilim ya. Ne olur en çok?’

Duraksadı.

‘Bir de yakalanırsak, garanti hüküm verirler. Hapiste de çok kızarlarmış ırza geçmekten, kız bozmaktan içeri girenlere. O da bir şey değil. Tuh, rezil olduk ele güne be. Allah kahretsin, nereden uyduk şeytana.’

Sigarasından üst üste soluklandı. (...)”²⁸⁰

Acemiler’de beklenti mekanizması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde kullanılmıştır:

TABLO - 40: ACEMİLER / BEKLENTİ	
Mevcut Beklenti	Beklentinin Sebebi
Necdet’in Her Başarıdan Sonra Bir Başarısızlığın Gelebileceğini Düşünmesi	Öğrenilmiş Çaresizlik
Necdet’in Nesrin Hanım Tarafından Ömer İle Sohbet Ettiğinin Görülebileceğini Düşünmesi	Suçluluk
Tahsin Tarafından Yaşantısının Düzene Girmesi	Yalnızlık ve Güçsüzlük
Ömer Tarafından Uzak Diyarlara Kaçması Durumunda Yaşanabilecek Sıkıntılar	Dayatılmış Bir Yaşam

²⁷⁹ Korkulu bağlanma, Bowlby’nin bağlanma kuramında bireyin bağlanma stillerinden biridir. Bu kurama göre bireyler, çevrelerindeki insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan kaçınıp kendilerini-çevreyi sevgiye ve ilgiye değer görmezler. Tüm bunlar sonucunda korkulu bağlanma stili hayatlarına yerleşebilir.

²⁸⁰ Erhan Bener, *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s.130.

SONUÇ

Hikmet Erhan Bener, Türk edebiyatındaki en önemli psikolojik roman yazarlarından biridir. Bener, sadece edebi eserleriyle değil, diplomatlığıyla da Türk kültür ve medeniyet tarihine yaşamı boyunca hizmet etmiştir. Yazar, romanlarında savunma mekanizmalarını kurgunun ana unsuru haline getirmiş; psikolojik öğeleri eserlerine ilmek ilmek işlemiştir. Tezin sonucunda edinilen bulgular doğrultusunda, *Kedi ve Ölüm* ile *Acemiler* romanlarındaki savunma mekanizmaları aşağıdaki tabloda gösterildiği kadar kullanılmıştır:

TABLO - 41: KEDİ VE ÖLÜM - ACEMİLER / SAVUNMA MEKANİZMALARI			
Savunma Mekanizmaları	Kedi ve Ölüm	Acemiler	Toplam
1. Yansıtma	28	23	51
2. Yadsıma	14	7	21
3. Rasyonalizasyon	6	7	13
4. Pasif Saldırganlık	2	2	4
5. Yer Değiştirme	11	14	25
6. Dışa Vurma	3	14	17
7. Yalıtım	13	17	30
8. Bedenselleştirme	3	2	5
9. Değersizleştirme	12	19	31
10. Disosiyasyon	8	3	11
11. Bölme	2	10	12
12. Otistik Fantezi	7	17	24
13. İdealleştirme	4	16	20
14. Karşıt Tepki Geliştirme	11	18	29
15. Yapma Bozma	9	6	15
16. Psödo Altruizm	2	7	9
17. Baskılama	6	7	13
18. Yüceltme	3	7	10
19. Mizah	3	2	5
20. Beklenti	3	12	15
Genel Toplam	150	210	360

Tabloda da görüldüğü gibi, Erhan Bener'in söz konusu romanlarındaki karakterler savunma mekanizmalarından en çok sırasıyla yansıtma, değersizleştirme, yalıtım, karşıt tepki geliştirme, yer değiştirme, otistik fantezi, yadsıma ve idealleştirmeyi kullanmıştır. Bu bulgular, Bener'in kişisel, sosyal ve mesleki yaşamındaki birtakım olgularla örtüşmektedir.

Bener'in kişilik yapısı, romanlarında yansıtma mekanizmasını sıklıkla kullanmasına etki etmiştir. Çünkü Erhan Bener, oğlu Yiğit Bener'in de ifade ettiği gibi, kişisel yaşamında kendisini her zaman haklı gören birisidir. Yiğit Bener'in söylemiyle olaylar karşısında bir Zeus edasıyla kendisini haklı gören ama her zaman da bunun gerekçeleri üzerine mantıklı açıklamalar yapan yazarın kişiliği, yansıtma mekanizmasının alanına oldukça uygundur. Yansıtma mekanizmasında birey, kendisinden kaynaklanan olumsuz bir durumu kendisini dışındaki bir unsura aktarır. Yazar da kendisini daima haklı gören kişiliğine uygun olarak yansıtma mekanizmasını romanlarındaki savunmanın en kolay ve yaygın yöntemi haline getirir.

Bener'in romanlarında değersizleştirme mekanizmasını sıklıkla kullanmasının da kişisel ve psikolojik nedenleri bulunur. Yiğit Bener'in de aktardığı gibi, kariyerinin en önemli basamaklarındayken, 1951'de (ünlü "komünist tevkifatı" sırasında) Mülkiye müfettişiyken tutuklanıp içeri alınan, dönem gazetelerindeki manşetlere göre hakkında, evinde Moskova'yla haberleşmesini sağlayan telsizler bulunduğu dair sahte haberler yayımlanan, tüm bunlar sonucunda haksız bir şekilde üç ay hapiste kalan yazarın yaşadıkları dolayısıyla onda değersizlik duygusu gelişmiş veya pekişmiştir. Bu değersizleştirme, romanlara karakterlerin kendilerini ve çevreyi değersiz görmeleri şeklinde yansımıştır.

Yazarın romanlarında yalıtım mekanizmasını bir savunma yöntemi olarak sıklıkla kullanmasının da otobiyografik sebepleri bulunur. Yukarıdaki anlatılanları -yargısız infazı ve hapis hayatını- yaşayan biri için üzüntüyü hafifletme, doğal bir ihtiyaç haline gelir. Çünkü insan en çok akılcı bir yolla çözemediği problemler karşısında çaresiz kalır. Öte yandan oğlu Yiğit Bener'le yapılan söyleşide de geçtiği gibi, kırklı yaşlarında Fransa'dayken bir ölüm anksiyetesi yaşayan Bener, eserlerinde ölüm kaygısını ve bunun karşısında bir savunma biçimi olarak yalıtımı sıklıkla kullanmıştır.

Bener'in romanlarında karşıt tepki geliştirme mekanizmasını sıklıkla kullanmasının da otobiyografik nedenleri bulunur. Bu nedenler daha çok onun mesleki yaşamıyla ilgilidir. Kariyeri boyunca, uzun yıllar Türkiye'de ve yurtdışında bürokratik yapıp emekli olmuş yazar için karşıt tepki mekanizması bir yaşam tarzı halini almış olabilir. Bener'in anılarında anlattığı gibi, bürokrasinin bizzat kendisi yapay bir oluşumdur. Bürokrasinin içinde ne kadar doğal olunabiliyorsa o kadar doğal davranışlar sergileyen, gerektiğinde

dürüst olabilmek için riskler alabilen yazar için karşıt tepki geliştirme mekanizması, mesleki bir savunma yöntemidir. Bireyin hissetmediği gibi davranışlar sergilemesi olarak kısaca ifade edilebilecek karşıt tepki mekanizması, Bener'in mesleki yaşamıyla bütünleşir; bu da romanlarına yansır.

Bener'in söz konusu romanlarındaki karakterlerin yer değiştirme mekanizmasını sıklıkla kullanmasının da birtakım kişisel sebepleri vardır. Yiğit Bener'in *"Babam radikal biriydi; birisine öfkelenildiğinde mesafeyle falan pek yetinmez, gemileri yakardı. Anlık fevri davranışları meşhurdu babamın."*²⁸¹ sözlerinde görüldüğü gibi, fevri ve sinirli diye nitelendirilebilecek bir kişilik yapısı olan yazar, öfkenin bir yansıması olarak olumsuz tepkilerini asıl uyarıcıların dışındaki bir başka unsura yansıtmış; bu durum onun romanlarındaki karakterlere yer değiştirme mekanizması şeklinde taşınmış olabilir.

Yazarın romanlarının birçok bölümünde otistik fantezi mekanizmasını kullanması da otobiyografik nedenlere dayandırılabilir. Bu durum daha çok yazarın çocukluk yıllarıyla ilgilidir. Babası Raşit Bener'in mesleği dolayısıyla Bener'in çocukluk yıllarında yakın çevresi sık sık değişmiştir; bu durum, onda bir uyum problemine ve yalnızlık duygusuna sebep olmuştur. Ayrıca Yiğit Bener'in de *"Önemli bir detay da babamın o dönem için aykırı bir çocuk olması. Aydın ve aykırı, Cumhuriyetçi bir baba, Fransızca bilip piyano çalan bir anne, donanımlı ve felsefeci bir amca (Cemil Sena Ongun). Ağabey de Vüs'at O. Bener! Bütün bunlar onu çevresindeki çocuklardan farklı kılmış olabilir. Yaşıtlarından daha geniş perspektifte düşünmesi de babamın yalnızlık durumunu arttırmış olabilir."*²⁸² ifadelerinden yola çıkılırsa yazarın yaşıtlarından çok farklı bir birikime ve bakış açısına sahip olması onun gerçeklere uyum sağlamasını zorlaştırmış, daha çok kendi hayal dünyasında yaşamasına sebebiyet vermiş olabilir. Bütün bunların etkisiyle düşsel ve duygusal yoğunluğu yüksek bir çocukluk dönemi geçiren yazarda içsel düş kurma, daha o yıllarda kişilikle iç içe geçmiş; bu da romanlarındaki karakterlerin otistik fantezi mekanizmasını sıkça kullanmasına yol açmıştır.

Erhan Bener'in söz konusu romanlarındaki karakterlerin yadsıma mekanizmasına bir savunma biçimi olarak diğer mekanizmalardan daha fazla başvurmasının Bener'in geçmişte yaşadığı sağlık sorunlarıyla alakalı olduğu söylenebilir. Yiğit Bener'den edinilen

²⁸¹ Yaşar Can, *Yiğit Bener ile Söyleşi: Hikmet Erhan Bener'de Savunma Psikolojisi*, Hece Dergisi, Yıl.22, S.254, Şubat 2018, s.71.

²⁸² a.g.e. s.69.

bilgiler doğrultusunda bir dönem romatizma kökenli Kore hastalığına yakalanıp yoğun bir ölüm anksiyetesi yaşayan Bener, hayatının belli bir bölümünde ölümü yok saymak durumunda kalmıştır. Yazarın ölüm kaygılarını geçiştirmeye çalışması romanlarına - özellikle Kedi ve Ölüm- doğrudan yansımış, romanlarındaki karakterlerin yadsıma mekanizmasını bir savunma yöntemi olarak sıklıkla tercih etmesine yol açmıştır.

Yazarın söz konusu romanlarında idealleştirme mekanizmasının yoğun bir şekilde yer alması, Bener'in hayatını yeniliğe ve değişime adanmasıyla bağdaştırılabilir. Bener'in devrimcilik ideallerine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde yaşamasının idealleştirme mekanizmasının yazarın bünyesinde pekişmesini sağladığı açıktır. Onun romanlarındaki bazı karakterler de tıpkı kendisi gibi belli bir ideale sıkı sıkıya bağlı, söz konusu ideale geniş bir vizyon yüklemiş kişilerdir. Araştırma bulgularından da anlaşılabileceği üzere bir yazarın otobiyografisi ve psikolojisi edebi eserlere doğrudan yansımaktadır; edebiyatın ve psikolojinin imkânları dâhilinde bu yansımaların kökenlerine inilebilir. Söz konusu tez çalışmasında, psikanalitik okuma ve eleştirme yöntemiyle Erhan Bener'in romanlarındaki savunma mekanizmalarına dair analizlerden yola çıkılarak birtakım genellemelere varılmış, bu genellemelerin yazarın kişisel, sosyal ve mesleki yaşamıyla örtüştüğü sonucu çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdülvahab Taşkent, *Alkol ve/veya Madde Bağımlıları ile Bağımlılığı Olmayan Bireylerin Savunma Mekanizmaları Açısından Karşılaştırılması, ocukluk ağı Travmaları, Disosiyatif Yaşantılar ve Bağımlılık şiddetinin Savunma Mekanizmaları zerindeki Etkisinin Karşılaştırılması*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Alfred Adler, *Bireysel Psikoloji*, ev. Seçkin Selvi, Payel Yayınları, İstanbul 2015.

Ahmet Mithat Efendi, *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar*, Haz. Ali şükrü Çoruk, TDK Yayınları, Ankara 2000.

Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Ahmet Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2008.

Ali Ömer Türkeş, *Yarım Asırlık Parlak Bir Edebiyat Yaşamı*, Radikal Kitap, S.85, Kasım 2002.

Anna Freud, *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, ev. Yeşim Erim, Metis Yayınları, İstanbul 2015.

Arthur J. Clark, *Psikolojik Danışmada Savunma Mekanizmalarının Tanınması ve şekillendirilmesi*, ev. Hakan Ersever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.25, S.2, 1992.

Atıl Mantar-Beyazıt Yemez-Tunç Alkın, *Anksiyete Duyarlılığı ve Psikiyatrik Bozukluklardaki Yeri*, Türk Psikiyatri Dergisi, C.22, S.3, 2011.

Banu Yazgan İnanç-Esef Ercüment Yerlikaya, *Kişilik Kuramları*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2016.

Behiye Etem, *Hikmet Erhan Bener'in romanlarında toplumsal konular*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2008.

Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Betül Mutlu, "Oyuncu zerine", *Oyuncu*, Everest Yayınları, İstanbul 2018.

Betül zelebi, *Erhan Bener Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004.

Can Şen, *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*, Divan Kitap Yayınları, İstanbul 2012.

Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, çev. Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 2006.

Çetin Murat Hazar, “*Kişilik ve İletişim Tipleri*”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, C.4, S.2, 2006.

Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.

Durmuş Ümmet-Halil Ekşi-Mustafa Otrar, *Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması*, Değerler Eğitimi Dergisi, C.11, S.26, 2013.

Engin Gençtan, *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

..... *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul 2014.

....., *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

Erhan Bener, *Arabalarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

....., *Acemiler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

....., *Bürokratlar*, Everest Yayınları, İstanbul 2016.

....., *Kedi ve Ölüm (Ara Kapı)*, İstanbul 2012.

....., *Sesler*, Sümer Basımevi, Kayseri 1948.

Erik H. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, çev. Gonca Akkaya, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2014.

Ertuğrul Aydın, “Modern Edebiyat Eleştirisinde Psikoloji Güç”, 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara. (Bildiri Özetleri Kitabı, Ankara 2017)

Esra Porgalı Zayman, *DSM-5’te Obsesif Kompulsif Bozukluk*, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, C.41, S.2, 2016.

Ferda Atlı, *Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 257-273, ANKARA-TURKEY.

- Feridun Andaç, *Erhan Bener'in Dünyasına Yolculuk*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Haldun Soygür, *Sanat ve "Delilik"*, Klinik Psikiyatri Dergisi, C.2, S.2, 1999.
- Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2013.
- Irvin Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014.
- İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayınları, Ankara 2006.
- James F. Masterson, *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları*, çev. Habibe Şentürk, Litera Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Jean Delay - Pierre Pichot, *"Psikolojinin Tanımları, Metodları ve Komşu Disiplinlerle İlgileri"*, çev. Erdoğan Fırat, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.20, S.1, 1972.
- Lucilla Burn, *Yunan Mitleri*, çev. Nagehan Tokdoğan, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010.
- M. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Örnek Matbaası, C.6, Ankara 1958.
- M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri 1 Belagat*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1980.
- Meyer Howard Abrams, *The Mirror and the Lamp / Romantic Theory and the Critical Tradition* [Ayna ve Lamba / Romantik Teori ve Eleştirel Gelenek], Oxford University Press, Oxford 1953.
- Mustafa Tören Yücel, *Suç Korkusu ve Etkisinin Nötrleştirilmesi*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.83, 2009.
- Necla Tuzcuoğlu, *Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri*, M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.7, 1995.
- Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2004.
- Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.
- Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara 2011.
- Otto F. Kernberg, *Dini Tecrübe Üzerine Psikanalitik Perspektifler*, çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.46, S.1, 2005.

Özcan Karabulut, “*Erhan Bener ile Söyleşi*”, *Düşler-Öyküler*, S.7, Haziran 1998.

Rahim Tarım, *Çocukluk ve Şiir / Zamanın ve Mekânın Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2013.

René Wellek-Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Rollo May, *Yaratma Cesareti*, çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009.

Senim Dirican, *Hikmet Erhan Bener’in Hayatı ve Romanları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

Sigmund Freud, *Sanat ve Edebiyat*, çev. Emre Kapkın-Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul 1999.

Sigmund Freud-Carl Jung-Alfred Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev. Selahattin Hilav, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981.

Sula Wolff, *Problem Çocuklar Stres Altındaki Çocukları Tedavi Etme Yöntemleri*, çev. Ayhan Oral - Seçkin Kara, Say Yayınları, Ankara 1986.

Taha Burak Toprak, *Dini Obsesyon ve Kompulsiyonların Psikoterapisinde Kuramlar, İmkânlar, Sınırlılıklar*, Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, C.1, S.1, 2018.

Tahsin Yücel, *Eleştiri Kuramları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

Volkan Topçuoğlu, *Obsesif Kompulsif Bozuklukta Psikanalitik Görüşler*, Klinik Psikiyatri Dergisi, C.6, S.1, 2003.

Yasemin Tunç, “*Erhan Bener: Roman Bir Trajedidir*”, Babil Kulesi, Kitaplık, S.78, Aralık 2004.

Yaşar Can, *Yiğit Bener ile Söyleşi: Hikmet Erhan Bener’de Savunma Psikolojisi*, Hece Dergisi, Yıl.22, S.254, Şubat 2018.

Yılmaz Özbek, *Edebiyat ve Psikanaliz*, Çizgi Kitabevi, Konya 2007.

Yiğit Bener, *Öteki Düşler*, Can Yayınları, İstanbul 2017.

Yunus Ayata - Necati Tonga, “*Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme*”, İlmi Araştırmalar, S.25, Bahar 2008.

